Cornelii Nepotis

VITÆ EXCELLENTIUM

IMPERATORUM

Collatione quatuor MS. recognitæ.

ACCESSIT

Aristomenis Messenii Vita,

ex Pausaniâ.

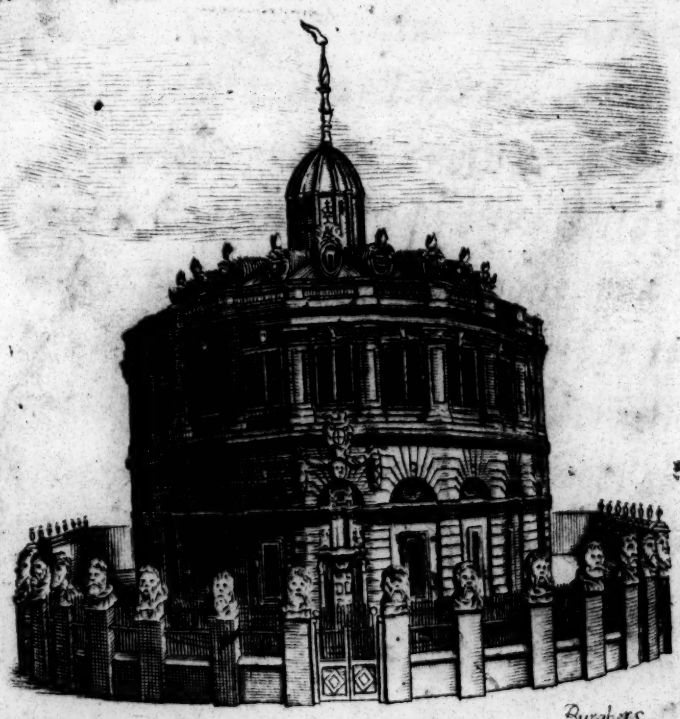

Burghers

OXONII,

E THEATRO SHELDONIANO,

Ann. Dom. MDCLXXV.

IMPERATORUM

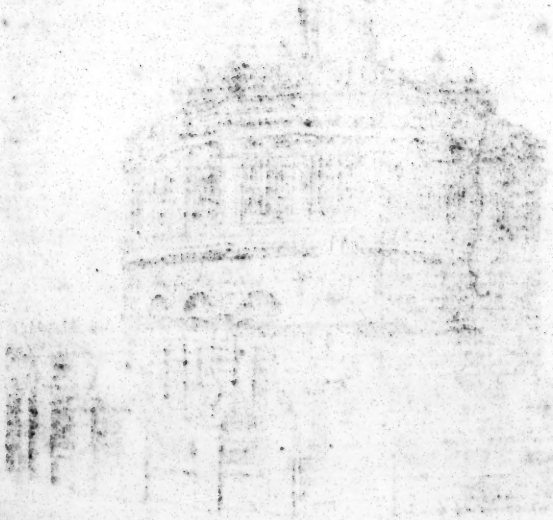

PRÆFATIO.

QUanquam belli paciſque ſtudia à ſe invicem plurimum diſſidere videantur, alterum quippe iners & umbratile, ferox alterum & incitatum; revera tamen vix alibi uſpiam major cognatio arctiorque neceſſitudo deprehenditur. Neque enim ſine armorum præſidio ſeſe tuentur literæ, nec abſque literis valent arma. Proinde non modo ea ſecula & gentes, quæ rebus bello geſtis maxime inclaruere, eruditione præ aliis fuerant inſignes: ſed & inſuper iidem ipſi qui ſummi in caſtris præfuerunt Duces, in foro roſtriſq; pariter imperabant: imo ex Lycæo rectà in aciem, ex Gymnaſio in pugnam prodierunt; & utriuſque Palladis ſubnixi præſidio, Patriæ laboranti tutelam, ſibimet ipſis decus immortale quæſivere. Rei iſtius egregia exhibet documenta Autor noſter, qui ita veteris Græciæ & finitimarum gen-

tium

tium deſcribit Heroas, ut incertus hæreat Lector, an eruditi magis, forteſve eſſent; corporiſque potius, aut animi viribus pollerent.

Generoſæ itaque Pubi hiſce noſtris Athenis artium liberalium ſtudiis vacanti, non ingratum munus porrexiſſe videbor, quando Cornelii Nepotis ſcripta in manus tradidero. Quid enim accommodatius exiſtimari poterit, quam ut egregia indoles, cognatis exemplis ad majora incitaretur: & propoſitis priſcæ virtutis monumentis, ad uberiora decora muniatur via? Salaminis trophæa Marathoni accepta referenda novimus; & Themiſtoclis gloriæ Miltiadem præluxiſſe. Quam acres ergo animis ſubdentur ſtimuli, cum coram ſiſtitur non unus aliquis Heros, ſed univerſa eorundem Cohors; & ceu face admota, conglobatæ virtutis jubar dormitantia verberat lumina, animoſque deſides percellit?

In istâ quidem editione lectores hac re imprimis demereor, quod purum putum Autorem nostrum exhibeo, nec notarum sarcinâ oppressum, nec frigidis conjecturis interpolatum; sed duntaxat ad MSS. codicum fidem diligenter recognitum. Quatuor illi numero fuere quorum alterum suppeditavit Bibliotheca Westmonasteriensis, reliquorum Vir Eruditissimus juxta & Amicissimus, Dr. Isaacus Vossius copiam fecerat.

Cum autem in Excellentium Imperatorum recensione atque lustro, vir cum primis memorandus Aristomenes, fato nescio quo, non modo à Nepote, sed & Plutarcho, aliisque Biographis fuerit præteritus, unde factum ut ipse una cum rebus à se gestis paucis huc usque innotuerit; Pausaniæ ope, tanquam è Spartano Barathro denuo elapsum, in lucem produxi, socioque agmini restituendum curavi. Quod quidem eruditæ juventuti, Græcarum literatum stu-

dioſæ gratum acceptumq; futurum confido.

Dolendum eſſet vehementer Nepotis noſtri lucubrationes, mutilas ad nos perveniſſe, & Romanæ virtutis exempla temporis lapſu fuiſſe ſupreſſa: niſi crederemus jacturam hanc apud poſteros levandam, cum, Juvenes lectiſſimi, veſtra adoleverit virtus, & ſpes amplæ de vobis non temerè conceptæ, ratæ habebuntur. Mactè animis veſtris, quiq; Matri Academiæ illuſtre affunditis decus, Patriæ olim robur & incrementum præſtate; Hiſtoriarum veterum ſpirantia ectypa, ſcribendarum deinceps nobilis labor, & immortale argumentum.

GER.

GER. JOHANNES VOSSIUS
DE CORN. NEPOTE.

COrnelius Nepos, & ante Cæsaris dictaturam, & eo dictatore, & postea vixit. Hieronymus in Chronico Eusebiano refert illum ad annum Augusti quartum. Nec cuiquam repugnem, colligenti inde, tum demum, divulgare ea cœpisse opera, quibus maxime inclaruit. *Padi* erat accola teste Plinio libr. 3. cap. 18. unde Catullo epigrammate primo Italus, Ausonio autem, epist. 24. Gallus vocatur. Nempe quia Italia Transpadana diceretur Gallia Togata. De *urbe patria* quicquam se habere comperti, negat Elias Vinetus in Auson. Idyll. 7. At Veronensem fuisse, in Leandri Alberti Italia lego: uti & in Cosmographia optimi atq; amicissimi quondam viri, Paulli Merulæ. Imo, ex Veronensium historicorum syllabo, (quem doctissimus amplissimusq; Alexander Becellus, Veronensis urbis Cancellarius, fecit, ac illustrissimus comes, Ferdinandus Nogarola, vir ut genere, ita literarum studio nobilissimus, cum V.

CL. Laurentio Pignorio, atque is mecum communicavit) intelligo, natum fuiſſe Nepotem in *Hoſtilia*: qui Veronenſium vicus eſt, Tacito, Plinio, Caſſiodoro, & Antonino in itinerario memoratus, hodieque Eccleſiaſticæ Veronenſium juriſdictioni ſubditus. Hiſtoricus hic *Ciceronis amicus familiaris* à Gellio vocatur lib. 15. c. 28. *Chronica* ſcripſiſſe teſtis eſt idem Gellius lib. 27. cap. 21. In his pro triplici tempore ἀδήλῳ, μυθικῷ, καὶ ἱστορικῷ, (de quibus ex Varrone, & aliis, libro de arte Hiſtorica diximus) tres videtur ſcripſiſſe libros; ac ſingulis unius temporis narrationem eſſe complexus. Sane tres libros feciſſe Nepotem, quibus omne ævum comprehenderit, liquido teſtatur Catullus initio Hendecaſyllaborum. Nec hiſtoricum tempus ab eo ſolum eſſe tractatum, indicio eſt illud Auſonii: *Apologos Titiani, & Nepotis Chronica, quaſi alios apologos (nam & ipſa inſtar fabularum ſunt) ad nobilitatem tuam miſi.* Item ex eo, quod Tertullianus in Apologetico adverſus gentes (ubi eum inter antiquitatum commentatores diſertim reponit) dicit, haut aliud Saturnum, quam hominem, promulgaſſe. Quod etiam Lactantius tradit lib.

1. cap. 13. Reliquit præterea *libros illuſtrium virorum*, quorum Gellius meminit lib. 11. cap. 8. & Servius in 1. Æneid. Eorum librum 1. 15. & 16. citat Chariſius. Ex his habemus viginti duos exterarum gentium imperatores. *Ceteris libris* egiſſe de Romanis hæc ejus verba oſtendunt in extrema Hannibalis vita: *Sed nos tempus eſt hujus libri facere finem, & Romanorum explicare imperatores: quo facilius, collatis utrorumque factis, qui viri præferendi ſint, poſſit judicari.* Operis ejus genuina inſcriptio patet ex ultimis hiſce præfationis verbis: *Quare ad propoſitum veniemus, & in hoc exponemus libro VITAS EXCELLENTIUM IMPERATORUM.* Præter imperatores ſeorſum exaraſſe *librum de regibus*, argumento hæc erunt, quæ Timoleontis vitæ ſubdit: *Hi fere fuere Græciæ gentis duces, qui memoria digni videbantur: præter reges. Namq; eos attingere nolumus, quod omnium res geſtæ ſeparatim ſunt relatæ. Neque tamen hi admodum ſunt multi.* Externi imperatores, quos habemus, Æmilii eſſe Probi à multis creduntur. Qui error inde provenit, quod librario id fuerit nomen, qui vitas eas partim ſua, partim patris & matris

tris manu ſcriptas, Theodoſio obtulit. Hoc ita eſſe, oſtendunt verſiculi, qui vitis iſtis præmitti in MSSis ſolent. Ac nec Æmilium, nec Theodoſiani ævi quemquam, eorum eſſe librorum auctorem, abunde arguit pura & Romana dictio. Opinetur aliquis, ut Trogus ab Juſtino, ita ab Æmilio, qui ſub Theodoſio vixit, in compendium eſſe redactum Nepotem. Sed aliud ſuadet operis concinnitas, & illa præfandi ratio, quæ eſt in Epaminondæ vita, ac in Pelopida inprimis, ubi brevitatem juſtam pollicetur. Attamen ſententia hæc, licet erronea, minus periculi habet, dummodo extra controverſiam maneat Æmilium omnia de puriſſimis Nepotis fontibus hauſiſſe. Sane Tulliani eſſe ævi ſcriptorem, neque alium quam Nepotem; tum veterum aliquot librorum indicio cognoſcitur, tum etiam, quod ad Pomponium Atticum, (cujus idem rogatu de vita Catonis librum fecit) vitæ iſtæ ſcribantur: utcunque id in quarto Miſcellaneorum ſuorum neget Hieronymus Magius, qui ipſa Nepotis præfatione ſatis refellitur. Accedit & altera ratio. Nam his in libris ea legere eſt, quæ opus hoc ſcriptum eſſe clamant,

quo

quo tempore Pompeius & Cæſar plus poterant, quam libera in Repub. expediret. Ea Lambinus loca congeſſit, ut nihil attineat illa hic reponere. Nec libris iſtis de *viris illuſtribus* ſolum perſecutus eſt excellentes imperatores: ſed etiam *commentationibus claros*. Quod argumentum ſignat B. Hieronymus, præfatione de ſcriptoribus Eccleſiaſticis: ubi Nepotem inter eos refert, quorum exemplo acturus ſit de iis, qui ſcribendo claruerunt. Egit autem Nepos, tum de *Græcis auctoribus*; tum de *Latinis*. De Græcis, colligo inde, quod in Dionis vita dicat, librum ſe feciſſe de illuſtribus hiſtoricis: in quo inter alia tractarit de Philiſto hiſtorico. De Latinis, argumento ſunt plurima. Nam de Terentio egiſſe, ex Suetonio ſcimus in Terentii vita, Donato perperam tributa. Adhæc primum de vita Ciceronis librum Gellius citat lib. 14. c. 28. Eoque ex opere fragmentum Hieronymus adfert epiſt. ad Pammachium. Imo veriſimile eſt, inde eſſe, tum vitam T. Pomponii Attici, quæ exſtat, tum vitam Catonis, quam iſtis claudit verbis: *Hujus de vita, & moribus, plura in eo libro perſecuti ſumus, quem ſeparatim de eo fecimus, rogatu Titi Pomponii*

ponii Attici. Quare ſtudioſos Catomis ad illud volumen relegamus. Aperte indicat, eo nunc de Catone brevius ſe agere, quia ſeparatim de eodem ſcripſerit. Ergo vita illa Catonis, quam paucis perſtrictam habemus, majoris pars eſt voluminis, in quo Romanorum complurium vitæ continerentur. Reliquit etiam *exemplorum libros*, quos citant Gellius lib. 7. cap. 18. & Chariſius lib. 1. *Alia* quoq; ejuſdem laudant veteres: ſed non item, quæ ad hiſtoriam pertineant. Nam ex *epiſtola ejus ad Ciceronem* quædam Lactantius adfert lib. 3. Inſtit. Divin. cap. 15. Quemadmodum & Ciceronis ad Nepotem epiſtolæ meminit Tranquillus in Julio cap. 55. Ammianus Marcellinus initio libri 26. ac Priſcianus lib. 8. Imo & ſecundum Ciceronis epiſtolarum librum ad Nepotem Macrobius citat lib. 2. Saturn. cap. 1. Quod ſi quis fragmenta omnia Nepotis deſideret, longe iis colligendis priorum vicit induſtriam Andreas Schottus. Hermolaus Barbarus, caſtigationibus in Plinii lib. 15. cap. 29. cenſet *libellum de viris illuſtribus*, qui Plinio tribui ſolet, Cornelii Nepotis eſſe, haut Plinii: atque id veteribus codd. adſtrui poſſe aſſeverat. Etiam Iani hæc Parrhaſii ſententia fuit.

Utrius

Utrius ſit, dubitari ait Vinetus, nec ea de re ſtatuere quicquam auſus eſt. Imo aliqui, aut Suetonium aut Tacitum, eſſe auctorem putarunt: ut indicat Gyraldus dialogiſmo 26. Sed omnino ſunt Sexti Aurelii Victoris: ut ſatis nunc conſtat ex editione Andreæ Schotti. Non dubito interim, quin pleraque ex Nepote Victor deſumſerit. Nam quod Ludovicus Vives l. 5. de tradendis diſciplinis, Nepotem ait, de Græcis ſolum ducibus ſcripſiſſe: id ſatis refellitur verbis Nepotis antea adductis. Vir doctiſſimus, Io. Maria Catanæus, commentario in Plinii librum 4. epiſt. 28. quæ ad Severum ſcripta eſt, etiam *Daretem Phrygium à Nepote Tranſlatum* arbitratur. Nempe decepit eum vulgaris ἐπιγραφή. Attamen & hic aqua hæret Vineto, notis in Auſon. Idyll. 7. Negat eſſe, qui certi aliquid de tralatione hac auſit affirmare. Atqui omnes, quibus ullum in hiſce literis judicium eſt, ſatis vident, nec Daretem illum eſſe genuinum: nec dictionem ejus Auguſteam ſapere ætatem; ſed recentiorem multo. Nepotem autem Cæſ. Auguſti obiiſſe ævo, Plinius teſtatur, lib. 9. cap. 39. Atque hoc fortaſſe impulit Genebrardum, ut putaret, eum

eum nato jam Chriſto ſuperſtitem fuiſſe: qui & Jacobum Gualterium, cum primum tabulas ederet Chronographicas, in eam ſententiam pertraxit. Sed Nepotem eo uſque ætatem prorogaſſe, nemo temere dixerit, qui tanti eum in literis nominis jam Tullii, Attici, Catulli temporibus, fuiſſe cogitarit.

Catullus Veronenſis ad Nepotem.

Quoi dono lepidum novum libellum,
Aridâ modo punice expolitum,
Corneli? Tibi; namque tu ſolebas
Meas eſſe aliquid putare nugas,
Jam tum cum auſus es, unus Italorum
Omne ævum tribus explicare chartis
Doctis, Jupiter! & laborioſis.
Quare habe tibi, quicquid hoc libelli eſt,
Qualecunque: quod ô Patrima Virgo,
Plus uno maneat perenne ſeclo.

CORN.

CORN. NEPOTIS,

vulgo

ÆMILII PROBI,

EXCELLENTIUM IMPERATORUM VITÆ.

Non dubito fore pleroſque, *Attice*, qui hoc genus ſcripturæ, leve & non atis dignum ſummorum virorum perſoiis judicent, cum relatum legent, quis nuſicam docuerit Epaminondam; aut in ijus virtutibus commemorari, ſaltaſſe eum commode, ſcienterque tibiis cantaſſe. Sed ii erunt fere, qui expertes literarum Græcarum, nihil rectum, niſi quod ipſorum moribus conveniat, putabunt. Hi, ſi judicerint, non eadem omnibus eſſe honeſta atque turpia, ſed omnia majorum inſtitutis judicari; non admirabuntur, nos in Grajorum virtutibus exponendis mores eorum ſecutos. Neque enim Cimoni fuit turpe Athenienſium ſummo viro, ſororem germanam habere in matrimonio: quippe cum cives ejus eodem uterentur inſtituto. At id quidem noſtris moribus nefas habetur. Laudi in Græcia ducitur adoleſcentulis quamplurimos habere amatores. Nulla Lacædemoni tam

cum nato jam Chriſto ſuperſtitem fuiſſe qui & Jacobum Gualterium, cum primum tabulas ederet Chronographicas in eam ſententiam pertraxit. Sed Nepotem eo uſque ætatem prorogaſſe, nemo temere dixerit, qui tanti eum in literis nominis jam Tullii, Attici, Catulli temporibus, fuiſſe cogitarit.

Catullus Veronenſis ad Nepotem.

Quoi dono lepidum novum libellum,
Aridâ modo punice expolitum,
Corneli? Tibi; namque tu ſolebas
Meas eſſe aliquid putare nugas,
Jam tum cum auſus es, unus Italorum
Omne ævum tribus explicare chartis
Doctis, Jupiter! & laborioſis.
Quare habe tibi, quicquid hoc libelli eſt,
Qualecunque: quod ô Patrima Virgo,
Plus uno maneat perenne ſeclo.

CORN

CORN. NEPOTIS,

vulgo

ÆMILII PROBI,

EXCELLENTIUM IMPERATORUM VITÆ.

NON dubito fore pleroſque, *Attice*, qui hoc genus ſcripturæ, leve & non ſatis dignum ſummorum virorum perſonis judicent, cum relatum legent, quis muſicam docuerit Epaminondam; aut in ejus virtutibus commemorari, ſaltaſſe eum commode, ſcienterque tibiis cantaſſe. Sed hi erunt fere, qui expertes literarum Græcarum, nihil rectum, niſi quod ipſorum moribus conveniat, putabunt. Hi, ſi didicerint, non eadem omnibus eſſe honeſta atque turpia, ſed omnia majorum inſtitutis judicari; non admirabuntur, nos in Grajorum virtutibus exponendis mores eorum ſecutos. Neque enim Cimoni fuit turpe Athenienſium ſummo viro, ſororem germanam habere in matrimonio: quippe cum cives ejus eodem uterentur inſtituto. At id quidem noſtris moribus nefas habetur. Laudi in Græcia ducitur adoleſcentulis quamplurimos habere amatores. Nulla Lacædemoni tam

eſt nobilis vidua, quæ non ad ſcenam eat mercede conducta. Magnis in laudibus tota fere fuit Græcia, victorem Olympiæ citari; in ſcenam vero prodire, & populo eſſe ſpectaculo, nemini in eiſdem gentibus fuit turpitudini: quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia atq; ab honeſtate remota, ponuntur. Contra ea pleraque noſtris moribus ſunt decora, quæ apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cujus materfamilias non primum locum tenet ædium, atque in celebritate verſatur? quod multo fit aliter in Græcia. Nam neque in convivium adhibetur, niſi propinquorum: neq; ſedet, niſi in interiore parte ædium, quæ *gynæconitis* appellatur: quo nemo accedit, niſi propinqua cognatione conjunctus. Sed plura perſequi tum magnitudo voluminis prohibet, tum feſtinatio, ut ea explicem, quæ exorſus ſum. Quare ad propoſitum veniemus, & in hoc exponemus libro *vitas excellentium Imperatorum.*

I
MILTIADES.
Cap. I.

Milltiades Cimonis filius Athenienſis, cum & antiquitate generis, & gloria majorum, & ſua modeſtia, unus omnium maxime floreret; eaque eſſet ætate, ut non jam ſolum de eo bene ſperare, ſed etiam confidere cives poſſent ſui, talem futurum, qualem cognitum judicarunt: accidit, ut Athenienſes Cherſoneſum colonos vellent mittere. Cujus generis cum magnus numerus eſſet, & multi ejus demigrationis peterent ſocietatem: ex his delecti Delphos deliberatum miſſi ſunt, qui conſulerent Apollinem, *quo potiſſimum duce uterentur.* Nam tum Thraces eas regiones tenebant, cum quibus armis erat dimicandum. His conſulentibus nominatim Pythia præcepit, *ut Miltiadem ſibi imperatorem ſumerent. Id ſi feciſſent, incepta proſpera futura.* Hoc oraculi reſponſo Miltiades cum delecta manu claſſe Cherſoneſum profectus, cum acceſſit Lemnum, & incolas ejus inſulæ ſub poteſtatem redigere vellet Athenienſium, *idque ut Lemnii ſua ſponte facerent*, poſtulaſſet, illi

irridentes reſponderunt: *tum id ſe facturos, cum ille domo navibus proficiſcens vento aquilone veniſſet Lemnum*: hic enim ventus à ſeptentrionibus oriens, adverſum tenet Athenis proficiſcentibus. Miltiades morandi tempus non habens, curſum direxit quo tendebat, pervenitq; Cherſoneſum.

Cap. II. Ibi brevi tempore barbarorum copiis disjectis, tota regione, quam petierat, potitus, loca caſtellis idonea communivit: multitudinem, quam ſecum duxerat, in agris collocavit: crebriſque excurſionibus locupletavit. Neque minus in ea re prudentia, quam felicitate, adjutus eſt. Nam cum virtute militum deviciſſet hoſtium exercitus, ſumma æquitate res conſtituit, atque ipſe ibidem manere decrevit. Erat enim inter eos *dignitate regia, quamvis carebat nomine*: neque id magis imperio, quam juſtitia, conſecutus. Neq; eo * ſegnius Athenienſibus, à quibus erat profectus, officia præſtabat. Quibus rebus fiebat, ut non minus eorum voluntate perpetuo imperium obtineret, qui miſerant; quam illorum, cum quibus erat profectus. Cherſoneſo tali modo conſtituta Lemnum revertitur, &

* Sic MS. Alii, *ſecius*. Et Ms. poſt *Athenienſibus* legit *aut cum quibus*.

ex

ex pacto poſtulat, *ut ſibi urbem tradant. Illi enim dixerant, cum vento borea domo profectus eo perveniſſet, ſeſe dedituros: ſe autem domum Cherſoneſi habere.* Cares, qui tum Lemnum incolebant, etſi præter opinionem res ceciderat, tamen non dicto, ſed ſecunda fortuna adverſariorum capti, reſiſtere auſi non ſunt, atque ex inſula demigrarunt. Pari felicitate ceteras inſulas, quæ Cyclades nominantur, ſub Athenienſium redegit poteſtatem.

Cap. III. Eiſdem temporibus Perſarum rex Darius, ex Aſia in Europam exercitu trajecto, Scythis bellum inferre decrevit: pontem fecit in Iſtro flumine, qua copias traduceret. Ejus pontis, dum ipſe abeſſet, cuſtodes reliquit principes, quos ſecum ex Ionia & Æolide duxerat: quibus ſingulis ipſarum urbium perpetua dederat imperia. *Sic enim putavit facillime ſe Græca lingua loquentes, qui Aſiam incolerent, ſub ſua retenturum poteſtate, ſi amicis* * *ſuis oppida tuenda tradidiſſet: quibus ſe oppreſſo nulla ſpes ſalutis relinqueretur.* In hoc fuit tum numero Miltiades, cui illa cuſtodia crederetur. Hic cum crebri afferrent nuntii, male rem gerere Darium, premique ab Scythis, Miltiades hortatus

* MS legit, *ſua.*

eſt pontis cuſtodes: *ne à fortuna datam occaſionem liberandæ Græciæ dimitterent. Nam ſi cum his copiis, quas ſecum tranſportaverat, interiiſſet Darius, non ſolum Europam fore tutam, ſed etiam eos, qui Aſiam incolerent Græci genere, liberos à Perſarum futuros dominatione & periculo. Id & facile effici poſſe: ponte enim reſciſſo regem vel hoſtium ferro, vel inopia, paucis diebus interiturum.* Ad hoc conſilium cum plerique accederent, Hiſtiæus Mileſius ne res conficeretur, obſtitit, dicens: *non idem ipſis, qui ſummas imperii tenerent, expedire, & multitudini; quod Darii regno ipſorum niteretur dominatio: quo extincto ipſos poteſtate expulſos civibus ſuis pœnas daturos. Itaque adeo ſe abhorrere à ceterorum conſilio, ut nihil putet ipſis utilius, quam confirmari regnum Perſarum.* Hujus cum ſententiam plurimi eſſent ſecuti, Miltiades non dubitans, *tam multis conſciis ad regis aures conſilia ſua perventura*; Cherſoneſum reliquit, ac rurſus Athenas demigravit. Cujus ratio etſi non valuit, tamen magnopere eſt laudanda: cum amicior omnium libertati, quam ſuæ fuerit dominationi.

Cap. IV. Darius autem, cum ex Europa in Aſiam rediſſet, hortantibus amicis, *ut Græciam in ſuam redigeret poteſtatem*

tem, classem quingentarum navium comparavit, eique Datim præfecit, & Artaphernem: hisque ducenta peditum millia, & decem equitum dedit: causam interserens, *se hostem esse Athenienſibus, quod eorum auxilio Iones Sardis expugnassent, ſuaque præſidia interfeciſſent.* Præfecti regii classe ad Eubœam appulsa celeriter Eretriam ceperunt, omnesque ejus gentis cives abreptos in Asiam ad regem miserunt. Inde ad Atticam accesserunt, ac suas copias in campum Marathona deduxerunt. Is * abest ab oppido circiter millia passuum decem. Hoc tumultu Athenienses tam propinquo, tamque magno permoti, auxilium nusquam, nisi à Lacedæmoniis, petiverunt: *Philippidemq; cursorem ejus generis, qui * *hemerodromi* vocantur, Lacedæmonem miserunt, ut nnntiaret, *quam celeri opus esſet auxilio.* Domi autem creati * decem prætores, qui exercitui præessent: in eis Miltiades. Inter quos magna fuit contentio, *utrum mœnibus ſe defenderent, an obviam irent hoſtibus, acieque* decernerent.* Unus Miltiades maxime nitebatur, *ut primo quoque tempore caſtra fierent: id ſi factum esſet, & civibus*

* MS legit, *est.* * MS *Phidippum*, quod exhibet vestigium Lectionis Herodoti lib. 6. * MS. *Hemerodromi* pro more veteri. * MS addit, *erant.* * MS. *decertarent.* Alii *contenderent.*

animum acceſſurum, cum viderent de eorum virtute non deſperari: & hoſtes eadem re fore tardiores, ſi animadverterent, auderi adverſus ſe tam exiguis copiis dimicare.

Cap. V. Hoc in tempore nulla civitas Athenienſibus auxilio fuit præter * Platæenſes: ea mille miſit militum. Itaque horum adventu decem millia armatorum completa ſunt: quæ manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate: quo factum eſt, ut plus, qnam collegæ, Miltiades valuerit. Ejus * enim auctoritate impulſi Athenienſes copias ex urbe eduxerunt, locoque idoneo caſtra fecerunt; deinde poſtero die ſub montis radicibus, acie è regione inſtructa, nova arte, vi ſumma prælium commiſerunt. Namque arbores multis locis erant ſtratæ, hoc conſilio, *ut & montium tegerentur altitudine, & arborum tractu equitatus hoſtium impediretur, ne multitudine clauderentur.* Datis, etſi non locum æquum videbat ſuis, tamen fretus nnmero copiarum ſuarum confligere cupiebat: eoque magis, quod *priuſquam Lacedæmonii ſubſidio venirent, dimicare utile* arbitrabatur. Itaque in aciem peditum centum, equitum decem millia produxit,

* Alii, *Plataenſium.* * In MS deeſt, *enim.* MS & Alii legunt *rara.*

præ-

prælium̃que commiſit. In quo tanto plus virtute valuerunt Athenienſes, ut decemplicem numerum hoſtium profligarent, adeoq; perterruerunt, ut Perſæ non caſtra, ſed naves peterent. Qua pugna nihil adhuc eſt nobilius. Nulla enim umquam tam exigua manus tantas opes protravit.

Cap. VI. Cujus victoriæ, non alienum videtur, quale præmium Miltiadi ſit tributum, docere: quo facilius intelligi poſſit, *eandem omnium civitatum eſſe naturam.* Ut populi * noſtri honores quondam fuerunt rari & tenues, ob eamque cauſſam glorioſi: nunc autem effuſi, atque obſoleti: ſic olim apud Athenienſes fuiſſe reperimus. Namque huic Miltiadi, qui Athenas, totamque Græciam liberavit, talis honos tributus eſt in porticu, quæ *Pœcile* vocatur, cum pugna depingeretur Marathonia: ut in decem prætorum numero prima ejus imago poneretur, iſq; hortaretur milites, prælium̃que committeret. Idem ille populus, poſteaquam majus imperium eſt nactus, & largitione magiſtratuum corruptus eſt, trecentas ſtatuas Demetrio Phalereo decrevit.

Cap. VII. Poſt hoc prælium claſſem ſeptuaginta navium Athenienſes eidem

* MS. legit, *Romani.*

Miltiadi

Miltiadi dederunt, *ut insulas, quæ barbaros adjuverant, bello persequeretur*: quo imperio pleraſque ad officium redire coegit, nonnullas vi expugnavit. Ex his Parum, inſulam opibus elatam, cum oratione reconciliare non poſſet; copias è navibus eduxit, urbem operibus clauſit, omniq; commeatu privavit: deinde vineis ac teſtudinibus conſtitutis propius muros acceſſit. Cum jam in eo eſſet, ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex inſula conſpiciebatur, neſcio quo caſu, nocturno tempore incenſus eſt: cujus flamma ut ab oppidanis & oppugnatoribus eſt viſa, utriſque venit in opinionem, ſignum à claſſiariis regiis datum. Quo factum eſt, ut & Parii à deditione deterrerentur, & Miltiades, timens, ne claſſis regia adventaret, incenſis operibus, quæ ſtatuerat, cum totidem navibus atque erat profectus, Athenas magna cum offenſione civium ſuorum rediret. Accuſatus ergo *proditionis, quod, cum Parum expugnare poſſet, à rege corruptus infectis rebus* * *à pugna diſceſſiſſet.* Eo tempore æger erat vulneribus, quæ in oppugnando oppido acceperat. Itaque quoniam ipſe pro ſe dicere non poſſet, verba pro eo fecit

* MS. legit, *ab ea.*

frater

frater ejus Tiſagoras. Cauſſa cognita, *capitis abſolutus pecunia multatus eſt: eaque lis quinquaginta talentis æſtimata eſt, quantus in claſſem ſumtus factus erat.* Hanc pecuniam quod ſolvere * non poterat, in vincula publica conjectus eſt, ibique diem obiit ſupremum.

Cap. VIII. Hic etſi *crimine Pario* eſt accuſatus, tamen alia fuit *cauſſa* damnationis. Namque Athenienſes propter Piſiſtrati tyrannidem, quæ paucis annis ante fuerat, omnium ſuorum civium potentiam extimeſcebant. *Miltiades * multum in imperiis, magiſtratibuſque verſatus, non videbatur poſſe eſſe privatus, præſertim cum conſuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur.* Nam Cherſoneſi omnes illos, quos habitarat annos, perpetuam obtinuerat dominationem, *tyrannuſque* fuerat appellatus, ſed juſtus: non erat enim vi conſecutus, ſed ſuorum voluntate, eamque poteſtatem bonitate retinuerat. *Omnes autem & habentur & dicuntur tyranni, qui poteſtate ſunt perpetua in ea civitate, quæ libertate uſa eſt.* Sed in Miltiade erat cum ſumma humanitas, tum mira comitas, ut nemo tam humilis eſſet, cui non ad eum aditus

* MS. addit *in præſentia.*

* MS. multis in imperiis magniſque verſatus.

pateret

pateret : magna auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Hæc * populus reſpiciens, *maluit eum innoxium plecti, quam ſe diutius eſſe in timore.*

II.

THEMISTOCLES.

CAPUT I.

THemiſtocles, Neocli filius, Atheniensis. Hujus vitia ineuntis adoleſcentiæ magnis ſunt emendata virtutibus: adeo, ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio eſt ordiendum. Pater ejus Neocles generoſus fuit. Is uxorem Halicarnanam civem duxit, ex qua natus eſt Themiſtocles. Qui cum minus eſſet probatus parentibus, quod & liberius vivebat, & rem familiarem negligebat, à patre exhæredatus eſt. Quæ contumelia non fregit eum, ſed erexit. Nam cum judicaſſet, *ſine ſumma induſtria non poſſe eam extingui*, totum ſe dedidit reipublicæ, diligentius amicis, famæque ſerviens. Multum in judiciis privatis verſa-

* MS. legit *plebs.*

batur

batur: ſæpe in concionem populi prodibat: nulla res major ſine eo gerebatur, celeriterque quæ opus erant, reperiebat, * facile eadem oratione explicabat. Neque minus in rebus gerendis promtus, quam excogitandis, erat: quod *& de inſtantibus* (ut ait Thucydides) *veriſſime judicabat, & de futuris callidiſſime conjiciebat.* Quo factum eſt, ut brevi tempore illuſtraretur.

Cap. II. Primus autem gradus fuit capeſſendæ reipublicæ bello Corcyræo: ad quod gerendum prætor à populo factus, non ſolum præſenti bello, ſed etiam reliquo tempore ferociorem reddidit civitatem. Nam cum pecunia publica, quæ ex metallis redibat, largitione magiſtratuum quotannis interiret, ille perſuaſit populo, ut ea pecunia claſſis centum navium ædificaretur. Qua celeriter effecta, primum Corcyræos fregit, deinde maritimos prædones conſectando mare tutum reddidit. In quo cum divitiis ornavit, tum etiam peritiſſimos belli navalis fecit Athenienſes. Id quantæ ſaluti fuerit univerſæ Græciæ, bello cognitum eſt Perſico. Nam cum Xerxes & mari & terra bellum univerſæ inferret Europæ; cum tantis eam copiis invaſit, quantas neque ante, neq;

* Deeſt in MS.

poſtea habuit quiſquam. Hujus enim claſſis, mille & ducentarum navium longarum fuit, quam duo millia onerariarum ſequebantur : terreſtres autem exercitus ſeptingentorum millium peditum, equitum quadringentorum millium fuerunt. Cujus de adventu cum fama in Græciam eſſet perlata, & maxime Athenienſes peti dicerentur, propter pugnam Marathoniam, miſerunt Delphos conſultum, *quidnam facerent de rebus ſuis.* Deliberantibus Pythia reſpondit, ut *mœnibus ligneis ſe munirent.* Id reſponſum quo valeret, cum intelligeret nemo, Themiſtocles perſuaſit, *conſilium eſſe Apollinis, ut in naves ſe ſuaq; conferrent: eum enim à deo ſignificari murum ligneum.* Tali conſilio probato, addunt ad ſuperiores totidem naves triremes: ſuaq; omnia, quæ moveri poterant, partim Salaminem, partim Trœzenem aſportant: arcem ſacerdotibus pauciſque majoribus natu, ac ſacra procuranda tradunt, reliquum oppidum relinquunt.

Cap. III. Hujus conſilium pleriſque civitatibus diſplicebat, & in terra dimicari magis placebat. Itaque miſſi ſunt delecti cum Leonida Lacedæmoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, longiuſque barbaros progredi non paterentur

tur. Hi vim hoſtium non ſuſtinuerunt, eoque loco omnes interierunt. At claſſis communis Græciæ trecentarum navium, in qua ducentæ erant Athenienſium, primum apud Artemiſium, inter Eubœam continentemque terram cum̃ claſſiariis regis conflixit: anguſtias enim Themiſtocles quærebat, ne multitudine circumiretur. Hic etſi pari prælio diſceſſerant, tamen eodem loco non ſunt auſi manere: quod erat periculum, *ne, ſi pars navium adverſariorum Eubœam ſuperaſſet, ancipiti premerentur periculo.* Quo factum eſt *, ut ab Artemiſio diſcederent, & adverſum Athenas apud Salamina claſſem ſuam conſtituerent.

Cap. IV. At Xerxes Thermopylis expugnatis protinus acceſſit aſtu, idque nullis defendentibus, interfectis ſacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. Cujus * fama perterriti claſſiarii cum manere non auderent, & plurimi hortarentur, *ut domos ſuas quiſq; diſcederent, mœnibuſq; ſe defenderent*; Themiſtocles unus reſtitit, & *univerſos eſſe pares* ajebat, *diſperſos* teſtabatur *perituros*: idque Eurybiadi Regi Lacedæmoniorum, qui tum ſummæ imperii præerat, fore affirmabat. Quem

* Sc. *Urbem Athenas.* * MS. Flammâ. Vid. ſup. in Miltiad

cum minus, quam vellet, moveret, noctu de ſervis ſuis, quem habuit fideliſſimum, ad regem miſit, ut ei nunciaret ſuis verbis, *adverſarios ejus in fuga eſſe: qui ſi diſceſſiſſent, majore cum labore & longinquiore tempore bellum confecturum, cum ſingulos conſectari cogeretur: quos ſi ſtatim aggrederetur, brevi univerſos oppreſſurum.* Hoc eo valebat, ut ingratiis ad depugnandum omnes cogerentur. Hac re audita barbarus nihil doli ſubeſſe credens, poſtridie alieniſſimo ſibi loco, contra opportuniſſimo hoſtibus, adeo anguſto mari conflixit, ut ejus multitudo navium explicari non potuerit. Victus ergo eſt magis conſilio Themiſtoclis, quam armis Græciæ.

Cap. V. Hic etſi malè rem geſſerat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam cum his opprimere poſſet hoſtes. Interim tamen ab eodem gradu depulſus eſt. Nam Themiſtocles verens, ne bellare perſeveraret, certiorem eum fecit, *id agi, ut pons, quem ille in Helleſponto fecerat, diſſolveretur, ac reditus in Aſiam excluderetur:* idque ei perſuaſit. Itaque qua ſex menſibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in Aſiam reverſus eſt, ſeque à Themiſtocle non ſuperatum, ſed conſervatum judicavit. Sic unius viri prudentia Græcia liberata

liberata eſt, Europæque ſuccubuit Aſia. Hæc altera victoria, quæ cum *Marathonio* poſſit comparari *tropæo*: nam pari modo apud Salamina parvo numero navium maxima poſt hominum memoriam claſſis eſt devicta.

Cap. VI. Magnus hoc bello Themiſtocles fuit, nec minor in pace. Cum enim * Phalereo portu neq; magno, neque bono Athenienſes uterentur, hujus conſilio triplex Piræei portus conſtitutus eſt: iſq; mœnibus circumdatus, ut ipſam urbem dignitate æquipararet, utilitate ſuperaret. Idemque muros Athenienſium reſtituit præcipuo ſuo periculo. Namque Lacedæmonii cauſam idoneam nacti propter barbarorum excurſiones, qua *negarent oportere extra Peloponneſum ullam urbem haberi, ne eſſent loca munita, quæ hoſtes poſſiderent.* Athenienſes ædificantes prohibere ſunt conati. Hoc longe alio ſpectabat, atque videri volebant. Athenienſes enim duabus victoriis, Marathonia & Salaminia, tantam gloriam apud omnes gentes erant conſecuti, ut intelligerent Lacedæmonii, *de principatu ſibi cum his certamen fore:* quare eos quam infirmiſſimos eſſe volebant. Poſtquam autem audierunt muros in ſtrui,

* *Phalericon* quemadmodum Diod. Sic.

legatos

legatos Athenas miſerunt, qui *id fieri vetarent.* His præſentibus deſierunt, *ac ſe de ea re legatos ad eos miſſuros* dixerunt. Hanc legationem ſuſcepit Themiſtocles, & ſolus primo profectus eſt: *reliqui legati ut tum exirent, cum ſatis altitudo muri exſtructa videretur* præcepit: *interim omnes ſervi atq; liberi opus facerent, neque ulli loco parcerent, ſive ſacer eſſet, ſive profanus; ſive privatus, ſive publicus: ſed undique quod idoneum ad muniendum putarent, congererent.* Quo factum eſt, ut Athemenſium muri ex ſacellis ſepulcriſque conſtarent.

Cap. VII. Themiſtocles autem, ut Lacedæmonem venit, adire ad magiſtratus noluit, & dedit operam *ut quam longiſſime tempus duceretur*: cauſam interponens, *ſe collegas exſpectare.* Cum Lacedæmonii quererentur, *opus nihilominus fieri, eumque ea re conari fallere*, interim reliqui legati ſunt conſecuti: à quibus cum audiſſet, non multum ſupereſſe munitionis, ad Ephoros Lacedæmoniorum acceſſit, penes quos ſummum imperium erat: atque apud eos contendit, *falſa his eſſe delata: quare æquum eſſe, illos, viros bonos nobileſque mittere, quibus fides haberetur, qui rem explorarent: interea ſe obſidem retinerent.* Geſtus eſt ei mos, treſque legati, functi ſummis honoribus.

noribus, Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles jussit proficisci: eisque prædixit, *ut ne prius Lacedæmoniorum legatos dimitterent, quam ipse esset remissus.* Hos postquam Athenas perveniisse ratus est, ad magistratum senatumque Lacedæmoniorum adiit, & apud eos liberrime professus est, *Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, Deos publicos, suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse. Neque eo, quod inutile esset Græciæ, fecisse. nam illorum urbem ut propugnaculum oppositum esse barbaris, apud quam jam bis classis regia fecisset naufragium. Lacedæmonios autem male & injuste facere, qui id potius intuerentur, quod ipsorum dominationi, quam quod universæ Græciæ utile esset. Quare si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent: aliter illos nunquam in patriam recepturi.*

Cap. VIII. Hic tamen non effugit civium suorum invidiam. Namq; ob eundem timorem, quo damnatus erat Miltiades, * testularum suffragiis è civitate ejectus, gos habitatum concessit. Hic cum propter multas eius virtutes magna cum dignitate vi eret, Lacedæmonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusa-

* Sc. Ostracismo.

rent, *quod ſocietatem cum rege Perſarum ad Græciam opprimendam feciſſet.* Hoc crimine abſens proditionis eſt damnatus. Id ut audivit, quod non ſatis tutum ſe Argis videbat, Corcyrum demigravit. Ibi cum ejus principes civitatis animadvertiſſet timere, *ne propter ſe bellum his Lacedæmonii & Athenienſes indicerent*, ad Admetum Moloſſorum regem, cum quo ei hoſpitium fuerat, confugit. Huc cum veniſſet, & in præſentia rex abeſſet, quo majore religione ſe receptum tueretur, filiam ejus parvulam arripuit, & cum ea ſe in ſacrarium, quod ſumma colebatur ceremonia, conjecit: inde non prius egreſſus eſt, quam rex eum data dextra in fidem reciperet, quam præſtitit. Nam cum ab Athenienſibus & Lacedæmoniis expoſceretur publice, ſupplicem non prodidit: monuitque, *ut conſuleret ſibi: difficile enim eſſe, in tam propinquo loco tuto eum verſari.* Itaque Pydnam eum deduci juſſit, & quod ſatis eſſet præſidii dedit. Hac re audita hic in navem omnibus ignotus aſcendit. Quæ cum tempeſtate maxima Naxum ferretur, ubi tum Athenienſium erat exercitus, ſenſit Themiſtocles, ſi eo perveniſſet, ſibi eſſe pereundum. Hac neceſſitate coactus domino navis, quis ſit, aperit, *multa pollicens, ſi ſe con-*

conſervaſſet. At ille clariſſimi viri captus miſericordia, diem noctemque procul ab inſula in ſalo navem tenuit in ancoris, neque quenquam ex ea exire paſſus eſt. Inde Epheſum pervenit, ibique Themiſtoclem exponit: cui ille pro meritis gratiam poſtea retulit.

Cap. IX. Scio pleroſque ita ſcripſiſſe, *Themiſtoclem Xerxe regnante in Aſiam tranſiiſſe.* Sed ego potiſſimum Thucydidi credo, quod ætate proximus erat, qui illorum temporum hiſtoriam reliquerunt, & ejuſdem civitatis fuit. Is autem ait, ad Artaxerxem eum veniſſe, atque his verbis epiſtolam miſiſſe: *Themiſtocles veni ad te, qui plurima mala omnium Grajorum in domum tuam intuli, cum mihi neceſſe fuit adverſus patrem tuum bellare, patriamque meam defendere. Idem multo plura bona feci, poſtquam in tuto ipſe, & ille in periculo eſſe cœpit. Nam cum in Aſiam reverti nollet, prælio apud Salamina facto, literis eum certiorem feci, id agi, ut pons, quem in Helleſponto fecerat, diſſolveretur, atque ab hoſtibus circumiretur, quo nuntio ille periculo eſt liberatus. Nunc autem ad te confugi exagitatus à cuncta Græcia, tuam petens amicitiam: quam ſi ero adeptus, non minus me bonum amicum habebis, quam fortem inimicum ille expertus eſt.*

Ea

Ea autem rogo, ut de his rebus, de quibus tecum loqui volo *, *annum mihi temporis des, eoque transacto, me ad te venire patiaris.*

Cap. X. Hujus rex *animi magnitudinem* admiratus, *cupienſque talem virum ſibi conciliari*, veniam dedit. Ille omne illud tempus literis, ſermonique Perſarum dedit: quibus adeo eruditus eſt, ut multo commodius dicatur apud regem verba feciſſe, quam hi poterant, qui in Perſide erant nati. Hic cum multa regi eſſe pollicitus, gratiſſimumque illud, *ſi ſuis uti conſiliis vellet, illum Græciam bello oppreſſurum*, magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in Aſiam rediit, domiciliumque Magneſiæ ſibi conſtituit. Namq; hanc urbem ei rex donarat, his uſus verbis, *quæ ei panem præberet*: ex qua regione quinquaginta ei talenta quotannis redibant: Lampſacum, *unde vinum ſumeret*: Myuntem, *ex qua opſonium haberet*. Hujus ad noſtram memoriam monumenta manſerunt duo, ſepulcrum prope oppidum, in quo eſt ſepultus: ſtatuæ in foro Magneſiæ. De cujus morte multis modis apud pleroſq; ſcriptum eſt: ſed nos eundem potiſſimum *Thucydidem* auctorem probamus: qui *illum* ait *Magneſiæ morbo*

* Ad annuum temporis ſpatium.

mortuum:

mortuum : neq; negat *fuisse famam*, *venenum sua sponte sumsisse*, *cum se*, *quæ regi de Græcia opprimenda pollicitus esset*, *præstare posse desperaret*. Idem *ossa ejus clam in Attica ab amicis esse sepulta*, *quoniam legibus non concederetur*, *quod proditionis esset damnatus*, memoriæ prodidit.

III.

ARISTIDES.

CAPUT I.

ARistides Lysimachi filius Athenienſis, æqualis fere fuit Themiſtocli : itaque cum eo de principatu contendit, namque obtrectarunt inter ſe. In his autem cognitum eſt quanto anteſtaret eloquentia innocentiæ. Quanquam enim adeo excellebat Ariſtides abſtinentia, ut unus poſt hominum memoriam, quod quidem nos audiverimus, cognomine *Juſtus* ſit appellatus, tamen à Themiſtocle collabefactus teſtula illa, exilio decem annorum multatus eſt. Qui quidem cum intelligeret reprimi concitatam multitudinem non poſſe, cedenſq; animadverteret quendam ſcribentem, ut patria pelleretur, quæſiſſe ab eo dicitur, *quare id faceret*, *aut quid Ariſtides commi-*

ſiſſet

sisset, cur tanta pœna dignus duceretur. Cui ille respondit: *se ignorare Aristidem; sed sibi non placere, quod* * *cupide elaborasset, ut præter ceteros justus appellaretur.* Hic *decem annorum legitimam pœnam* non pertulit. Nam postquam Xerxes in Græciam descendit, sexto fere anno postquam erat expulsus, plebiscito in patriam restitutus est.

Cap. II. Interfuit autem pugnæ navali apud Salamina, quæ facta est prius, quam pœna liberaretur. Idem prætor fuit Athenienſium apud Platæas in prælio quo Mardonius fusus, barbarorumque exercitus est interfectus. Neque aliud est ullum hujus in re militari illustre factum, quam hujus imperii memoria: justitiæ vero, & æquitatis, & innocentiæ multa. In primis, quod ejus æquitate factum est, cum in communi classe esset Græciæ simul cum Pausania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi ab Lacedæmoniis transferretur ad Athenienses: namque ante id tempus & mari & terra duces erant Lacedæmonii. Tum autem & intemperantia Pausaniæ, & justitia factum est Aristidis, ut omnes fere civitates Græciæ ad Athenienſium societatem se applicarent, & adversus barbaros

* MS. interponit *tam*.

hos

hos duces deligerent ſibi, quo facilius repellerent, ſi forte bellum renovare conarentur.

Cap. III. Ad claſſes ædificandas, exercituſque comparandos, quantum pecuniæ quæque civitas daret, Ariſtides delectus eſt, qui conſtitueret. Ejus arbitrio quadringenta & ſexaginta talenta quotannis Delum ſunt collata. Id enim commune ærarium eſſe voluerunt, quæ omnis pecunia poſtero tempore Athenas tranſlata eſt. Hic qua fuerit abſtinentia, nullum eſt certius indicium, quam quod, cum tantis rebus præfuiſſet, in tanta paupertate deceſſit, ut, quî efferretur, vix reliquerit. Quo factum eſt, ut filiæ ejus publice alerentur, & de communi ærario dotibus datis collocarentur. Deceſſit autem fere poſt annum quartum, quam Themiſtocles Athenis erat expulſus.

IV.

PAUSANIAS.

CAPUT I.

PAuſanias Lacedæmonius, magnus homo, ſed varius in omni genere vitæ fuit. Nam ut virtutibus eluxit, ſic vitiis eſt

obrutus. Cujus illuſtriſſimum eſt prælium apud Platæas. Namq; illo duce Mardonius ſatrapes regius, natione Medus, regis gener, inprimis omnium Perſarum & manu fortis & conſilii plenus, cum ducentis millibus peditum, quos viritim legerat, & viginti millibus equitum, haud ita magna manu Græcia fugatus eſt, eoque ipſe dux cecidit prælio. Qua victoria elatus plurima miſcere cœpit, & majora concupiſcere. Sed primum in eo eſt reprehenſus, quod ex præda tripodem aureum Delphis poſuiſſet, epigrammate ſcripto, in quo erat hæc ſententia: SUO DUCTU BARBAROS APUD PLATÆAS ESSE DELETOS, EJUSQUE VICTORIÆ ERGO APOLLINI DONUM DEDISSE. Hos verſus Lacedæmonii exſculpſerunt, neque aliud ſcripſerunt, quam *nomina* earum *civitatum*, quarum auxilio Perſæ erant victi.

Cap. II. Poſt id prælium, eundem Pauſaniam cum claſſe communi Cyprum, atque Helleſpontum miſerunt, ut ex his regionibus barbarorum præſidia depelleret. Pari felicitate in ea re uſus, elatius ſe gerere cœpit, majoreſque appetere res. Nam cum Byzantio expugnato cepiſſet complures Perſarum nobiles, atque in his

his nonnullos Regis propinquos, hos clam Xerxi remiſit, ſimulans ex vinculis publicis effugiſſe: & cum his Gongylum Eretrienſem, qui literas Regi redderet, in quibus hæc fuiſſe ſcripta Thucydides memoriæ prodidit. *Pauſanias dux Spartæ, quos Byzantii ceperat, poſtquam propinquos tuos cognovit, tibi munera miſit, ſeque tecum affinitate conjungi cupit: quare, ſi tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum. Id ſi feceris, & Spartam, & ceteram Græciam ſub tuam poteſtatem ſe adjuvante redacturum pollicetur. His de rebus ſi quid geri volueris, certum hominem ad eum mittas face, cum quo colloquatur.* Rex tot hominum ſalute tam ſibi neceſſariorum magnopere gaviſus, confeſtim cum Epiſtola Artabazum ad Pauſaniam mittit. In qua *eum collaudat, ac petit, ne cui rei parcat ad ea perficienda, quæ pollicetur. Si fecerit, nullius rei à ſe repulſam laturum.* Hujus Pauſanias voluntate cognita, alacrior ad rem gerendam factus, in ſuſpicionem cecidit Lacedæmoniorum. In quo facto domum revocatus, accuſatus capitis, abſolvitur, multatur tamen pecunia: quam ob cauſam ad claſſem remiſſus non eſt.

Cap. III. At ille poſt non multo ſua ſponte ad exercitum rediit, & ibi non cal-

lida,ſed dementi ratione, cogitata patefecit. Non enim mores patrios ſolum, ſed etiam cultum, veſtitumq; mutavit. Apparatu regio utebatur, veſte Medica: ſatellites Medi & Ægyptii ſequebantur: epulabatur more Perſarum luxorioſius, quam, qui aderant, perpeti poſſent: aditum petentibus conveniendi non dabat: ſuperbe reſpondebat,& crudeliter imperabat: Spartam redire nolebat: Golonas, qui locus in agro Troade eſt,ſe contulerat: ibi conſilia cum patriæ, tum ſibi inimica capiebat. Id poſtquam Lacedæmonii reſciverunt, legatos ad eum cum * ſcytala miſerunt: in qua more illorum erat ſcriptum, *niſi domum reverteretur, ſe capitis eum damnaturos.* Hoc nuntio * motus, ſperans ſe etiam pecunia & potentia inſtans periculum poſſe depellere, domum rediit: huc ut venit, ab Ephoris in vincula publica conjectus eſt. Licet enim legibus eorum cuivis Ephoro hoc facere regi. Hinc tamen ſe expedivit: neque eo magis carebat ſuſpicione: nam opinio manebat, eum cum Rege habere ſocietatem. Eſt genus quoddam hominum, quod * *Halotes* vocatur, quorum magna multitudo agros

* Vid. Gell. l. 17. c. 9. Plut. in Lyſand. Suid. Heſych.
* MS. commotus. * MS. Helotæ.

Lace-

Lacedæmoniorum colit, ſervorumq; munere fungitur. Hos quoque ſolicitare ſpe libertatis exiſtimabatur: ſed quod harum rerum nullum erat apertum crimen, quo argui poſſet, non putabant de tali tamque claro viro ſuſpicionibus oportere judicari: ſed exſpectandum, dum ſe * ipſa res aperiret.

Cap. IV. Interim Argilius quidam, adoleſcentulus, quem puerum Pauſanias amore Venereo dilexerat, cum epiſtolam ab eo ad Artabazum accepiſſet, eique in ſuſpicionem veniſſet, aliquid in ea de ſe eſſe ſcriptum, quod nemo eorum rediſſet, qui ſuper tali cauſa eodem miſſi erant: vincula Epiſtolæ laxavit, ſignoque detracto cognovit, ſi pertuliſſet, ſibi eſſe pereundum. Erant in eadem Epiſtola, quæ ad ea pertinebant, quæ inter Regem, Pauſaniamque convenerant. Has ille literas Ephoris tradidit. Non eſt prætereunda gravitas Lacedæmoniorum hoc loco: nam ne hujus quidem indicio impulſi ſunt, ut Pauſaniam comprehenderent: neq; prius vim adhibendam putaverunt, quam ſe ipſe indicaſſet. Itaque huic indici, quid fieri vellent, præceperunt. Fanum Neptuni eſt Tænari, quod violari nefas putant

* MS. Ipſam.

Græci. Eo ille index confugit : in ara consedit. Hanc juxta, locum fecerunt sub terra, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. Huc ex Ephoris quidam descenderunt. Pausanias, ut audivit Argilium confugisse in aram, perturbatus eo venit : quem cum supplicem Dei videret in ara sedentem, quærit causse quid sit tam repentini consilii : huic ille, quid ex literis comperisset, aperit. Tanto magit Pausanias perturbatus orare cœpit, ne enuntiaret, nec se meritum de illo optime, proderet. Quod si eam veniam sibi dedisset, tantisque implicitum rebus sublevasset, magno ei præmio futurum.

Cap. V. His rebus Ephori cognitis, satius putaverunt in urbe eum comprehendi. Quo cum essent profecti, & Pausanias placato Argilio, ut putabat, Lacedæmonem reverteretur, in itinere, cum jam in eo esset, ut comprehenderetur, è vultu cujusdam Ephori, qui eum admonere cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaq; paucis ante gradibus quam qui sequebantur, in ædem Minervæ, quæ Chalciœcus vocatur, confugit. Hinc ne exire posset, statim Ephori valvas ejus ædis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, quo facilius

* facilius ſub dio interiret. Dicitur eo tempore matrem Pauſaniæ vixiſſe, eamq;, jam * magno natu, poſtquam de ſcelere filii comperit, in primis ad filium claudendum, lapidem ad introitum ædis attuliſſe. Sic Pauſanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Hic cum ſemianimis de templo elatus eſſet, confeſtim animam efflavit. Cujus mortui corpus cum *eodem* nonnulli dicerent *inferri oportere, quo hi, qui ad ſupplicium eſſent dati*, diſplicuit pluribus: & procul ab eo loco infoderunt, in quo erat mortuus. Inde poſterius Dei Delphici reſponſo erutus, atque eodem loco ſepultus, ubi vitam * finierat.

V.
CIMON.
CAP I.

CImon Miltiadis filius Athenienſis, duro admodum initio uſus eſt adoleſcentiæ. Nam cum pater ejus litem æſtimatam populo ſolvere non potuiſſet, ob eamque cauſſam in vinculis publicis deceſſiſſet, Cimon eadem cuſtodia tenebatur, neq; legibus Athenienſium emitti

* MS. celerius. I. e. gravi ætate. Vide *Timoth.* infra cap. III. * MS. poſuerat.

poterat, niſi pecuniam, qua pater multatus eſſet, ſolviſſet. Habebat autem in matrimonio ſórorem ſuam germanam, nomine Elpinicen: non magis amore, quam patrio more, ductus. Nam Athenienſibus licet, eodem patri natas, uxores ducere. Hujus conjugii cupidus Callias quidam, non tam generoſus, quam pecunioſus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam ſibi uxorem daret, id ſi impetraſſet, ſe pro illo pecuniam ſoluturum. Is cum talem conditionem aſpernaretur, Elpinice negavit ſe paſſuram Miltiadis progeniem in vinculis publicis interire, quoniamque prohibere poſſet, ſe Calliæ nupturam, ſi ea, quæ polliceretur, præſtitiſſet.

Cap. II. Talī modo cuſtodia liberatus Cimon, celeriter ad principatum pervenit. Habebat enim ſatis eloquentiæ, ſummam liberalitatem, magnam prudentiam cum juris civilis, tum rei militaris, quod cum patre à puero in exercitu fuerat verſatus. Itaque hic & populum urbanum in ſua tenuit poteſtate, & apud exercitum plurimum valuit autoritate. Primum Imperator apud flumen Strymona magnas copias Thracum fugavit: oppidum Amphipolim conſtituit, eoque decem

cem millia Athenienſium in coloniam miſit. Idem iterum apud Mycalem Cyprio-rum & Phœnicum ducentarum navium claſſem devictam cepit; eodemq; die pari fortuna in terra uſus eſt. Namq; hoſtium navibus captis, * ſtatim ex claſſe copias ſuas eduxit, barbarorumq; uno concurſu maximam vim proſtravit. Qua victoria magna præda potitus, cum domum reverteretur, quod jam nonnullæ inſulæ propter acerbitatem imperii defecerant, bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coëgit. Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, quod contumacius ſe gefferat, vacuefecit, ſeſſores veteres urbe inſulaq; ejecit, agros civibus diviſit. Thaſios opulentia fretos ſuo adventu fregit. His ex manubiis arx Athenarum, qua ad meridiem vergit, eſt ornata.

Cap. III. Quibus rebus cum unus in civitate maxime floreret, incidit in eandem invidiam, quam pater ſuus, ceterique Athenienſium principes. Nam teſtarum ſuffragiis, quod illi * *oſtraciſmum* vocant, decem annorum exilio multatus eſt. Cujus facti celerius Athenienſes quam

* Habitu armiſq; Perſarum, ſuos induens milites. * Vide Plut. in Ariſtid. Ariſtoph. Schol. in Equit. & veſp.

ipſum

ipsum pœnituit: nam cum ille forti animo invidiæ ingratorum civium cessisset, bellumq; Lacedæmonii Athenienſibus indixissent, confestim notæ ejus virtutis desiderium consecutum est. Itaque post annum quintum quo expulsus erat, in patriam revocatus est. Ille quod hospitio Lacedæmoniorum utebatur, satius existimans contendere Lacedæmonem, sua sponte est profectus, pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. Post neq; ita multo in Cyprum cum ducentis navibus Imperator missus, cum ejus majorem partem insulæ deviciſſet, in morbum implicitus, in oppido Citio est mortuus.

Cap. IV. Hunc Athenienſes non solum in bello, sed in pace diu desideraverunt. Fuit enim tanta liberalitate, cum compluribus locis prædia hortosque haberet, ut nunquam eis custodem imposuerit fructus servandi gratia, ne quis impediretur, quo minus ejus rebus, quibus *vellet, frueretur. Semper eum pediſſequi cum nummis sunt secuti, ut, si quis opis ejus indigeret, haberet, quod statim daret, ne differendo videretur negare. Sæpe, cum aliquem * offensum fortunâ videret minus bene vestitum, suum amiculum

* MS addit *quisq;*. * Id est *obvium*.

lum dedit. Quotidie sic cœna ei coquebatur, ut, quos * invocatos vidisset in foro, omnes devocaret: quod facere nullum diem prætermittebat. Nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit. Multos locupletavit: complures pauperes mortuos, qui unde efferrentur non reliquissent, suo sumtu extulit. Sic se gerendo minime est mirandum, si & vita ejus fuit secura, & mors acerba.

VI.

LYSANDER.

CAPUT I.

LYsander Lacedæmonius magnam reliquit sui famam, magis felicitate, quam virtute partam. Athenienses enim in Peloponnesios sexto & vicesimo anno bellum gerentes confeciſſe, apparet. Id qua ratione consecutus sit, latet: non enim virtute sui exercitus, sed immodestia factum est adversariorum: qui, quod dicto audientes imperatoribus suis non erant, dispalati in agris, relictis navibus, in hostium venerunt potestatem, quo facto Athenienses se Lacedæmoniis dediderunt.

* Sic MS. Alii *convocatos*, minus rectè.

Hac

Hac victoria Lyſander elatus, cum antea ſemper factioſus audaxque fuiſſet, ſic ſibi indulſit, ut ejus opera in maximum odium Græciæ Lacedæmonii pervenerint. Nam cum hanc cauſam Lacedæmonii dictitaſſent ſibi eſſe belli, *ut Athenienſium impotentem dominationem refringerent*, poſtquam apud Ægos flumen Lyſander claſſis hoſtium eſt potitus, nihil aliud molitus eſt, quam ut omnes civitates in ſua teneret poteſtate, cum *id ſe Lacedæmoniorum cauſſa facere* ſimularet. Namque undique qui Athenienſium rebus ſtuduiſſent, ejectis, decem delegerat in unaquaque civitate, quibus ſummum imperium, poteſtatemque omnium rerum committeret. Horum in numerum nemo admittebatur, niſi aut qui ejus hoſpitio contineretur, aut ſe illius fore proprium fide confirmaret.

Cap. II. Ita decemvirali poteſtate in omnibus urbibus conſtituta, ipſius nutu omnia gerebantur. Cujus de crudelitate ac perfidia, ſatis eſt unam rem, exempli gratia, proferre, ne de eodem plura enumerando fatigemus lectores.* Victor ex Aſia cum reverteretur, Thaſumque divertiſſet, quod ea civitas præcipua fide fuerat erga Athenienſes, proinde ac ſi iidem

* Vide Diod. ſicul. lib. 12.

iidem firmiſſimi ſolerent eſſe amici, qui conſtantes fuiſſent inimici, eam pervertere concupivit. Vidit autem, niſi in eo occultaſſet voluntatem, futurum, ut Thaſii dilaberentur, conſulerentque rebus ſuis.***

Cap. III. Itaque decemviralem ſuam poteſtatem, ſui ab illo conſtitutam ſuſtulerunt. Quo dolore incenſus iniit conſilia, Reges Lacedæmoniorum tollere. Sed ſentiebat, id ſe ſine ope Deorum facere non poſſe, quod Lacedæmonii omnia ad oracula referre conſueverant. Primum itaq;* Delphos corrumpere eſt conatus. Cum id non potuiſſet, Dodonam adortus eſt. Hinc quoque repulſus dixit ſe vota ſuſcepiſſe, quæ Jovi Ammoni ſolveret, exiſtimans ſe Afros facilius corrupturum. Hac ſpe cum profectus eſſet in Africam, multum eum Antiſtites Jovis fefellerunt. Nam non ſolum corrumpi non potuerunt, ſed etiam legatos Lacedæmona miſerunt, qui Lyſandrum accuſarent, quod ſacerdotes fani corrumpere conatus eſſet. Accuſatus hoc crimine, judicumque abſolutus ſententiis, Orchomeniis miſſus ſubſidio, occiſus eſt à Thebanis apud Haliartum. Quam vere de eo foret judicatum,

* MS. Delphicos.

oratio indicio fuit, quæ post mortem in domo ejus reperta est, in qua suadet Lacedæmoniis, *ut regia potestate dissoluta, ex omnibus dux deligatur ad bellum gerendum*: sed ita scripta, ut Deorum videretur congruere sententiæ, quam ille se habiturum, pecunia fidens, non dubitabat. Hanc ei scripsisse Cleon Halicarnasseus dicitur.

Cap. IV. Atque hoc loco non est prætereundum factum Pharnabazi satrapis regii. Nam cum Lysander præfectus classis in bello multa crudeliter avareque feciſſet, deque his rebus suspicaretur ad cives suos esse perlatum: petiit à Pharnabazo, ut ad Ephoros sibi testimonium daret, quanta sanctitate bellum gessisset, sociosque tractasset, deque ea re accurate scriberet; magnam enim ejus auctoritatem in ea re futuram. Huic ille liberaliter pollicetur, librum gravem multis verbis conscripsit, in * quo summis eum effert laudibus. Quem cum legisset, probasseque, dum * obsignatur, alterum pari magnitudine, ut discerni non posset, signatum subjecit: in quo accuratissime ejus avaritiam perfidiamque accusarat. Hinc Lysander domum cum rediisset, postquam de suis rebus gestis apud maxi-

* MS. Quibus. * MS. signatur.

mum

mum magistratum, quæ voluerat, dixerat, testimonii loco librum à Pharnabazo datum tradidit. Hunc, summoto Lysandro, cum Ephori cognossent, ipsi legendum dederunt. Ita ille imprudens ipse suus fuit accusator.

VII.

ALCIBIADES.

CAPUT I.

ALcibiades Cliniæ filius, Atheniensis. In hoc natura, quid efficere possit, videtur experta. Constat enim inter omnes, qui de eo memoriæ prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius, vel in vitiis, vel in virtutibus. Natus in amplissima civitate, summo genere, omnium ætatis suæ multo formosissimus, ad omnes res aptus, * consiliique plenus. Namque Imperator fuit summus * mari & terra: disertus, ut in primis dicendo valeret: * & tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei dicendo posset resistere.* Idem, cum tempus poscceret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus, non minus in

* MS. Consiliisque. * MS. Addit &. * MS. Quod tanta. * MS. Deinde cum. Alii, Dives; cum.

vita, quam victu : affabilis, blandus, temporibus callidiſſime inſerviens. Idem, ſimul ac ſe remiſerat, nec cauſſa ſuberat, quare animi laborem perferret, luxurioſus, diſſolutus, libidinoſus, intemperans reperiebatur : ut omnes admirarentur, in uno homine tantam * ineſſe diſſimilitudinem, tamque diverſam naturam.

Cap. II. Educatus eſt in domo Periclis, (Privignus enim ejus fuiſſe dicitur) eruditus à Socrate. Socerum habuit Hipponicum, omnium * Græcæ linguæ eloquentia diſertiſſimum, ut, ſi ipſe fingere vellet, neque plura bona reminiſci, neque majora poſſet conſequi, quam vel fortuna vel natura tribuerat. Ineunte adoleſcentia amatus eſt à multis more Græcorum : in eis à Socrate, de quo mentionem facit Plato *in ſympoſio*. Namque eum induxit commemorantem *ſe pernoctaſſe cum Socrate, neque aliter ab eo ſurrexiſſe, ac filius à parente debuerit.* Poſtea quam robuſtior eſt factus, non minus multos amavit. In quorum amore, quoad licitum eſt, odioſa multa delicate iocoſeque fecit : quæ referremus niſi majora potioraque haberemus.

Cap. III. * Bello Peloponneſiaco hu-

* MS. eſſe. * Alii, Omnium Græcorum ditiſſimum.
* Anno ætatis 19.

jus

jus consilio atque auctoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt: ad quod gerendum ipse dux delectus est. Duo præterea collegæ dati, Nicias & Lamachus. Id cum appararetur, prius quam classis exiret, accidit, ut una nocte omnes * Hermæ, qui in oppido erant Athenis, dejicerentur, præter unum, qui ante januam Andocidis erat, *Andocidisque Hermes* vocatus est Hoc cum appareret, non sine magna multorum consensione esse factum, quod non ad privatam, sed ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est injectus, ne qua repentina vis in civitate existeret, quæ libertatem opprimeret populi. Hoc maxime convenire in Alcibiadem videbatur, quod & potentior & major, quam privatus, existimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, plures etiam opera forensi suos reddiderat. Quare fiebat, ut omnium oculos, quotiescunque in publicum prodisset, ad se converteret, neque ei par quisquam in civitate poneretur. Itaq; non solum spem in eo habebant maximam, sed etiam timorem, quod & obesse plurimum & prodesse poterat. Aspergebatur etiam infamia, quod *in domo sua facere mysteria* dicebatur: quod nefas erat

* Statuæ truncæ.

more Athenienſium: idque non ad religionem ſed ad conjurationem pertinere exiſtimabatur.

CAP. IV. Hoc crimine in * concione ab inimicis compellabatur. Sed inſtabat tempus ad bellum proficiſcendi. Id ille intuens, neque ignorans civium ſuorum conſuetudinem, poſtulabat, *ut, ſi quid de ſe agi vellent, potius de præſenti quæſtio haberetur, quam abſens invidia crimine accuſaretur.* Inimici vero ejus *quieſcendum in præſenti, quia nocere ſe ei non poſſe intelligebant, & illud tempus exſpectandum* decreverunt, *quo exiſſet: ut ſic abſentem aggrederentur*: Itaque fecerunt. Nam poſtquam in Siciliam eum perveniſſe crediderunt, abſentem, *quod ſacra violaſſet*, reum fecerunt. Qua de re cum ei nuntius à magiſtratu in Siciliam miſſus eſſet, ut domum ad cauſſam dicendam rediret, eſſetq; in magna ſpe provinciæ bene adminiſtrandæ, non parere noluit, & in triremem, quæ ad eum deportandum erat miſſa, aſcendit: ac Thurios in Italiam pervectus, multa ſecum reputans *de immoderata civium ſuorum licentia, crudelitateque erga nobiles, utiliſſimum ratus impendentem evitare tempeſtatem*, clam ſe à cuſtodibus ſub-

* *Sic* MS. Alii, In contentionem compellebatur.

duxit,

duxit, & inde primum Elidem, deinde Thebas venit. Poſtquam autem ſe capitis damnatum bonis publicatis audivit, &, id quod uſu venerat; *Eumolpidas ſacerdotes à populo coactos, ut ſe devoverent, ejuſque devotionis, quo teſtatior eſſet memoria, exemplum in pila lapidea inciſum, eſſe poſitum in publico, Lacedæmonem demigravit. Ibi, ut ipſe prædicare conſueverat, *non adverſus Patriam, ſed inimicos ſuos* bellum geſſit, *quod iidem hoſtes eſſent civitati. Nam cum intelligerent ſe plurimum prodeſſe reipublicæ, ex ea ejeciſſe, pluſque iræ ſuæ, quam utilitati communi paruiſſe.* Itaque hujus conſilio Lacedæmonii cum Perſarum rege amicitiam fecerunt: deinde Deceliam in Attica munierunt, præſidioque perpetuo ibi poſito in obſidione Athenas tenuerunt. Ejuſdem opera Ioniam à ſocietate averterunt Athenienſium. Quo facto, multo ſuperiores bello eſſe cœperunt.

Cap. V. Neque vero his rebus tam amici Alcibiadi ſunt facti, quam timore ab eo alienati. Nam cum acerrimi viri præſtantem prudentiam in omnibus rebus cognoſcerent, pertimuerunt, ne caritate patriæ ductus aliquando ab ipſis deſciſceret, & cum ſuis in gratiam rediret. Iraque

* Orphei poſteros.

Itaque tempus ejus interficiendi quærere instituerunt. Id Alcibiadi diutius celari non potuit: erat enim ea sagacitate, ut decipi non posset, præsertim cum animum attendisset ad cavendum. Itaque ad Tissaphernem præfectum Regis Darii se contulit. Cujus cum in intimam amicitiam perveniisset, & Athenienſium, male gestis in Sicilia rebus, opes seneſcere, contra Lacedæmoniorum crescere videret: initio cum Pisandro prætore, qui apud Samum exercitum habebat, per internuntios colloquitur, & *de reditu ſuo* facit mentionem. Erat enim eodem, quo Alcibiades, sensu, *populi potentiæ non amicus, & optimatum fautor.* Ab hoc destitutus, primum per Thrasybulum Lyci filium, ab exercitu recipitur, prætorque fit apud Samum: post suffragante Theramene plebiscito restituitur, parique absens imperio præficitur, simul cum Thrasybulo & Theramene. Horum imperio tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedæmonii, qui paulo ante victores viguerant, perterriti pacem peterent. Victi enim erant quinque prœliis terrestribus, tribus navalibus: in quibus ducentas naves triremes amiserant, quæ captæ in hostium venerant potestatem. Alcibiades simul cum

collegis

collegis receperat Ioniam, Helleſpontum, multas præterea urbes Græcas, quæ in ora ſitæ ſunt Aſiæ : quarum expugnaverant complures, in his Byzantium. Neq; minus multus conſilio ad amicitiam adjunxerat, quod in captos clementia fuerant uſi.

Cap. VI. Ita præda onuſti, locupletato exercitu, maximis rebus geſtis Athenas venerunt. His cum obviam univerſa civitas in Pyræeum deſcendiſſet, tanta fuit omnium expectatio viſendi Alcibiadis, ut ad ejus triremem vulgus confluereet, perinde ac ſi ſolus adveniſſet. Sic enim populo erat perſuaſum, *& adverſas ſuperiores, & præſentes ſecundas res accidiſſe ejus opera. Itaq; & Siciliæ amiſſum* imperium, & Lacedæmoniorum victorias culpæ ſuæ tribuebant, quod talem virum è civitate expuliſſent.* Neque id ſine cauſſa arbitrari videbantur : nam poſtquam exercitui præeſſe cœperat, neque terra, neque mari hoſtes pares eſſe potuerant. Hic ut navi egreſſus eſt, quamquam Theramenes & Thraſybulus eiſdem rebus præfuerant, ſimulque venerant in Pyræeum, tamen illum unum omnes proſequebantur, & id quod nunquam antea uſu venerat, niſi

* Alii, inde MS. addit *imperium.*

Olym-

Olympiæ victoribus, coronis aureis æneisque vulgo donabatur. Ille lacrymans talem benevolentiam civium suorum accipiebat, reminiscens pristini temporis acerbitatem. Postquam astu venit, concione advocata sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin ejus casum lacrymarit, inimicumque his se ostenderit, quorum opera patria pulsus fuerat, perinde ac si alius populus, non ille ipse, qui tum flebat, eum sacrilegii damnasset. Restituta ergo huic sunt publice bona: iidemque illi Eumolpidæ sacerdotes rursus resecrare sunt coacti, qui enm devoverant: pilæque illæ, in quibus devotio fuerat scripta, in mare præcipitatæ.

Cap. VII. Hæc Alcibiadi lætitia * minus fuit diuturna. Nam cum ei essent omnes honores decreti, totaque respublica domi bellique tradita, ut unius arbitrio gererentur; & ipse postulasset, ut duo sibi collegæ darentur Thrasybulus & Adimantus, neque id negatum esset: classe in Asiam profectus, quod apud Cymen minus ex sententia rem gesserat, in invidiam recidit. Nihil enim eum non efficere posse ducebant: ex quo fiebat, *ut omnia minus prospere gesta ejus culpæ tribuerent*,

* MS. non nimis.

cum

cum eum aut negligenter, aut malitiosè fecisse loquerentur. Sicut tum accidit: nam *corruptum à Rege capere Cymen noluisse*, arguebant. Itaque huic maxime putamus malo fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis. Timebatur enim non minus, quam diligebatur: ne secunda fortuna, magnisque opibus elatus, tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est, ut absenti magistratum abrogarent, & alium in ejus locum substituerent. Id ille ut audivit, domum reverti noluit, & se Perinthum contulit, ibique tria castella communivit, Bornos, Byziam, * Themeonticos: manuque collecta primus * Græciæ in Thraciam introiit, glorioſus existimans barbarorum præda locupletari, quam Grajorum. Qua ex re creverat* ejus fama cum opibus, magnamque amicitiam sibi cum quibusdam Regibus Thraciæ pepererat.

Cap. VIII. Neque tamen à caritate patriæ potuit recedere. Nam cum apud Ægos flumen Philocles prætor Atheniensium classem constituisset suam, neque longe abesset Lysander prætor Lacedæmoniorum, qui in eo erat occupatus, ut bellum quam diutissime duceret, quod ipsis

* Rectius *Neonticos*. * MS. Græcæ civitatis. * Alii, tum fama, tum.

pecunia

pecunia à Rege ſuppeditabatur; contra Athenienſibus exhauſtis, præter arma & naves, nihil erat ſuper. Alcibiades ad Athenienſium venit exercitum, ibique præſente vulgo agere cœpit: *ſi vellent, ſe coacturum Lyſandrum aut dimicare, aut pacem petere: Lacedæmonios eo nolle confligere claſſe, quod pedeſtribus copiis plus quam navibus valerent: ſibi autem eſſe facile, Seuthen Regem Thracum deducere, ut eos terra depelleret: quo facto neceſſario aut claſſe conflicturos, aut bellum compoſituros.* Id etſi vere dictum Philocles animadvertebat, tamen poſtulata facere noluit, quod ſentiebat, *ſe Alcibiade recepto, nullius momenti apud exercitum futurum: & ſi quid ſecundi eveniſſet, nullam in ea re ſuam partem fore: contra ea, ſi quid adverſi accidiſſet; ſe unum ejus delicti futurum reum.* Ab hoc diſcedens Alcibiades, *quoniam*, inquit, *victoriæ patriæ repugnas, illud moneo; juxta hoſtes caſtra habeas nautica. Periculum eſt enim, ne immodeſtia militum noſtrorum occaſio detur Lyſandro noſtri opprimendi exercitus.* Neque ea res illum fefellit: nam Lyſander, cum per ſpeculatores comperiſſet, vulgum Athenienſium in terram prædatum exiſſe, naveſque pene inanes relictas, tempus rei gerendæ non dimiſit,

eoque

eoque impetu totum bellum delevit.

Cap. IX. At Alcibiades victis Atheniensibus non satis tuta eadem loca sibi arbitratus, penitus in Thraciam se supra Propontidem abdidit, sperans ibi facillime suam fortunam occuli posse. Sed falso: nam Thraces postquam eum cum magna pecunia venisse senserunt, insidias ei fecerunt: qui ea quæ apportavit abstulerunt, ipsum capere non potuerunt. Ille cernens, nullum locum sibi tutum in Græcia, propter potentiam Lacedæmoniorum, ad Pharnabazum in Asiam transiit. Quem quidem adeo sua cepit humanitate, ut eum nemo in amicitia antecederet. Namque ei Grunium dederat in Phrygia castrum, ex quo quinquaginta talenta vectigalis capiebat. Qua fortuna Alcibiades non erat contentus, neq; Athenas victas Lacedæmoniis servire poterat pati. Itaque ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione. *Sed videbat id sine rege Persarum non posse fieri. Ideoque eum amicum sibi cupiebat adjungi. Neque dubitabat facile se consecuturum, si modo ejus conveniendi habuisset potestatem. Nam Cyrum fratrem ei bellum clam parare Lacedæmoniis adjuvantibus sciebat: id si ei aperuisset, magnam se ab eo initurum gratiam videbat.*

Cap. X. Hæc cum moliretur, peteretque à Pharnabazo ut ad Regem mitteretur, eodem tempore Critias ceteriq; tyranni Athenienſium certos homines ad Lyſandrum in Aſiam miſerunt, qui eum certiorem facerent, *niſi Alcibiadem ſuſtuliſſet, nihil earum rerum fore ratum, quas ipſe Athenis conſtituiſſet. Quare ſi ſuas res geſtas manere vellet, illum perſequeretur.* His *Laco rebus commotus ſtatuit, accuratius ſibi * agendum cum Pharnabazo. Huic ergo renunciat, *quæ Regi cum Lacedæmoniis eſſent, irrita futura, niſi Alcibiadem vivum, aut mortuum * tradidiſſet.* Non tulit hoc ſatrapes, & violare clementiam quam regis opes minui maluit. Itaque miſit Syſamithren & Bagoam ad Alcibiadem interficiendum, cum ille eſſet in Phrygia, iterque ad regem pararet. Miſſi, clam vicinitati, in qua tum Alcibiades erat, dant negotium, ut eum interficiant. Illi cum eum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt circa * domum ſtramineam, in qua quieſcebat, eamque ſuccenderunt: ut incendio conficerent, quem manu ſuperari poſſe diffidebant. Ille autem *ſonitu flammæ excitatus, quod

* Scl. *Lyſander.* * MS. agendum cum Pharnabaro ſocietatem. * MS. addit *ſibi.* * Alii, *caſam eam.* * MS. addit, *ut.*

gladius

gladius ei erat ſubductus, familiaris ſui ſubalare telum eripuit. Namque erat cum eo quidam ex Arcadia hoſpes, qui nunquam diſcedere voluerat. Hunc ſequi ſe jubet,& id quod in præſentia veſtimentorum fuit, arripuit. His in ignem ejectis flammæ vim tranſiit. Quem, ut Barbari incendium effugiſſe viderunt, telis eminus * miſſis interfecerunt, caputque ejus ad Pharnabazum retulerunt. At mulier quæ cum eo vivere conſueverat, muliebri ſua veſte contectum ædificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. Sic Alcibiades annos circiter quadraginta natus, diem obiit ſupremum.

Cap. XI. Hunc infamatum à pleriſq; tres graviſſimi hiſtorici ſummis laudibus extulerunt: *Thucydides*, qui ejuſdem ætatis fuit: *Theopompus*, qui fuit poſt aliquanto natus; & *Timæus*: qui quidem duo maledicentiſſimi, neſcio quo modo, in illo uno * laudando conſenſerunt. Nam ea quæ ſupra diximus, de eo prædicarunt, atque hoc amplius, *cum Athenis ſplendidiſſima civitate natus eſſet, omnes Athenienſes ſplendore ac dignitate vitæ ſuperaſſe*:

* Sic MS. alii eminus viderunt, telis miſſis. * Sic MS. alii omittunt *laudando*.

postquam inde expulsus Thebas venerit, adeo studiis eorum inservisse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset æquiparare. Omnes enim Bœotii magis firmitati corporis, quam ingenii acumini inserviunt. *Eundem apud Lacedæmonios, quorum moribus summa virtus in patientia ponebatur, sic duritiæ se dedisse, ut parsimonia victus atque cultus omnes Lacedæmonios vinceret: fuisse apud Thracas, homines vinolentos, rebusque Venereis deditos; hos quoque in his rebus antecessisse: venisse ad Persas, apud quos summa laus esset fortiter venari, luxuriose vivere; horum sic imitatum consuetudinem, ut illi ipsi eum in his maxime admirarentur. Quibus rebus effecisse, ut apud quoscunque esset, princeps poneretur, haberetur que carissimus.* Sed satis de hoc: reliquos ordiamur.

VIII.

THRASYBULUS.

CAPUT I.

THrasybulus Lyci filius Athenienſis. Si per ſe virtus ſine fortuna ponderanda ſit, dubito an hunc primum omnium ponam. Illi ſine dubio neminem præfero fide, conſtantia, magnitudine animi, in patriam amore. Nam quod multi voluerunt,

runt * pauciq; potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare; huic contigit, ut à triginta oppreſſam tyrannis è ſervitute in libertatem vindicaret. Sed neſcio quo modo, cum cum nemo anteiret his virtutibus, multi nobilitate præcurrerunt. Primum Peloponneſio bello multa hic ſine Alcibiade geſſit, ille nullam rem ſine hoc: quæ ille univerſa naturali quodam bono fecit lucri. Sed illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus & fortuna: quod in prælii concurſu abit res à conſilio ad vires, vimque pugnantium. Itaque jure ſuo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat, ſeque his plus valuiſſe, quam ducis prudentiam, vere poteſt prædicare. Quare illud magnificentiſſimum factum proprium eſt Thraſybuli. Nam cum triginta tyranni, præpoſiti à Lacedæmoniis, ſervitute oppreſſas tenerent Athenas, plurimos cives, quibus in bello * peperce-rat fortuna, partim patria expuliſſent, partim interfeciſſent, plurimorum bona publicata inter ſe diviſiſſent: non ſolum princeps, ſed & ſolus initio bellum his indixit.

Cap. II. Hic enim cum Phylen con-

* Sic MS. alii omittunt *que* * MS. *parſerat.*

fugiſſet, quod eſt caſtellum in Attica munitiſſimum, non plus habuit ſecum, quam triginta de ſuis. Hoc initium fuit ſalutis Atticorum, hoc robur libertatis clariſſimæ civitatis. Neque vero hic * contemtus eſt primo à tyrannis, ſed ejus ſolitudo: quæ quidem res & illis contemnentibus, perniciei, & huic deſpecto, ſaluti fuit. Hæc enim illos ad perſequendum ſegnes, hos autem, tempore ad comparandum dato, fecit robuſtiores. Quo magis præceptum illud omnium in animis eſſe debet: *Nihil in bello oportere contemni.* Nec ſine cauſa dici: *Matrem timidi flere non ſolere.* Neque tamen pro opinione Thraſybuli auctæ ſunt opes. Nam jam tum illis temporibus fortius boni pro libertate loquebantur, quam pugnabant. Hinc in Piræeum tranſiit, Munychiamque munivit. Hanc bis tyranni oppugnare ſunt adorti, ab eaque turpiter repulſi; protinus in urbem armis impedimentiſque amiſſis refugerunt. Uſus eſt Thraſybulus non minus prudentia quam fortitudine. Nam cedentes violare vetuit: *cives enim civibus parcere æquum* cenſebat, neque quiſquam eſt vulneratus, niſi qui prior impugnare voluit. Neminem jacentem veſte ſpoliavit: nil attigit, niſi arma quo-

* Alii addunt, *non*, & paulo poſt *atque* ante *ejus* rum

rum indigebat, & quæ ad victum pertinebant. In secundo prælio cecidit Critias dux tyrannorum, cum quidem adversus Thrasybulum fortissime pugnaret.

Cap. III. Hoc dejecto Pausanias venit Atticis auxilio, rex Lacedæmoniorum. Is inter Thrasybulum, & eos, qui urbem tenebant, fecit pacem, his conditionibus: *nequi præter triginta tyrannos, & decem, qui postea prætores creati, superioris more crudelitatis erant usi, afficerentur exilio: neve cujusquam bona publicarentur: reipublicæ procuratio populo redderetur.* Præclarum hoc quoque Thrasybuli, quod reconciliata pace, cum plurimum in civitate posset, legem tulit: *ne quis anteactarum rerum accusaretur, neve multaretur*: eamque illi * *legem oblivionis* appellarunt. Neque verò hanc tantum ferendam curavit, sed etiam, ut valeret, effecit: nam cum quidam ex his qui simul cum eo in exilio fuerant, cædem facere eorum vellent, cum quibus in gratiam reditum erat, publice prohibuit, & id quod pollicitus erat, præstitit.

Cap. IV. Huic pro tantis meritis, honoris corona à populo data est, facta è duabus virgulis oleaginis: quæ, quod amor civium non vis expressérat, nullam

* MS. omittit, *legem.*

habuit invidiam, magnaque fuit gloria. Bene ergo Pittacus ille, qui ſeptem ſapientum numero eſt habitus, cum ei Mitylenæi multa millia jugerum agri muneri darent, *Nolite (rogo vos)* inquit, *mihi dare, quod multi invideant, plures etiam concupiſcant. Quare ex iſtis nolo amplius, quam centum jugera, quæ & meam animi æquitatem & veſtram voluntatem indicent.* Nam parva munera, diutina: locupletia, non * propria eſſe conſueverunt. Illa igitur corona contentus Thraſybulus, neque amplius requiſivit, neque quenquam honore ſe anteceſſiſſe exiſtimavit. Hic ſequenti tempore cum prætor claſſem ad Ciliciam appuliſſet, neque ſatis diligenter in caſtris ejus agerentur vigiliæ, à barbaris, ex oppido noctu eruptione facta, in tabernaculo interfectus eſt.

IX.

CONON.

CAP. I.

COnon Athenienſis Peloponneſio bello acceſſit ad rempublicam, in eoque ejus opera magni fuit. Nam & prætor pedeſtri-

* MS. *perpetua.*

pedestribus exercitibus præfuit, & præfectus classis res magnas mari gessit. Quas ob causas præcipuus ei honos habitus est. Namque omnibus unus insulis præfuit: in qua potestate Pharas cepit, coloniam Lacedæmoniorum. Fuit etiam extremo Peloponnesio bello prætor, cum apud Ægos flumen copiæ Athenienſium à Lysandro sunt devictæ. Sed tum abfuit, eoque pejus res administrata est. Nam & prudens rei militaris, & diligens erat * imperator. Itaq; nemini erat his temporibus dubium, si adfuisset, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse.

Cap. II. Rebus autem afflictis cum patriam obsideri audisset, non quæsivit, ubi ipse tuto viveret, sed unde præsidio * posset esse civibus suis. Itaque contulit se ad Pharnabazum satrapen Ioniæ & Lydiæ, eundemque generum regis & propinquum: apud quem ut multum gratia valeret, multo labore multisque effectis periculis. Nam cum Lacedæmonii Athenienſibus devictis in societate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant, Agesilaumque bellatum misissent in Asiam, maxime impulsi à Tissapherne,

* Sic MS. Alii legunt *imperii*, non malè, * Sic MS. Alii *esset*.

qui

qui ex intimis regis ab amicitia ejus defecerat, & cum Lacedæmoniis coierat societatem: hunc adversus Pharnabazus habitus est imperator; re quidem vera exercitui præfuit Conon, ejusque omnia arbitrio gesta sunt. Hic militum ducem summum Agesilaum impedivit, sæpeque ejus consiliis obstitit. Neque vero non fuit apertum, si ille non fuisset, Agesilaum Asiam Tauro tenus regi fuisse erepturum. Qui posteaquam domum à suis civibus revocatus est, quod Bœotii & Athenienses Lacedæmoniis bellum indixerant, Conon nihil secius apud præfectos regis versabatur, hisque omnibus maximo erat usui.

Cap. III. Defecerat à rege Tissaphernes, neq; id tam Artaxerxi, quam ceteris erat apertum. Multis enim magnisque meritis apud regem, etiam cum in officio non maneret, valebat. Neque id mirandum, si non facile ad credendum inducebatur, reminiscens ejus se opera Cyrum fratrem superasse. Hujus accusandi gratia Conon à Pharnabazo ad regem missus, posteaquam venit, primum ex more Persarum ad Chiliarchum, qui secundum gradum imperii tenebat, Tithrausten accessit, *seque* ostendit *cum rege colloqui velle.*

Nemo

Nemo enim ſine hoc admittitur. Huic ille, *nulla*, inquit, *mora eſt: ſed tu delibera utrum colloqui malis, an per literas *edere quæ cogitas. Neceſſe eſt enim, ſi in conſpectum veneris, venerari te regem. Quod * προσκυνεῖν illi vocant: hoc ſi tibi grave eſt, per me nihilo ſecius editis mandatis conficies, quod ſtudes.* Tum Conon, *Enim vero*, inquit, *non eſt grave quemvis honorem habere regi; ſed vereor, ne civitati meæ ſit opprobrio, ſi cum ex ea ſim profectus, quæ ceteris gentibus imperare conſueverit, potius barbarorum, quam illius more fungar.* Itaque quæ volebat, huic ſcripta tradidit.

Cap. IV. Quibus cognitis, rex tantum autoritate ejus motus eſt, ut Tiſſaphernem hoſtem judicarit, & Lacedæmonios bello perſequi juſſerit, & ei permiſerit, quem vellet eligere ad diſpenſandam pecuniam. Id arbitrium Conon *negavit ſui eſſe conſilii, ſed ipſius qui optime ſuos noſſe deberet: ſed ſe ſuadere, Pharnabazo id negotii daret.* Hinc magnis muneribus donatus ad mare eſt miſſus, ut Cypriis, & Phœnicibus, ceteriſque maritimis civitatibus naves longas imperaret, claſſemque, * qua proxima æſtate mare

* MS. *agere.* * MS. προσκύνησιν. * Sic MS. Alii *quæ.*

tueri

tueri posset, compararet: dato adjutore Pharnabazo, sicut ipse voluerat. Id ut Lacedæmoniis est nuntiatum, non sine cura rem administrarunt, quod majus bellum imminere arbitrabantur, quam si cum barbaro solum contenderent. Nam ducem fortem & prudentem, regiis opibus præfuturum, ac secum dimicaturum videbant: quem neque consilio, neque copiis superare possent. Hac mente magnam contrahunt classem, proficiscuntur Pisandro duce. Hos Conon apud Cnidum adortus magno prælio fugat, multas naves capit, complures deprimit. Qua victoria non solum Athenæ, sed etiam cuncta Græcia, quæ sub Lacedæmoniorum fuerat imperio, liberata est. Conon cum parte navium in patriam venit, muros * dirutos à Lysandro utrosque & Piræei, & Athenarum resiciendos curat: pecuniæque quinquaginta talenta, quæ à Pharnabazo acceperat civibus suis donat.

Cap. V. Accidit huic, quod ceteris mortalibus, ut inconsideratior in secunda, quam in adversa esset fortuna. Nam classe Peloponnesiorum devicta, cum ulturum se injurias patriæ putaret, plura concupivit, quam efficere potuit. Neque

* MS. *diruptos.*

tamen

tamen ea non pia & probanda fuerunt, quod potius patriæ opes augeri, quam regis, maluit. Nam cum magnam auctoritatem ſibi pugna ſuâ navali, quam apud Cnidum fecerat, conſtituiſſet, non ſolum inter barbaros, ſed etiam inter omnes Græciæ civitates, clam dare operam cœpit, *ut Ioniam & Æoliam reſtitueret Athenienſibus.* Id cum minus diligenter eſſet celatum, Tiribazus qui Sardibus præerat, Cononem evocavit, ſimulans *ad regem eum ſe mittere velle, magna de re.* Hujus nuntio parens cum veniſſet, in vincula conjectus eſt: in quibus aliquandiu fuit. Nonnulli *eum ad regem abductum, ibique periiſſe* ſcriptum reliquerunt. Contra ea *Dinon* hiſtoricus, cui nos plurimum de Perſicis rebus credimus, *effugiſſe* ſcripſit: illud addubitat, *utrum Tiribazo ſciente, an imprudente ſit factum.*

X.

DION.

CAPUT I.

Dion Hipparini filius Syracuſanus, nobili genere natus, utraque impli-

catus tyrannide Dionyſiorum. Namq; ille ſuperior Ariſtomachen, ſororem Dionis, habuit in matrimonio : ex qua duos filios Hipparinum & Niſæum procreavit; totidemq; filias Sophroſynem & Areten, quarum priorem Dionyſio filio eidem, cui regnum reliquit, nuptum dedit; alteram Areten Dioni. Dion autem præter nobilem propinquitatem, genero-ſamque majorum famam, multa alia à natura habuit bona : in his ingenium docile, come, aptum ad artes optimas : magnam corporis dignitatem, quæ non minimum commendatur : magnas præterea divitias à patre relictas, quas ipſe tyranni muneribus auxerat. Erat intimus Dionyſio priori, neque minus propter mores, quam affinitatem. Namque etſi Dionyſii crudelitas ipſi diſplicebat, tamen ſalvum illum propter neceſſitudinem, magis etiam ſuorum cauſa eſſe ſtudebat. Aderat in magnis rebus: ejuſque conſilio multum movebatur tyrannus, niſi qua in re major ipſius cupiditas interceſſerat. Legationes vero omnes, quæ eſſent illuſtriores, per Dionem adminiſtrabantur; quas quidem ille diligenter obeundo, fideliter adminiſtrando, crudeliſſimum nomen *tyranni*, ſua humanitate * tegebat. Hunc à Dionyſio

* MS. leniebat.

nysio missum Karthaginenses * suspexerunt, ut neminem unquam Græca lingua loquentem magis sint admirati.

Cap. II. Neque vero hæc Dionysium fugiebant: nam quanto esset sibi ornamento sentiebat. Quo fiebat, ut uni huic maxime indulgeret, neque eum secus diligeret ac filium. Qui quidem cum Platonem Tarentum venisse fama in Siciliam esset perlata, adolescenti negare non potuit, quin eum arcesseret, cum Dion ejus audiendi cupiditate flagraret. Dedit ergo huic veniam, magnaque eum ambitione Syracusas perduxit. Quem Dion adeo admiratus est, atque adamavit, ut se totum ei traderet. Neque vero minus Plato delectatus est Dione. Itaque cum à Dionysio tyranno crudeliter violatus esset, quippe quem *venundari* jussisset, tamen eodem rediit, ejusdem Dionis precibus adductus. Interim in morbum incidit Dionysius. Quo cum graviter conflictaretur, quæsivit à medicis Dion *quemadmodum se haberet*; simulque ab his petiit, *si forte majori esset periculo, ut sibi faterentur, nam velle se cum eo colloqui de partiendo regno: quod sororis suæ filios ex illo natos partem regni putabat debere ha-*

* MS. *Susceperunt.*

bere

bere. Id medici non tacuerunt,& ad Dionysium filium sermonem retulerunt. Quo illi commotus, ne agendi cum eo esset Dioni potestas, patri soporem medicos dare coëgit. Hoc æger sumto,somno sopitus diem obiit supremum.

Cap. III. Tale initium fuit Dionis & Dionysii simultatis, eaque multis rebus aucta est:sed tamen primis temporibus aliquamdiu simulata inter eos amicitia mansit. Cumque Dion non desineret obsecrare Dionysium, *ut Platonem Athenis arcesseret, & ejus consiliis uteretur*, ille qui in aliqua re vellet patrem imitari, morem ei gessit, eodemque tempore *Philistum* historicum Syracusas reduxit, hominem amicum non magis tyranno quam tyrannidi. Sed de hoc in *eo meo libro* * plura sunt exposita, *qui de historicis conscriptus est.* Plato autem tantum apud Dionysium autoritate potuit, valuitque eloquentia, ut ei persuaserit, *tyrannidis facere finem, libertatemque reddere Syracusanis.* À qua voluntate Philisti consilio deterritus, aliquanto crudelior esse cœpit.

Cap. IV. Qui quidem cum à Dione se superari videret ingenio, autoritate, amore populi, verens, ne si eum secum

* MS. addit *græcis.*

haberet

haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi, navem ei triremem dedit, qua Corinthum deveheretur, ostendens, *se id utriusque facere causa, ne, cum inter se timerent, alteruter alterum præoccuparet.* Id cum factum multi indignarentur, magnæque esset invidiæ tyranno, Dionysius omnia quæ moveri poterant Dionis, in naves imposuit, ad eumque misit. Sic enim existimari volebat, *id se non odio hominis, sed suæ salutis feciſſe causa.* Postea vero quam audivit eum in Peloponneso manum comparare, sibique bellum facere conari; Areten Dionis uxorem alii nuptum dedit, filiumque ejus sic educari jussit, ut indulgendo turpissimis imbueretur cupiditatibus. Nam puero, priusquam pubes esset, scorta adducebantur: vino epulisque obruebatur, neque ullum tempus sobrio relinquebatur. Is usque eo vitæ statum commutatum ferre non potuit, postquam in patriam rediit pater, (namque appositi erant custodes, qui eum à pristino victu deducerent) ut se è superiore parte ædium dejecerit, atque ita interierit.

Cap. V. Sed illuc revertor. Postquam Corinthum pervenit Dion, & eodem perfugit Heraclides, ab eodem expulsus Dionysio, qui præfectus fuerat equitum:

omni ratione bellum comparare cœperunt. Sed non multum proficiebant, quod multorum annorum tyrannis, magnarum opum putabatur, quam ob cauſſam pauci ad ſocietatem periculi perducebantur. Sed Dion fretus non tam ſuis copiis, quam odio tyranni, maximo animo, duabus onerariis navibus, quinquaginta annorum imperium, munitum quingentis longis navibus, decem equitum, centum peditum millibus, profectus oppugnatum; quod omnibus gentibus admirabile eſt viſum, adeo facile perculit, ut poſt diem tertium, quam Siciliam attigerat, Syracuſas introierit. Ex quo intelligi poteſt, nullum eſſe imperium tutum, niſi benevolentia munitum. Eo tempore aberat Dionyſius, & in Italia claſſem operiebatur, adverſariorum ratus neminem ſine magnis copiis ad ſe venturum, quæ res eum fefellit. Nam Dion his ipſis, qui ſub adverſarii fuerant poteſtate, regios ſpiritus repreſſit, totiuſque ejus partis Siciliæ potitus eſt, quæ ſub Dionyſii poteſtate fuerat: parique modo urbis Syracuſarum, præter arcem, & inſulam adjunctam oppido; eoq, rem perduxit, ut talibus pactionibus pacem tyrannus facere vellet: *Siciliam Dion obtineret, Italiam*

Dionyſius

Dyonyſius, *Syracuſas Apollocrates*, cui maximam fidem uni habebat Dionyſius.

Cap. VI. Has tam proſperas, tamq; inopinatas res conſecuta eſt ſubita commutatio; quod fortuna ſua mobilitate, quem paulo ante extulerat, demergere eſt adorta. Primum in filio, de quo commemoravi ſupra, ſævitiam ſuam exercuit. Nam cum uxorem reduxiſſet, quæ alii fuerat tradita, filiumque vellet revocare ad virtutem à perdita luxuria, accepit graviſſimum parens vulnus morte filii: deinde orta diſſenſio ne inter eum & Heraclidem: qui quidem Dioni principatum non concedens, factionem comparavit. Neque is minus valebat apud optimates; quorum conſenſu præerat claſſi, cum Dion exercitum pedeſtrem teneret. Non tulit hoc animo æquo Dion, & verſum illum Homeri retulit ex ſecunda rhapſodia, in quo hæc ſententia eſt: *Non poſſe bene geri rempub. multorum imperiis.* Quod dictum magna invidia conſecuta eſt. Namque aperuiſſe videbatur, *ſe omnia in ſua poteſtate eſſe velle.* Hanc ille non lenire obſequio, ſed acerbitate opprimere ſtuduit, Heraclidemque cum Syracuſas veniſſet, interficiendum curavit.

Cap. VII. Quod factum omnibus maximum timorem injecit. Nemo enim illo interfecto se tutum putabat. Ille autem adversario remoto licentius eorum bona, quos sciebat adversus se sensisse, militibus dispertivit. Quibus divisis cum quotidiani maximi fierent sumtus, celeriter pecunia deesse cœpit: neque quo manus porrigeret, suppetebat, nisi in amicorum possessiones. Id hujusmodi erat, ut, cum milites reconciliasset, amitteret optimates. Quarum rerum cura frangebatur, & insuetus male audiendi non æquo animo ferebat, de se ab iis male existimari, quorum paulo ante in cœlum fuerat elatus laudibus. Vulgus autem offensa in eum militum voluntate liberius loquebatur, *& tyrannum non ferendum* dictitabat.

Cap. VIII. Hæc ille intuens, cum, quemadmodum sedaret, nesciret, & quorsum evaderent, timeret: Callicrates quidam, civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Peloponneso in Siciliam venerat, homo & callidus & ad fraudem acutus, sine ulla religione ac fide, adit ad Dionem, & ait: *eum in magno periculo esse, propter offensionem populi & odium militum: quod nullo modo evitare posset, nisi alicui suorum negotium*

negotium daret, qui se simularet illi inimicum; quem si inveniſſet idoneum, facile omnium animos cogniturum, adverſariosque ſublaturum, quod inimici ejus diſſidenti ſuos ſenſus aperturi forent. Tali conſilio probato excipit has partes ipſe Callicrates, & ſe armat imprudentia Dionis: ad eum interficiendum ſocios conquirit. Adverſarios ejus convenit, conjurationem confirmat. Res multis conſciis, quæ gereretur, elata refertur ad Ariſtomachen ſororem Dionis, uxoremque Areten. Illæ timore perterritæ conveniunt, cujus de periculo timebant. At ille negat, à Callicrate fieri ſibi inſidias, ſed illa, quæ agerentur, fieri præcepto ſuo. Mulieres nihilo ſecius Callicratem in ædem Proſerpinæ deducunt, ac jurare cogunt, *nihil ab illo periculi fore Dioni.* Ille hac religione non modo ab incepto non deterritus, ſed ad maturandum concitatus eſt, verens ne prius conſilium ſuum aperiretur, quam conata perfeciſſet.

Cap. IX. Hac mente proximo die feſto, cum à conventu remotum ſe Dion domi teneret, atque in conclavi edito recubuiſſet; conſciis * loca munitiora oppidi tradidit, domum cuſtodibus ſepſit, à fo-

* MS. facinoris.

ribus

ribus qui non discederent, certos præfecit: navem triremem armatis ornat, Philocratique fratri suo tradit: eamque in portu agitari jubet, ut si exercere remiges vellet: cogitans, si forte consiliis obstitisset fortuna, ut haberet, quo fugeret ad salutem. Suorum autem è numero Zacynthios adolescentes quosdam elegit, cum audaciſſimos, tum viribus maximis: hisque dat negotium, ut ad Dionem eant inermes, sic ut conveniendi ejus gratia viderentur venire. Hi propter notitiam sunt intromissi. At illi, ut limen ejus intrarunt, foribus obseratis in lecto cubantem invadunt, colligant: fit strepitus, adeo ut exaudiri posset foris. Hic, sicut ante sæpe dictum est, quam invisa sit singularis potentia, & miseranda vita, qui se metui, quam amari malunt, cuivis facile intellectu fuit. Namque illi ipsi custodes, si propitia fuissent voluntate, foribus effractis servare eum potuissent, quod illi inermes telum foris flagitantes vivum tenebant. Cui cum succurreret nemo, Lyco quidam Syracusanus per fenestras gladium dedit, quo Dion interfectus est.

Cap. X. Confecta cæde cum multitudo visendi gratia introisset, nonnulli ab

insciis pro noxiis conciduntur. Nam celeri rumore dilato Dioni vim allatam, multi concurrerant, quibus tale facinus displicebat. Hi falsa suspicione ducti immerentes, ut sceleratos occidunt. Hujus de morte, ut palam factum est, mirabiliter vulgi mutata est voluntas. Nam qui vivum eum *tyrannum* vocitarant, eundem *liberatorem patriæ*, *tyrannique expulsorem* prædicabant. Sic subito misericordia odio successerat, ut eum suo sanguine, si possent, ab Acheronte cuperent redimere. Itaque in urbe, celeberrimo loco elatus publice, sepulcri monumento donatus est. Diem obiit circiter annos quinquaginta quinque natus; quartum post annum, quam ex Peloponneso in Siciliam redierat.

XI.

IPHICRATES.

CAPUT I.

IPhicrates Athenienſis non tam magnitudine rerum geſtarum, quam diſciplina militari nobilitatus eſt. Fuit enim talis dux, ut non ſolum ætatis ſuæ cum primis compararetur. Sed ne de majoribus natu

natu quidem quiſquam anteponeretur. Multum vero in bello eſt verſatus, ſæpe exercitibus præfuit, nuſquam culpa male rem geſſit, ſemper conſilio vicit, tantumque eo valuit, ut multa in re militari partim nova attulerit, partim meliora fecerit. Namque ille pedeſtria arma mutavit, cum ante illum imperatorem maximis clypeis, brevibus * haſtis, minutis gladiis, uterentur. Ille è contrario peltam pro parma fecit; à qua poſtea *peltaſtæ* pedites appellantur, ut ad motus concurſuſque eſſent leviores. Haſtæ modum duplicavit, gladios longiores fecit. Idem genus loricarum mutavit, & pro ferreis atque æneis linteas dedit. Quo facto expeditiores milites reddidit. Nam pondere detracto, quod æque corpus tegeret & leve eſſet, curavit.

Cap. II. Bellum cum Thracibus geſſit. Seuthen ſocium Athenienſium in regnum reſtituit. Apud Corinthum tanta ſeveritate exercitui præfuit, ut nullæ unquam in Græcia neque exercitatiores copiæ, neque magis dicto audientes fuerint duci: in eamque conſuetudinem adduxit, ut, cum prælii ſignum ab imperatore eſſet datum, ſine ducis opera ſic ordinatæ conſiſterent, ut ſinguli à peri-

peritiſſimo imperatore diſpoſiti viderentur. Hoc exercitu* *Moram* Lacedæmoniorum intercepit : quod maxime tota celebratum eſt Græcia. Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit. Quo facto magnam adeptus eſt gloriam. Cum Artaxerxes Ægyptio regi bellum inferre voluiſſet, Iphicratem ab Athenienſibus petivit ducem, quem præficeret exercitui conductitio, cujus numerus duodecim millium fuit. Quem quidem ſic omni diſciplina militari erudivit, ut quemadmodum quondam *Fabiani* milites Romani appellati ſunt ; ſic *Iphicratenſes* apud Græcos in ſumma laude fuerint. Idem ſubſidio Lacedæmoniis profectus, Epaminondæ retardavit impetus. Nam niſi ejus adventus appropinquaſſet, non prius Thebani Sparta abſceſſiſſent, quam captam incendio deleſſent.

Cap. III. Fuit autem & animo magno, & corpore, imperatoriaque forma, ut ipſo aſpectu cuivis injiceret admirationem ſui. Sed in labore remiſſus nimis, parumque patiens, ut *Theopompus* memoriæ prodidit. Bonus vero civis, fideque magna. Quod cum in aliis rebus declaraverit, tum maxime in Amyntæ Macedonis liberis tuendis. Namque Eurydice

* Cohortem 500. virorum.

mater Perdiccæ & Philippi, cum his duobus * pueris, Amynta mortuo, ad Iphicratem confugit, ejuſque opibus defenſa eſt. Vixit ad ſenectutem placatis in ſe ſuorum civium animis. Cauſam capitis ſemel dixit bello ſociali ſimul cum Timotheo, eoque judicio eſt abſolutus. Meneſthea filium reliquit ex Threſſa natum, Coti regis filia. Is cum interrogaretur, *utrum pluris patrem matremve faceret; matrem*, inquit. Id cum omnibus mirum videretur: at ille *merito*, inquit, *facio. Nam pater, quantum in ſe fuit Thracem me genuit: contra mater Athenienſem.*

XII.

CHABRIAS.

CAPUT I.

CHabrias Athenienſis. Hic quoque in ſummis habitus eſt ducibus: reſque multas memoria dignas geſſit. Sed ex his elucet maxime inventum ejus in prælio, quod apud Thebas fecit, cum Bœotiis ſubſidio veniſſet. Namque in ea victoria fidente ſummo duce Ageſilao, fugatis jam

* Alii, liberis.

ab

ab eo conductitiis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere; obnixoq; genu ſcuto, projectaque haſta impetum excipere hoſtium docuit. Id novum Ageſilaus intuens, progredi non eſt auſus, ſuoſque jam incurrentes tuba revocavit. Hoc uſque eo tota Græcia fama celebratum eſt, ut illo ſtatu Chabrias ſibi ſtatuam fieri voluerit, quæ publice ei ab Athenienſibus in foro conſtituta eſt. Ex quo factum eſt, ut poſtea athletæ, ceterique artifices his ſtatibus in ſtatuis ponendis uterentur, cum victoriam eſſent adepti.

Cap. II. Chabrias autem multa in Europa bella adminiſtravit, cum dux Athenienſium eſſet: multa in Ægypto ſua ſponte geſſit. Nam Nectanebum adjutum profectus, regnum ei conſtituit. Fecit idem Cypri, ſed publice ab Athenienſibus Euagoræ adjutor datus, neque prius inde diſceſſit, quam totam inſulam bello devinceret. Qua ex re Athenienſes magnam gloriam ſunt adepti. Interim bellum inter Ægyptios & Perſas conflatum eſt: & Athenienſes cum Artaxerxe ſocietatem habebant, Lacedæmonii cum Ægyptiis, à quibus magnas prædas Ageſilaus rex eorum faciebat. Id intuens Chabrias,

cum in re nulla Ageſilao cederet, ſua ſponte eos adjutum profectus Ægyptiæ claſſi præfuit; pedeſtribus copiis Ageſilaus.

Cap. III. Tum præfecti regis Perſiæ legatos miſerunt Athenas, queſtum, quod Chabrias adverſum regem bellum gereret cum Ægyptiis. Athenienſes *diem certam Chabriæ præſtituerunt, quam ante domum niſi rediſſet, capitis ſe illum damnaturos denunciarunt.* Hoc ille nuntio Athenas rediit, neque ibi diutius eſt moratus, quam fuit neceſſe. Non enim libenter erat ante oculos civium ſuorum, quod & vivebat laute, & indulgebat ſibi liberalius, quam ut invidiam vulgi poſſet effugere. Eſt enim hoc commune vitium in magnis liberiſque civitatibus, ut invidia gloriæ comes ſit, & libenter de his detrahant, quos eminere videant altius: neque animo æquo pauperes alienam opulentium intuentur fortunam. Itaque Chabrias, quoad ei licebat, plurimum aberat. Neque vero ſolus ille aberat Athenis libenter, ſed omnes fere principes fecerunt idem: quod tantum ſe ab invidia putabant affuturos, quantum à conſpectu ſuorum receſſiſſent. Itaque Conon plurimum Cypri vixit, Iphicrates in Thracia,

Thracia, Timotheus Lesbi, Chares in Sigæo. Dissimilis quidem Chares horum factis & moribus, sed tamen Athenis & honoratus & potens.

Cap. IV. Chabrias autem periit bello sociali tali modo. Oppugnabant Athenienses Chium. Erat in classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in magistratu erant, autoritate anteibat, eumque magis milites, quam qui præerant, aspiciebant. Quæ res ei maturavit mortem: nam dum primus studet portum intrare, & gubernatorem jubet eo dirigere navem, ipse sibi perniciei fuit. Cum enim eo penetrasset, ceteræ non sunt secutæ. Quo facto circumfusus hostium concursu, cum fortissime pugnaret, navis rostro percussa, cœpit sidere. Hinc cum refugere posset, si se in mare dejeciisset, quod suberat classis Athenienſium, quæ exciperet natantem; perire maluit, quam armis abjectis navem relinquere, in qua fuerat vectus. Id ceteri facere noluerunt, qui nando in tutum pervenerunt. At ille præstare honestam mortem turpi existimans vitæ, comminus pugnans telis hostium interfectus est.

XIII.

XIII.
TIMOTHEUS.
CAPUT I.

TImotheus, Cononis filius Athenienſis. Hic à patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus. Fuit enim diſertus, impiger, laborioſus, rei militaris peritus, neque minus civitatis regendæ. Multa hujus ſunt præclare facta, ſed hæc maxime illuſtria. Olynthios & Byzantios bello ſubegit. Samum cepit. In qua oppugnanda ſuperiore bello Athenienſes mille & ducenta talenta conſumſerant. Hanc ille ſine ulla publica impenſa populo reſtituit. Adverſum Cotyn bella geſſit, ab eoque mille & ducenta talenta prædæ in publicum detulit. Cyzicum obſidione liberavit, Ariobarzani ſimul cum Ageſilao auxilio profectus eſt: à quo cum Laco pecuniam numeratam accepiſſet, ille cives ſuos agro atque urbibus augeri maluit, quam id ſumere, cujus partem domum ſuam ferre poſſet. Itaque accepit Erichthonem & Seſtum.

Cap. II. Idem claſſi præfectus circumvehens Peloponneſum, Laconicam populatus, claſſem eorum fugavit. Corcy-

tam

ram ſub imperium Athenienſium redegit; ſocioſque idem adjunxit Epirotas, Acharnanas, Chaonas, omneſque eas gentes, quæ mare illud adjacent. Quo facto Lacedæmonii de diutina contentione deſtiterunt, & ſua ſponte Athenienſibus imperii maritimi principatum conceſſerunt; pacemque his legibus conſtituerunt, *ut Athenienſes mari duces eſſent.* Quæ victoria tantæ fuit Atticis lætitiæ, ut tum primum aræ PACI publice ſint factæ, eique deæ pulvinar ſit inſtitutum. Cujus laudis ut memoria maneret, Timotheo publice ſtatuam in foro poſuerunt: qui honos huic uni ante hoc tempus contigit: ut cum patri populus ſtatuam poſuiſſet, filio quoque daret. Sic juxta poſita recens filii, veterem patris renovavit memoriam.

Cap. III. Hic cum eſſet magno natu, & magiſtratus gerere deſiſſet, bello Athenienſes undique premi ſunt cœpti. Defecerat Samus; deſcierat Helleſpontus: Philippus jam tunc valens Macedo multa moliebatur: cui oppoſitus Chares cum eſſet, non ſatis in eo præſidii putabatur. Fit Meneſtheus prætor filius Iphicratis, gener Timothei, & ut ad bellum proficiſcatur, decernitur. Huic in conſilium

dantur duo usu & sapientia præstantes, quorum consilio uteretur, pater & socer: quod in his tanta erat autoritas, ut magna spes esset, per eos amissa posse recuperari. Hi cum Samum profecti essent, & eodem Chares, eorum adventu cognito, cum suis copiis proficiscereturr, ne quid absente se gestum videretur, accidit, cum ad insulam appropinquarent, ut magna tempestas oriretur: quam evitare duo veteres imperatores utile arbitrati, suam classem suppresserunt. At ille temeraria usus ratione non cessit majorum natu autoritati: & ut in sua navi esset fortuna, quo contenderat, pervenit: eodemque ut sequerentur, ad Timotheum & Iphicratem nuntium misit. Hinc male re gesta, compluribus amissis navibus, eodem, unde erat profectus, se recepit, literasq; Athenas publice misit, *sibi proclive fuisse, Samum capere, nisi à Timotheo & Iphicrate desertus esset.* Ob eam rem in crimen vocabantur. Populus acer, suspicax, mobilis, adversarius, invidus etiam potentiæ, domum revocat: accusantur proditionis. Hoc judicio damnatur Timotheus, lisque ejus æstimatur centum talentis. Ille odio ingratæ civitatis coactus, Chalcidem se contulit.

CAP.

Cap. IV. Hujus poſt mortem cum populum judicii ſui pœniteret, multæ novem partes detraxit, & decem talenta Cononem filium ejus, ad muri quandam partem reficiendam juſſit dare. In quo fortunæ varietas eſt animadverſa. Nam quos avus Conon muros ex hoſtium præda patriæ reſtituerat, eoſdem nepos cum ſumma ignominia familiæ ex ſua re familiari reficere coactus eſt. Timothei autem moderatæ ſapientiſq; vitæ, quum plura poſſimus proferre teſtimonia, uno erimus contenti: quod ex eo facile conjici poterit, quam charus ſuis fuerit. Cum Athenis adoleſcentulus cauſſam diceret, non ſolum amici privatique hoſpites ad eum defendendum convenerunt, ſed etiam in eis Iaſon tyrannus, qui illo tempore fuit omnium potentiſſimus. Hic cum in patria ſine ſatellitibus ſe tutum non arbitraretur, Athenas ſine ullo præſidio venit: tantique hoſpitem fecit, ut mallet ſe capitis periculum adire, quam Timotheo de fama dimicanti deeſſe. Hunc adverſus tamen Timotheus poſtea populi juſſu bellum geſſit: *patriaq; ſanctiora jura, quam hoſpitii eſſe* duxit. Hæc extrema fuit ætas imperatorum Athenienſium, Iphicratis, Chabriæ, Timothei: neq; poſt illorum obitum

obitum quisquam dux in illa urbe fuit dignus memoria.

XIV.

DATAMES.

CAP. I.

VEnio nunc ad fortissimum virum, maximique consilii, omnium barbarorum; exceptis duobus Carthaginensibus, Hamilcare, & Hannibale. De quo hoc plura referemus; quod & obscuriora sunt ejus gesta pleraq;, & ea, quæ prospere ei cesserunt, non magnitudine copiarum, sed consilii, quo tantum non omnes superabat, acciderunt. Quorum nisi ratio explicata fuerit, res apparere non poterunt. Datames patre Camissare, natione Care, matre Scythissa natus, primum militum numero fuit apud Artaxerxem, eorum, qui regiam tuebantur. Pater ejus Camissares, quod & manu fortis & bello strenuus, & regi multis locis fidelis erat repertus, habuit Provinciam partem * Ciliciæ juxta Cappadociam, quam incolunt Leucosyri. Datames militare munus fungens, primum, qualis esset, ap-

* Sic MS. alii omittunt *partem*.

paruit

paruit in bello, quod rex adversus Cadusios gessit. Namque hic multis millibus interfectis, magni fuit ejus opera. Quo factum est, ut, cum in eo bello cecidisset Camissares, paterna ei traderetur provincia.

Cap. II. Pari se virtute postea præbuit, cum Autophradates jussu regis bello persequeretur eos, qui defecerant. Namque ejus opera hostes, cum castra jam intrassent, profligati sunt, exercitusque reliquus conservatus regis est. Qua ex re majoribus rebus præesse cœpit. Erat eo tempore Thyus dynastes *Paphlagoniæ*, antiquo genere natus à Pylæmene illo, *quem* Homerus *Troico bello à Patroclo interfectum* ait. Is regi dicto audiens non erat. Quam ob causam bello eum persequi constituit, eique rei præfecit Datamem propinquum Paphlagonis. Namque ex fratre & sorore erant nati. Quam ob causam Datames omnia primum experiri voluit, ut sine armis propinquum ad officium reduceret. Ad quem cum veniisset sine præsidio, quod ab amico nullas vereretur insidias, pene interiit. Nam Thyus eum clam interficere voluit. Erat mater cum Datame amita Paphlagonis. Ea, quid ageretur, resciit, filiumque monuit. Ille fuga periculum

evitavit

evitavit, bellumque indixit Thyo. In quo cum ab Ariobarzane præfecto Lydiæ & Ioniæ totiusque Phrygiæ desertus esset, nihilo segnius perseveravit, vivumque Thyum cepit cum uxore & liberis.

Cap. III. Cujus facti ne prius fama ad regem, quam ipse perveniret, dedit operam. Itaque omnibus insciis, eo ubi erat rex venit: posteroque die Thyum, hominem maximi corporis, terribilique facie, quod & niger & capillo longo barbaque erat prolixa, optima veste contexit, quam satrapæ regii gerere consueverant, ornavit etiam torque, & armillis aureis, ceteroque regio cultu; ipse agresti duplici amiculo circumdatus, hirtaque tunica, gerens in capite galeam venatoriam, dextra manu clavam, sinistra copulam, qua vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram bestiam captam duceret. Quem cum omnes aspicerent propter novitatem ornatus ignotamque formam, ob eamque rem magnus esset concursus, fuit non nemo, qui agnosceret Thyum, regique nuntiaret. Primo non accredidit. Itaque Pharnabazum misit exploratum; à quo ut rem gestam comperit, statim admitti jussit, magnopere delectatus cum facto, tum ornatu: in primis quod nobilis rex

in

poteſtatem inopinanti venerat. Itaque magnifice Datamen donatum ad exercitum miſit, qui tum contrahebatur duce Pharnabazo & Tithrauſte ad bellum Ægyptium, parique eum, atque illos imperio eſſe juſſit. Poſtea vero quam Pharnabazum rex revocavit, illi ſumma imperii tradita eſt.

Cap. IV. Hic cum maximo ſtudio compararet exercitum, Ægyptumq; proficiſci pararet, ſubito à rege literæ ſunt ei miſſæ, *ut Aſpim aggrederetur, qui Cataoniam tenebat*, quæ gens jacet ſupra Ciliciam, confinis Cappadociæ. Namque Aſpis ſaltuoſam regionem, caſtelliſque munitam incolens, non ſolum imperio regis non parebat, ſed etiam finitimas regiones vexabat, & quæ regi portarentur, abripiebat. Datames, etſi longe aberat ab his regionibus, & à majore re abſtrahebatur, tamen regis voluntati morem gerendum putavit. Itaque cum paucis, ſed viris fortibus navem conſcendit, exiſtimans id quod accidit, facilius ſe imprudentem parva manu oppreſſurum, quam paratum, quamvis magno exercitu. Hac delatus in Ciliciam, egreſſus inde, dies noctesque iter faciens, Taurum tranſiit, eoque quo ſtuduerat venit. Quærit qui-

bus locis ſit Aſpis : cognoſcit, haud longe abeſſe, profectumque eum venatum. Quem dum ſpeculatur, adventus ejus cauſa cognoſcitur. Piſidas cum iis quos ſecum habebat, ad reſiſtendum Aſpis comparat. Id Datames ubi audivit, arma capit, * ſuoſque ſequi jubet, ipſe equo concitato ad hoſtem vehitur. Quem procul Aſpis conſpiciens ad ſe ferentem pertimeſcit, atque à conatu reſiſtendi deterritus, ſeſe dedit. Hunc Datames vinctum ad regem ducendum tradit Mithridati.

Cap. V. Hæc dum geruntur, Artaxerxes reminiſcens, à quanto bello, ad quam parvam rem principem ducum miſiſſet; ſe ipſum reprehendit, & nuntium ad exercitum Acen miſit, quod nondum Datamen profectum putabat, qui ei diceret, *ne ab exercitu diſcederet.* Hic priuſquam perveniret, quo erat profectus, in itinere convenit, qui Aſpim ducebant. Qua celeritate cum magnam benevolentiam regis Datames conſecutus eſſet, non minorem invidiam aulicorum excepit, quod illum unum pluris, quam ſe omnes fieri videbant. Quo facto cuncti ad eum opprimendum * conſenſerunt. Hæc Pandates, gazæ cuſtos regiæ, amicus Da-

* Sic MS. Alii omittunt *que* * MS. *conſpiraverunt.*

tami,

tami, perſcripta ei mittit. In quibus docet, *eum magno fore periculo. Si quid illo imperante in Ægypto adverſi accidiſſet. Namque eam eſſe conſuetudinem regum, ut caſus adverſos hominibus tribuant, ſecundos fortunæ ſuæ. Quo facile fieri, ut impellantur ad eorum perniciem, quorum ductu res male geſtæ nuntientur; illum hoc majore fore diſcrimine, quod quibus rex maxime obediat, eos habeat inimiciſſimos.* Talibus ille literis cognitis, cum jam ad exercitum Acœum veniſſet, quod non ignorabat, ea vere ſcripta, deciſcere à rege conſtituit. Neq; tamen quicquam fecit, quod fide ſua eſſe indignum. Nam Mandroclem Magnetem exercitui præfecit: ipſe cum ſuis in Cappadociam diſcedit; conjunctamque huic Paphlagoniam, occupat; celans qua voluntate eſſet in regem; clam cum Ariobarzane facit amicitiam, manum comparat, urbes munitas ſuis tuendas tradit.

Cap. VI. Sed hæc propter hiemale tempus minus proſpere ſuccedebant. Audit, Piſidas quaſdam copias adverſus ſe parare. Filium eo Arſideum cum exercitu mittit. Cadit in prælio adoleſcens. Proficiſcitur eo pater, non ita cum magna manu, celans quantum vulnus accepiſſet, quod prius ad hoſtem pervenire cupie-

bat, quam de re male gesta fama ad suos perveniret : ne cognita filii morte animi debilitarentur militum. Quo contenderat, pervenit, hisque locis castra ponit, ut neq; circumveniri multitudine adversariorum posset, neq; impediri, quo minus ipse ad dimicandum manum haberet expeditam. Erat cum eo Mithrobarzanes socer ejus, præfectus equitum. Is desperatis generi rebus ad hostes transfugit. Id Datames ut audivit, sensit, si in turbam exisset, ab homine tam necessario se relictum, futurum ut ceteri consilium sequerentur: in vulgus edit, *suo jussu Mithrobarzanem profectum pro perfuga, quo facilius receptus interficeret hostes. Quare relinqui eum non par esse, sed omnes confestim sequi. Quod si animo strenuo fecissent, futurum ut adversarii non possent resistere, cum & intra vallum & foris cæderentur.* Hac re probata, exercitum educit, Mithrobarzanem persequitur. Qui dum ad hostes pervenerat, Datames signa inferri jubet. Pisidæ nova re commoti, in opinionem adducuntur, perfugas mala fide compositoque fecisse, ut recepti, essent majori calamitati. Primum eos adoriuntur. Illi, cum quid ageretur, aut quare fieret ignorarent, coacti sunt cum eis pugnare, ad quos tran-

tranſierant, ab hiſque ſtare, quos reliquerant. Quibus cum neutri parcerent, celeriter ſunt conciſi. Reliquos Piſidas reſiſtentes Datames invadit: primo impetu pellit, fugientes perſequitur, multos interficit, caſtra hoſtium capit. Tali conſilio uno tempore & proditores perculit, & hoſtes profligavit: & quod ad ſuam perniciem fuerat cogitatum, id ad ſalutem convertit. Quo neque acutius ullius imperatoris cogitatum, neque celerius factum uſquam legimus.

Cap. VII. Ab hoc tamen viro *Sciſmas maximus natu filius deſciit, adque regem tranſit, & de defectione patris detulit. Quo nuntio Artaxerxes commotus, quod intelligebat ſibi cum viro forti ac ſtrenuo negotium eſſe, qui, * cum cogitaſſet, facere auderet, & prius cogitare, quam conari conſueſſet; Autophradatem in Cappadociam mittit. Hic ne intrare poſſet ſaltum, in quo Ciliciæ portæ ſunt ſitæ, Datames præoccupare ſtuduit. Sed tam ſubito copias contrahere non potuit. A qua re depulſus, cum ea manu, quam contraxerat, locum delegit talem, ut neque circumiretur ab hoſtibus, neque præteriret adverſarius, quin ancipitibus locis

* Alii, Siſynas. * MS. quod.

premeretur : & ſi dimicare cum eo vellet, non multum obeſſe multitudo hoſtium ſuæ paucitati poſſet.

Cap. VIII. Hæc etſi Autophradates videbat, tamen ſtatuit * congredi, quam cum tantis copiis refugere, aut tam diu uno loco ſedere. Habebat barbarorum equitum viginti, peditum centum millia, quos illi Cardaces appellant, ejuſdemq; generis tria funditorum, præterea Cappadocum octo, Armeniorum decem, Paphlagonum quinq;, Phrygum decem, Lydorum quinque, Aſpendiorum & Piſidarum circiter tria, Cilicum duo, Captianorum totidem, ex Græcia conductorum tria millia: levis armaturæ maximum numerum. Has adverſus copias ſpes omnis conſiſtebat Datami in ſe lociq; natura. Namque hujus partem non habebat viceſimam militum. Quibus fretus conflixit, adverſariorumque multa millia concidit, cum de ipſius exercitu non amplius hominum mille cecidiſſent. Quam ob cauſam poſtero die tropæum poſuit, quo loco pridie pugnatum * eſt. Hinc cum caſtra moviſſet, inferior copiis, ſuperior omnibus præliis diſcedebat, quod nunquam manum con-

* MS. ingredi. * MS. *erat*, Alii omittunt eſt.

ſereret,

ſereret, niſi cum adverſarios locorum anguſtiis clauſiſſet; quod perito regionum callideque cogitanti ſæpe accidebat. Autophradates, cum bellum duci majore regis calamitate, quam adverſariorum, videret; ad pacem amicitiamque hortatus eſt, *ut cum rege in gratiam rediret.* Quam ille, etſi non fidam fore putabat, tamen conditionem accepit, *ſeque ad Artaxerxem legatos miſſurum* dixit. Sic bellum, quod rex adverſus Datamem ſuſceperat, ſedatum. Autophradates in Phrygiam ſe recepit.

Cap. IX. At rex, quod implacabile odium in Datamen ſuſceperat, poſtquam bello eum opprimi non poſſe animadvertit, inſidiis interficere ſtuduit, quas ille pleraſque vitavit. Sicut cum * nuntiatum eſſet, quoſdam ſibi inſidiari, qui in amicorum erant numero: de quibus, quod inimici detulerant, neque credendum, neque negligendum putavit: experiri voluit, verum falſumne ſibi eſſet relatum. Itaque eo profectus eſt, quo itinere futuras inſidias dixerant. Sed elegit corpore & ſtatura ſimillimum ſui, eique veſtitum ſuum dedit, atque eo loco ire, quo ipſe conſueverat, juſſit. Ipſe autem ornatus veſtitu militari inter corporis cu-

* MS. addit *ei.*

ſtodes iter facere cœpit. At inſidiatores, poſtquam in eum locum agmen pervenit, decepti ordine atque veſtitu, in eum faciunt impetum, qui ſuppoſitus erat. Prædixerat autem his Datames, cum quibus iter faciebat, *ut parati eſſent facere, quod ipſum vidiſſent.* Ipſe, ut concurrentes inſidiatores animadvertit, tela in eos conjecit. Hoc idem cum univerſi feciſſent, priuſquam pervenirent ad eum, quem aggredi volebant, confixi ceciderunt.

Cap. X. Hic tamen tam callidus vir extremo tempore captus eſt, Mithridatis Ariobarzanis filii dolo. Namque is pollicitus eſt regi, *ſe eum interfecturum, ſi ei rex promitteret, ut, quodcunque vellet, liceret impune facere: fidemque de ea re, more Perſarum, dextra dediſſet.* Hanc ut accepit, ſimulat ſe ſuſcepiſſe cum rege inimicitiam: copias parat, & abſens amicitiam cum Datame facit, regis provinciam vexat, caſtella expugnat, magnas prædas capit: quarum partem ſuis diſpertit, partem ad Datamem mittit. Pari modo complura caſtella ei tradit. Hæc diu faciendo, perſuaſit homini, ſe infinitum adverſus regem ſuſcepiſſe bellum; cum nihilo magis, ne quam ſuſpicionem illi præberet inſidiarum, neque colloquium ejus

petivit, neque in conſpectum venire ſtuduit. Sic abſens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, ſed odio communi, quod erga regem ſuſceperant, contineri viderentur.

Cap. XI. Id cum ſatis ſe confirmaſſe arbitratus eſt, certiorem facit Datamem, *tempus eſſe majores exercitus parari, & bellum cum ipſo rege ſuſcipi. De qua re, ſi ei videretur, quo loco vellet, in colloquium veniret.* Probata re, colloquendi tempus ſumitur, locuſque quo conveniretur. Huc Mithridates cum uno, cui maximam habebat fidem, ante aliquot dies venit, compluribuſque locis ſeparatim gladios obruit, eaque loca diligenter notat. Ipſo autem colloquendi die utrique, locum, qui explorarent, atque ipſos ſcrutarentur, mittunt. Deinde ipſi ſunt congreſſi. Hic cum aliquandiu in colloquio fuiſſent, & diverſi diſceſſiſſent, jamq; procul Datames abeſſet, Mithridates, priuſquam ad ſuos perveniret, ne quam ſuſpicionem pareret, in eundem locum revertitur, atq; ibi, ubi telum erat poſitum, reſedit, ut ſi à laſſitudine cuperet acquieſcere: Datamemq; revocavit, ſimulans ſequiddam in colloquio eſſe oblitum. Interim telum quod latebat, protulit: nudatumque vagina veſte texit, ac

Datami

Datami venienti ait, *digredientem ſe animadvertiſſe locum quendam, qui erat in conſpectu, ad caſtra ponenda idoneum.* Quem cum digito monſtraret, & ille conſpiceret, averſum ferro transfixit: & prius quam quiſquam poſſet ſuccurrere, interfecit. Ita ille vir, qui multos conſilio, neminem perfidia ceperat, ſimulata captus eſt amicitia.

XV.

EPAMINONDAS.

CAPUT I.

EPaminondas Polymni filius, Thebanus. De * hoc priuſquam ſcribamus, hæc præcipienda videntur lectoribus, ne alienos mores ad ſuos referant; neve ea, quæ ipſis leviora ſunt, pari modo apud ceteros fuiſſe arbitrentur. Scimus enim muſicen noſtris moribus abeſſe à principis perſona: ſaltare etiam in vitiis poni. Quæ omnia, apud Græcos & gratia, & laude digna ducuntur. Cum autem exprimere imaginem conſuetudinis atq; vitæ velimus Epaminondæ, nihil videmur debere prætermittere, quod pertineat ad

* MS. *quo.*

eam

eam declarandam. Quare dicemus *primum de genere ejus : deinde quibus disciplinis & à quibus sit eruditus : tum de moribus, ingeniique facultatibus ; & si qua alia digna memoria erunt : postremo de rebus gestis. Quæ à plurimis omnium anteponuntur virtutibus.*

Cap. II. Natus igitur patre, quo diximus, honesto genere, pauper jam à majoribus relictus. Eruditus autem sic, ut nemo Thebanus magis. Nam & citharizare, & cantare ad chordarum sonum doctus est à Dionysio : qui non minore fuit in musicis gloria, quam Damon, aut Lamprus; quorum pervulgata sunt nomina : carmina cantare tibiis ab Olympiodoro, saltare à Calliphrone. At Philosophiæ præceptotem habuit Lysim Tarentinum, Pythagoreum : cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem & severum senem, omnibus æqualibus suis in familiaritate anteposuerit : neque prius eum à se dimiserit, quam * doctrinis tanto anteceſſit condiscipulos, ut facile intelligi posset, pari modo superaturum omnes in ceteris artibus. Atque hæc ad nostram consuetudinem sunt levia, & potius contemnenda : at in Græcia utique olim magnæ laudi erant. Postquam ephebus fa-

* MS addit, in.

ctus

ctus est, & palestræ dare operam cœpit; non tam magnitudini virium servivit, quam velocitati. Illam enim ad athletarum usum; hanc ad belli existimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimum currendo & luctando, ad eum finem, quoad stans complecti posset, atq; contendere. In armis plurimum studii consumebat.

Cap. III. Ad hanc corporis firmitatem plura etiam animi bona accesserant. Erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo: adeo veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur. Idem continens, clemens, patiensque admirandum in modum: non solum populi, sed etiam amicorum ferens injurias: inprimisque commissa celans; quod interdum non minus prodest, quam diserte dicere. Studiosus audiendi; ex hoc enim facillime disci arbitrabatur. Itaque cum in circulum veniisset, in quo aut de republ. disputaretur, aut de philosophia sermo haberetur, nunquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset deductus. Paupertatem adeo facile perpessus est, ut de republ. nihil præter gloriam ceperit. Amicorum in se tuendo

caruit

caruit facultatibus. Fide ad alios ſublevandos ſæpe ſic uſus eſt, ut poſſit judicari, omnia ei cum amicis fuiſſe communia. Nam cum aut civium ſuorum aliquis ab hoſtibus eſſet captus, aut virgo amici nubilis propter paupertatem collocari non poſſet, amicorum concilium habebat, & quantum quiſque daret, pro cujuſque facultatibus imperabat. Eamque ſummam cum faceret, priuſquam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quærebat, ad eos, qui conferebant, eique ut ipſi numerarent, faciebat; ut ille, ad quem ea res perveniebat ſciret, quantum cuique deberet.

Cap. IV. Tentata autem ejus eſt abſtinentia à Diomedonte Cyziceno. Namq; is rogatu Artaxerxis Epaminondam pecunia corrumpendum ſuſceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas venit, & Micythum adoleſcentulum quinque talentis ad ſuam perduxit voluntatem: quem tum Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminondam convenit, & cauſam adventus Diomedontis oſtendit. At ille Diomedonte coram, *nihil* inquit, *opus pecunia eſt. Nam ſi ea rex vult, quæ Thebanis ſunt utilia, gratis facere*

ſum paratus : ſin autem contraria , non habet auri atque argenti ſatis. Namque orbis terrarum divitias accipere nolo , pro patriæ caritate. Te qui me incognitum tentaſti , tuiq; ſimilem exiſtimaſti , non miror : tibi ignoſco. Sed egredere propere , ne alios corrumpas , cum me non potueris. Tu Micythe, argentum huic redde : aut niſi id confeſtim facis, ego te tradam magiſtratui. Hunc Diomedon cum rogaret , *ut tuto exire , ſuaque quæ attuliſſet , liceret efferre : iſtud* * , inquit, *faciam: neque tua cauſa , ſed mea : ne , ſi tibi ſit pecunia ademta, aliquis dicat , * ad me ereptum perveniſſe , quod delatum accipere noluiſſem* : à quo cum quæſiſſet , *quo ſe * duci vellet ; & ille Athenas dixiſſet* ; præſidium dedit , ut eo tuto perveniret. Neque vero id ſatis habuit , ſed etiam ut inviolatus in navem aſcenderet , per Chabriam Athenienſem, de quo ſupra mentionem fecimus , effecit. Abſtinentiæ erit hoc ſatis teſtimonium. Plurima quidem proferre poſſemus , ſed modus adhibendus eſt : quoniam uno hoc volumine *vitas excellentium virorum* complurium concludere conſtituimus : quorum ſeparatim multis millibus verſuum complures ſcriptores ante nos explicarunt.

* MS, addit *quidem* * MS. addit, *id.* * MS. *deduci.*

CAP.

CAP. V. Fuit* & diſertus, ut nemo Thebanus ei par eſſet eloquentia: neque minus concinnus in brevitate reſpondendi, quam in perpetua oratione ornatus. Habuit obtrectatorem Meneclidem quendam, indidem Thebis, adverſarium in adminiſtranda republ. ſatis exercitatum in dicendo, ut Thebanum ſcilicet. Namque illi genti plus ineſt virium quam ingenii. Is, quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari ſolebat Thebanos, *ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera deſideraretur.* Huic ille, *fallis*, inquit, *verbo cives tuos, quod hos à bello avocas. Otii enim nomine ſervitutem concilias. Nam paritur pax bello. Itaq; qui ea diutina volunt frui, bello exercitati eſſe debent. Quare ſi principes Græciæ eſſe vultis, caſtris eſt vobis utendum, non palæſtra.* Idem ille Meneclides cum huic objiceret, *quod liberos non haberet, neque uxorem duxiſſet; maximeque inſolentiam, quod ſibi Agamemnonis belli gloriam videretur conſecutus*: at ille, *deſine*, inquit, *Meneclide de uxore mihi exprobrare. Nam nullius in iſta re minus, quam tuo uti conſilio volo.* Habebat enim Meneclides ſuſpicionem adulterii. *Quod autem me Agamemnonem æmula-*

* MS. *etiam.*

ri putas, falleris. Namque ille cum universa Græcia vix decem annis unam cepit urbem: ego contra ex una urbe nostra dieque uno, totam Græciam, Lacedæmoniis fugatis, liberavi.

Cap. VI. Idem cum in conventum veniſſet Arcadum, petens *ut ſocietatem cum Thebanis & Argivis facerent*, contraq; Calliſtratus Athenienſium legatus, qui eloquentia omnes eo præſtabat tempore, poſtularet, *ut potius amicitiam ſequerentur Atticorum*; & in oratione ſua multa invectus eſſet in Thebanos & Argivos, in eiſq; hoc poſuiſſet; *animadvertere debere Arcades, quales utraque civitas cives procreaſſet, ex quibus de ceteris poſſent judicare. Argivos enim fuiſſe Oreſtem & Alcmæonem, matricidas: Thebis Oedipum natum, qui cum patrem ſuum interfeciſſet, ex matre liberos procreaſſet.* Hic in reſpondendo Epaminondas, cum de ceteris peroraſſet, poſtquam ad illa duo opprobria pervenit: *admirari ſe* dixit *ſtultitiam rhetoris Attici, qui non animadverterit innocentes illos natos; domi ſcelere admiſſo, cum patria eſſent pulſi, receptos eſſe ab Athenienſibus.* Sed maxime ejus eloquentia eluxit Spartæ legati ante pugnam Leuctricam, quo cum omnium ſociorum conveniſſent legati, coram frequentiſſimo legationum conventu,

ventu, ſic *Lacedæmoniorum tyrannidem* coarguit, ut non minus illa oratione opes eorum concuſſerit, quam Leuctrica pugna. Tum enim perfecit, quod poſt apparuit, ut auxilio ſociorum Lacedæmonii privarentur.

Cap. VII. Fuiſſe patientem, ſuorumque injurias ferentem civium, quod ſe patriæ iraſci nefas eſſe duceret, hæc ſunt teſtimonia. Cum eum propter invidiam cives præficere exercitui noluiſſent, duxque eſſe delectus belli imperitus, cujus errore eo eſſet deducta illa militum multitudo, ut omnes de ſalute pertimeſcerent, quod locorum anguſtiis clauſi ab hoſtibus obſidebantur: deſiderari cœpta eſt Epiminondæ diligentia. Erat enim ibi privatus numero militum, à quo cum peterent opem, nullam adhibuit memoriam contumeliæ; & exercitum, obſidione liberatum, domum reduxit incolumem. Neque vero hoc ſemel fecit, ſed ſæpius: maxime autem fuit illuſtre, cum in Peloponneſum exercitum duxiſſet adverſus Lacedæmonios, haberetque collegas duos, quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac ſtrenuus. Hic cum criminibus adverſariorum omnes in invidiam veniſſent, ob eamq; rem imperium his eſſet abroga-

tum, atque in eorum locum alii prætores succeſſiſſent, Epaminondas plebiſcito non paruit, idemque ut facerent, perſuaſit collegis, & bellum, quod ſuſceperat, geſſit. Namque animadvertebat, ubi id feciſſet, totum exercitum propter prætorum imprudentiam inſcitiamque belli periturum. Lex erat Thebis, quæ *morte multabat, ſi quis imperium diutius retinuiſſet, quam lege præfinitum foret*, hanc Epaminondas cum reipubl. conſervandæ cauſa latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit; & quatuor menſibus diutius, quam populus juſſerat, geſſit imperium.

Cap. VIII. Poſtquam domum reditum eſt, collegæ ejus hoc crimine accuſabantur. Quibus ille permiſit, *omnem ut cauſam in ſe transferrent, ſuaque opera factum contenderent, ut legi non obedirent.* Qua defenſione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam reſponſurum putabat, quod, quid diceret, non haberet. At ille in judicium venit: nihil eorum negavit, quæ adverſarii crimini dabant, omniaque quæ collegæ dixerant, confeſſus eſt, neque recuſavit, quo minus legis pœnam ſubiret, ſed unum ab iis petivit, *ut in* * *ſepulcro ſuo conſcriberent*: Epa-

* Sic MS. Alii, *periculo*.

nominondas

minondas à Thebanis morte multatus est, quod eos coegit apud Leuctra superare Lacedæmonios; quos ante se imperatorem nemo Bœoticorum ausus fuit aspicere in acie: quodque uno prælio non solum Thebas ab interitu retraxit, sed etiam universam Græciam in libertatem vindicavit, eoque res utrorumque perduxit, ut Thebani Spartam oppugnarent, Lacedæmonii satis haberent, si salvi esse possent. Neq; prius bellare destitit, quam Messena constituta urbem eorum * obsidione clausit.* Hæc cum dixisset, risus omnium cum hilaritate coortus est: neque quisquam judex ausus est * ferre suffragium. Sic à judicio capitis maxima discessit gloria.

Cap. IX. Hic extremo tempore imperator apud Mantineam, cum acie instructa audacius instaret hostibus, cognitus à Lacedæmoniis, quod in ejus unius pernicie, patriæ sitam putabant salutem, universi in unum impetum fecerunt, neq; prius abscesserunt, quam magna cæde facta, multisque occisis, fortissime ipsum Epaminondam pugnantem, sparo eminus percussum concidere viderunt. Hujus casu aliquantum retardati sunt Bœotii: neq; tamen prius pugna excesserunt, quam

* Alii *restituta.*
* MS. addit *de eo.*

repugnantes profligarunt. At Epaminondas cum animadverteret, mortiferum se vulnus accépisse, simulque si ferrum, quod ex hastili in corpore remanserat, extraxisset, animam statim amissurum: usque eo retinuit, quoad renunciatum est, *vicisse Bœotios.* Id postquam audivit; *satis*, inquit *vixi: invictus enim morior.* Tum ferro extracto confestim exanimatus est.

Cap. X. Hic uxorem nunquam duxit. In quo cum reprehenderetur à Pelopida, qui filium habebat infamem, *Maleque eum in eo patriæ consulere* diceret, *quod liberos non relinqueret: vide*, inquit, *ne tu pejus consulas, qui talem ex te natum relicturus sis. Neque vero stirps mihi potest deesse. Namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quæ non modo mihi superstes, sed etiam immortalis sit necesse est.* Quo tempore duce Pelopida, exules Thebas occupaverunt, & præsidium Lacedæmoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quam diu facta est cædes civium, domi se retinuit: quod neque malos defendere volebat, neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret. Namque *omnem civilem victoriam funestam* putabat. Idem postquam apud Cadmeam pugnari cum Lacedæmoniis cœpit:

cœpit, in primis ſtetit. Hujus de virtutibus, vitaque ſatis erit dictum, ſi hoc unum adjunxero, quod nemo eat inficias: Thebas & ante Epaminondam natum, & poſt ejus interitum, perpetuo alieno paruiſſe imperio. Contra eas, quam diu ille præfuerit reipubl. caput fuiſſe totius Græciæ. Ex quo intelligi poteſt, unum hominem pluris quam civitatem fuiſſe.

XVI.

PELOPIDAS.

CAPUT I.

PElopidas Thebanus magis * hiſtoriis, quam vulgo, notus: cujus de virtutibus dubito quemadmodum exponam, quod vereor, ſi res explicare incipiam, non vitam ejus enarrare, ſed hiſtoriam videar ſcribere, ſi tantummodo ſummas attigero, ne rudibus literarum Græcarum minus lucide appareat, quantus fuerit ille vir. Itaque utrique rei occurram, quantum potero; & medebor cum ſatietati, tum ignorantiæ lectorum. Phœbidas Lacedæmonius, cum exercitum Olynthum duceret, iterque per Thebas faceret,

* MS. *hiſtoricis.*

ret, arcem oppidi, quæ Cadmea nominatur, occupavit impulsu perpaucorum Thebanorum, qui adversariæ factioni quo facilius resisterent, Laconum rebus studebant: idque suo privato, non publico, fecit consilio. Quo facto eum Lacedæmonii ab exercitu removerunt, pecuniaque multarunt: neque eo magis arcem Thebanis reddiderunt, quod susceptis inimicitiis satius ducebant eos obsideri, quam liberari. Nam post Peloponnesium bellum Athenasque devictas, cum Thebanis sibi rem esse existimabant: & eos esse solos, qui adversus resistere auderent. Hac mente amicis suis summas potestates dederant, alterius * factionis principes partim interfecerant, alios in exilium ejecerant: in quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorsi sumus, pulsus patria carebat.

Cap. II. Hi omnes fere Athenas se contulerant, non quo sequerentur otium, sed ut quemque ex proximo locum fors obtulisset, eo patriam recuperare niterentur. Itaque cum tempus est visum rei gerendæ, communiter cum his, qui Thebis idem sentiebant, diem delegerunt, ad inimicos opprimendos civitatemque li-

* MS. addit *que*.

berandam,

berandam, eum, quo maximi magiſtratus ſimul conſueverant epulari. Magnæ ſæpe res non ita magnis copiis ſunt geſtæ: ſed profecto nunquam ab tam tenui initio tantæ opes ſunt profligatæ. Nam duodecim adoleſcentuli coierunt ex his, qui exilio erant multati, cum omnino non eſſent amplius centum; qui tanto ſe offerrent periculo. Qua paucitate percuſſa eſt Lacedæmoniorum potentia. Hi enim non magis adverſariorum factioni quam Spartanis eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totius Græciæ. Quorum * imperii majeſtas, neque ita multo poſt Leuctrica pugna, ab hoc initio * perculſa cecidit. Illi igitur duodecim, quorum erat dux Pelopidas, cum Athenis interdiu exiſſent, ut veſperaſcente cœlo Thebas poſſent pervenire, cum canibus venaticis exierunt retia ferentes, veſtitu agreſti, quo minore ſuſpicione facerent iter. Qui cum tempore ipſo, quo ſtuduerant, perveniſſent, domum Charonis * deverterunt, à quo & tempus & dies erat datus.

Cap. III. Hoc loco libet interponere, etſi ſejunctum à re propoſita eſt, *nimia fiducia quantæ calamitati ſoleat eſſe.* Nam

* Alii, *imperioſa.* * MS. percuſſa. * MS. devenerunt. * MS, *ſtoliditati.*

Ma-

Magiſtratuum Thebanorum ſtatim ad aures pervenit, exules in urbem deveniſſe. Id illi, vino epuliſque dediti, uſque eo deſpexerunt, ut ne quærere quidem de tanta re laborarint. Acceſſit etiam, quod magis aperiret eorum dementiam. Allata eſt enim epiſtola Athenis ab Archia hierophante * Archiæ, qui tum maximum magiſtratum Thebis obtinebat; in qua omnia de profectione exulum perſcripta erant. Quæ cum jam accubanti in convivio eſſet data, ſicut erat ſignata, in pulvinum ſubjiciens, *in craſtinum*, inquit, *differo res ſeveras.* At illi omnes, cum jam nox proceſſiſſet, vinolenti ab exulibus duce Pelopida ſunt interfecti. Quibus rebus confectis, vulgo ad arma libertatemque vocato, non ſolum qui in urbe erant, ſed etiam undique ex agris concurrerunt, præſidium Lacedæmoniorum ex arce pepulerunt, patriam obſidione liberaverunt. Auctores Cadmeæ occupandæ partim occiderunt, partim in exilium ejecerunt.

Cap. IV. Hoc tam turbido tempore, ſicut ſupra diximus, Epaminondas, quoad cum civibus dimicatum eſt, domi quietus fuit. Itaque hæc liberandarum

* MS. addit, *uno ex his*; vide Plutarch. in Pelopida.

Thebarum

Thebarum propria laus est Pelopidæ: ceteræ fere omnes communes cum Epaminonda. Namque in Leuctrica pugna, imperatore Epaminonda, hic fuit dux delectæ manus, quæ prima phalangem prostravit Laconum. Omnibus præterea periculis adfuit. Sicut Spartam cum oppugnavit, alterum tenuit cornu: quoque Messena celerius restitueretur, legatus in Persas est profectus. Denique hæc fuit altera persona Thebis, sed tamen secunda, ita ut proxima esset Epaminondæ.

Cap. V. Conflictatus autem est cum adversa fortuna. Nam & initio, sicut ostendimus, exul patria caruit: & cum Thessaliam in potestatem Thebanorum cuperet redigere, legationisque jure satis * tectum se arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consuesset, à tyranno Alexandro Pheræo simul cum Ismenia comprehensus, in vincula conjectus est. Hunc Epaminondas recuperavit bello persequens Alexandrum. Post id factum, nunquam * is animo placari potuit in eum, à quo erat violatus. Itaq; persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliæ proficiscerentur, tyrannosque ejus expellerent. Cujus belli cum ei summa esset

* MS. tutum.

data, eoque cum exercitu profectus esset, non dubitavit, simul ac conspexit hostem, confligere. In quo prælio Alexandrum ut animadvertit, incensus ira equum in eum concitavit, proculque digressus à suis, conjectu telorum confossus cecidit. Atq; hoc secunda victoria accidit. Nam jam inclinatæ erant tyrannorum copiæ. Quo facto omnes Thessaliæ civitates interfectum Pelopidam coronis aureis, & statuis æneis, liberosque ejus multo agro donarunt.

XVII.
AGESILAUS.
CAPUT I.

AGesilaus Lacedæmonius, cum à ceteris scriptoribus, tum eximie à Xenophonte Socratico collaudatus est. Eo enim usus est familiarissime. Hic primum de regno cum Leotychide fratris filio habuit contentionem. Mos est enim à majoribus Lacedæmoniis traditus, ut duos haberent semper reges, nomine magis quam imperio, ex duabus familiis * Proclis & Eurysthenis, qui principes ex

* Plutarchus *Eurytiontidas & Agedas* vocat. Plato *Patroclum* pro *Proclo* habet.

progenie

progenie Herculis, Spartæ reges fuerunt. *Harum ex altera in alterius familiæ locum fieri non licebat : itaque uterque ſuum retinebat ordinem. Primum ratio habebatur, qui maximus natu eſſet ex liberis ejus, qui regnans deceſſiſſet. Sin is virilem ſexum non reliquiſſet, tunc deligebatur, qui proximus eſſet propinquitate. Mortuus erat Agis rex, frater Ageſilai. Filium reliquerat Leotychidem, quem ille * natum non agnorat : eundem moriens ſuum eſſe dixerat. Is de honore regni cum Ageſilao ſuo patruo contendit: neque id, quod petivit, conſecutus eſt. Nam Lyſandro ſuffragante, homine, ut oſtendimus ſupra, factioſo, & his temporibus potente, Ageſilaus antelatus eſt.

Cap. II. Hic ſimulatque imperii potitus eſt, perſuaſit Lacedæmoniis, *ut exercitum emitterent in Aſiam, bellumque regi facerent*: docens, *ſatius eſſe in Aſia, quam in Europa dimicare* Namque fama exierat, Artaxerxem comparare claſſem, pedeſtreſque exercitus, quos in Græciam mitteret. Data poteſtate tanta celeritate uſus eſt, ut prius in Aſiam cum copiis perveniret, quam regii ſatrapæ eum ſcirent profectum. Quo factum eſt, ut o-

* MS. Horum. * Alii, *vivens.*

mnes imparatos imprudenteſque offenderet. Id ut cognovit Tiſſaphernes, qui ſummum imperium tum inter præfectos habebat regios, inducias à Lacone petivit, ſimulans, ſe dare operam, ut Lacedæmoniis cum rege conveniret: re autem vera ad copias comparandas: eaſque impetravit trimeſtres; juravit autem uterq;, ſe ſine dolo inducias conſervaturum. In qua pactione ſumma fide manſit Ageſilaus: contra ea Tiſſaphernes nihil aliud quam bellum comparavit. Id etſi ſentiebat Laco, tamen jusjurandum ſervabat, *multumque in eo conſequi ſe* dicebat, *quod Tiſſaphernes perjurio ſuo, & homines ſuis rebus abalienaret, & deos ſibi iratos redderet: ſe autem ſervata religione confirmare exercitum, cum animadverteret, deorum numen facere ſecum, hominesque ſibi conciliari amiciores, quod his ſtudere conſueſſent, quos conſervare fidem viderent.*

Cap. III. Poſtquam induciarum præteriit dies, barbarus non dubitans, quod ipſius erant plurima domicilia in Caria, & ea regio his temporibus multo putabatur locupletiſſima, eo potiſſimum hoſtes impetum facturos: omnes ſuas copias eo contraxerat. At Ageſilaus in Phrygiam ſe convertit, eamque prius depopula-

tus

tus eſt, quam Tiſſaphernes uſquam ſe moveret. Magna præda militibus locupletatis, Epheſum hiematum exercitum reduxit, atque ibi, officinis armorum inſtitutis, magna induſtria bellum apparavit. Et quo ſtudioſius armarentur inſigniuſq; ornarentur, præmia propoſuit, quibus donarentur, quorum egregia in eâ re fuiſſet induſtria. Fecit idem in exercitationum generibus, ut qui ceteris præſtitiſſent, eos magnis afficeret muneribus. His igitur rebus effecit, ut & ornatiſſimum & exercitatiſſimum haberet exercitum. Huic cum tempus eſſet viſum, copias extrahere ex hybernaculis: vidit, ſi, quo eſſet iter facturus, palam pronuntiaſſet, hoſtes non credituros, aliaſque regiones occupaturos, nec dubitaturos aliud eſſe facturum ac pronuntiaſſet. Itaque cum ille Sardis ſe iturum dixiſſet, Tiſſaphernes eandem Cariam defendendam putavit. In quo cum eum opinio fefelliſſet, victumque ſe vidiſſet conſilio, ſero ſuis præſidio profectus eſt. Nam cum illo veniſſet, jam Ageſilaus, multis locis expugnatis, magna erat præda potitus. Laco autem, cum, videret hoſtes equitatu ſuperare, nunquam in campo ſui fecit poteſtatem, & his locis manum con-

ſeruit, quibus plus pedeſtres copiæ valerent. Pepulit ergo, quotieſcunque congreſſus eſt, multo majores adverſariorum copias, & ſic in Aſia verſatus eſt, ut omnium opinione victor duceretur.

Cap. IV. Hic cum animo meditaretur proficiſci in Perſas, & ipſum regem adoriri, nuntius ei domo venit ephororum juſſu, *bellum Athenienſes & Baotios indixiſſe Lacedemoniis: quare venire non dubitaret.* In hoc non minus ejus pietas ſuſpicienda eſt, quam virtus bellica; qui, cum victori præeſſet exercitui, maximamque haberet fiduciam regni Perſarum potiundi, tanta modeſtia dicto audiens fuit juſſis abſentium magiſtratuum, ut ſi privatus in comitio eſſet Spartæ: cujus exemplum utinam imperatores noſtri ſequi voluiſſent. Sed illuc redeamus. Ageſilaus opulentiſſimo regno præpoſuit bonam exiſtimationem, multoque glorioſius duxit, ſi inſtitutis patriæ paruiſſet, quam ſi bello ſuperaſſet Aſiam. Hac igitur mente Helleſpontum copias trajecit, tantaque uſus eſt celeritate, ut, quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic tranſierit triginta diebus. Cum jam haud ita longe abeſſet à Peloponneſo, obſiſtere ei conati ſunt Athenienſes & Bœotii, ceterique eorum ſocii,

ſocii, apud Coroneam: quos omnes gravi prælio vicit. Hujus victoriæ vel maxima fuit laus, quod cum plerique ex fuga ſe in templum Minervæ conjeciſſent, quæreturque ab eo, *quid his fieri vellet*; etſi aliquot vulnera acceperat eo prælio, & iratus videbatur omnibus, qui adverſus arma tulerant, tamen antetulit iræ religionem, & eos *vetuit violari*. Neque vero hoc ſolum in Græcia fecit, ut templa deorum ſancta haberet; ſed etiam apud barbaros ſumma religione omnia ſimulacra, araſque conſervavit. Itaque prædicabat, *mirari ſe, non ſacrilegorum numero haberi, qui ſupplicibus eorum nocuiſſent, aut non gravioribus pœnis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana ſpoliarent.*

Cap. V. Poſt hoc prælium, collatum eſt omne bellum circa Corinthum, ideoque *Corinthium* eſt appellatum. Hic cum una pugna decem millia hoſtium, Ageſilao duce cecidiſſent: eoque facto opes adverſariorum debilitatæ viderentur: tantum abfuit ab inſolentia gloriæ, ut commiſeratus ſit fortunam Græciæ, quod tam multi à ſe victi vitio adverſariorum concidiſſent: *namque illa multitudine, ſi ſana mens eſſet, Græciæ ſupplicium Perſas dare potuiſſe.* Idem cum adverſarios intra

intra mœnia compuliſſet, & ut Corinthum oppugnaret, multi hortarentur: *negavit id ſuæ virtuti convenire. Se enim eum eſſe* dixit, *qui ad officium peccantes redire cogeret, non qui urbes nobiliſſimas expugnaret Græciæ, nam ſi,* inquit, *eos extinguere voluerimus, qui nobiſcum adverſus barbaros ſteterunt, noſmetipſi nos expugnaverimus, illis quieſcentibus. Quo facto ſine negotio, cum voluerint, nos oppriment.*

Cap. VI. Interim accidit illa calamitas apud Leuctra Lacedæmoniis, quo ne proficiſceretur, cum à pleriſque ad exeundum premeretur, ut ſi de exitu divinaret, exire noluit. Idem, cum Epaminondas Spartam oppugnaret, eſſetque ſine muris oppidum, talem ſe imperatorem præbuit, ut eo tempore omnibus apparuerit, niſi ille fuiſſet, Spartam futuram non fuiſſe. In quo quidem diſcrimine celeritas ejus conſilii ſaluti fuit univerſis. Nam cum quidam adoleſcentuli, hoſtium adventu perterriti ad Thebanos transfugere vellent, & locum extra urbem editum cepiſſent: Ageſilaus, qui perniciosiſſimum fore videret, ſi animadverſum eſſet, quenquam ad hoſtes transfugere conari, cum ſuis eo venit, atque, ut *ſi bono animo feciſſent, laudavit conſilium eorum,*

quod

quod eum locum occupaſſent, & ſe, id quoq; fieri debere, animadvertiſſe. Sic adoleſcentulos ſimulata laudatione recuperavit, & adjunctis de ſuis comitibus, locum tutum reliquit. Namque illi aucto numero eorum, qui expertes erant conſilii, commovere ſe non ſunt auſi, eoque libentius, quod latere arbitrabantur, quæ cogitarant.

Cap. VII. Sine dubio poſt Leuctricam pugnam Lacedæmonii ſe nunquam refecerunt, neq; priſtinum imperium recuperarunt: cum interim Ageſilaus non deſtitit, quibuſcunque rebus poſſet patriam juvare. Nam cum præcipue Lacedæmonii indigerent pecunia: ille omnibus, qui à rege defecerant, præſidio fuit, à quibus magna donatus pecunia, patriam ſublevavit. Atque in hoc illud in primis fuit admirabile, cum maxima munera ei ab regibus, & dynaſtis, civitatibuſque conferrentur, nihil unquam in domum ſuam contulit, nihil de victu, nihil de veſtitu Laconum mutavit. Domo eadem fuit contentus, qua Euryſthenes, progenitor majorum ſuorum fuerat uſus: quam qui intrarat, nullum ſignum libidinis, nullum luxuriæ videre poterat: contra, plurima patientiæ atque abſtinentiæ. Sic enim erat inſtructa,

inſtructa, ut nulla in re differret à cujuſvis inopis atque privati.

Cap. VIII. Atque hic tantus vir, ut naturam fautricem habuerat in tribuendis animi virtutibus, ſic maleficam nactus eſt in corpore: exiguus, & claudus altero pede. Quæ res etiam nonnullam afferebat deformitatem: atque ignoti faciem ejus cum intuerentur, contemnebant; qui autem virtutem noverant, non poterant admirari ſatis. Quod ei uſu venit, cum annorum octoginta ſubſidio Thaco in Ægyptum iviſſet, & in *acta cum ſuis accubuiſſet, ſine ullo tecto: ſtratumque haberet tale, ut terra tecta eſſet ſtramentis: neq; huc amplius, quam pellis eſſet injecta, eodemque comites omnes accubuiſſent, veſtitu humili, atque obſoleto, ut eorum ornatus non modo in his regem neminem ſignificaret, ſed hominis non beatiſſimi ſuſpicionem præberet. Hujus de adventu fama cum ad regios eſſet perlata, celeriter munera eo cujuſque generis ſunt allata. His quærentibus Ageſilaum, vix fides facta eſt, unum eſſe ex his, qui tum accubabant. Qui, cum regis verbis, quæ attulerant, dediſſent, ille præter vitulina, & ejuſmodi genera obſonii, quæ præſens tempus deſiderabat, nihil

* Sc. litore.

nihil accepit ; unguenta , coronas , ſecundamque menſam ſervis diſpertiit: cetera referri juſſit. Quo facta eum barbari magis etiam contemſerunt , quod eum ignorantia bonarum rerum illa potiſſimum ſumſiſſe arbitrabantur. Hic cum ex Ægypto reverteretur , donatus à rege Nectanebe ducentis viginti talentis, quæ ille muneri populo ſuo daret: veniſſetque in portum , qui Menelai vocatur ; jacens inter Cyrenas & Ægyptum , in morbum implicitus deceſſit. Ibi eum amici , quo Spartam facilius perferre poſſent , quod mel non habebant , cera circumfuderunt ; atque ita domum retulerunt.

XVIII.

EUMENES.

CAPUT I.

EUmenes Cardianus. Hujus ſi virtuti par data eſſet fortuna, non ille quidem major , ſed multo illuſtrior , atque etiam honoratior : quod magnos homines virtute metimur non fortuna. Nam cum ætas ejus cecidiſſet in ea tempora quibus Macedones florerent , multum ei detraxit inter

inter hos viventi, quod alienæ erat civitatis: neque aliud huic defuit, quam generosa stirps: etsi ille domestico summo genere erat. Tamen Macedones eum sibi aliquando anteponi indigne ferebant: neque tamen non patiebantur. Vincebat enim omnes cura, vigilantia, patientia, calliditate, celeritate ingenii. Hic peradolescentulus ad amicitiam accessit Philippi Amyntæ filii: brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem. Fulgebat enim jam in adolescentulo indoles virtutis. Itaque eum habuit ad manum scribæ loco: quod multo apud Graios honorificentius est, quam apud Romanos. Nam apud nos revera, sicut sunt, mercenarii scribæ existimantur: at apud illos contrario nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide, & industria cognita; quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem. Hunc locum tenuit amicitiæ apud Philippum annos septem. Illo interfecto, eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. Novissimo tempore præfuit etiam alteri equitum alæ, quæ *hetærice* appellabatur. Utrique autem in consilio semper affuit, & omnium rerum habitus est particeps.

Cap. II. Alexandro Babylone mortuo,

tuo, cum regna ſingulis familiaribus diſpertirentur, & ſumma rerum tradita eſſet tuenda eidem, cui Alexander moriens annulum ſuum * dederat Perdiccæ: ex quo omnes conjecerant, eum regnum ei commendaſſe, quoad liberi ejus in ſuam tutelam perveniſſent: aberant enim Craterus, & Antipater, qui antecedere hunc videbantur: mortuus erat Hephæſtio, quem unum Alexander, quod facile intelligi poſſet, plurimi fecerat: hoc tempore data eſt Eumeni Cappadocia, ſive potius dicta. Nam tum in hoſtium erat poteſtate. Hunc ſibi Perdiccas adjunxerat magno ſtudio, quod in homine fidem & induſtriam magnam videbat: non dubitans, ſi eum pellexiſſet, magno uſui fore ſibi in his rebus, quas apparabat. Cogitabat enim, quod fere omnes in magnis imperiis concupiſcunt, omnium partes corripere atque complecti. Neque vero hoc ſolus fecit, ſed ceteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. Primus Leonatus Macedoniam præoccupare deſtinaverat. Is multis magnis * pollicitationibus perſuadere Eumeni ſtuduit, ut Perdiccam deſereret, ac ſecum faceret ſocietatem. Cum perducere eum non poſſet, inter-

* MS. addit, *daret*, *eumque*. * MS. addit *que*.

ficere conatus est: & feciſſet, niſi ille clam noctu ex præſidiis ejus effugiſſet.

Cap. III. Interim conflata ſunt illa bella quæ ad internecionem poſt Alexandri mortem geſta ſunt, omneſq; concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. Quem etſi infirmum videbat, quod unus omnibus reſiſtere cogebatur, tamen amicum non deſeruit, neque ſalutis, quam fidei fuit cupidior. Præfecerat eum Perdiccas ei parti Aſiæ, quæ inter Taurum montem jacet atque Helleſpontum: & illum unum oppoſuerat Europæis adverſariis. Ipſe Ægyptum oppugnatum adverſus Ptolemæum erat profectus. Eumenes cum neque magnas copias, neque firmas haberet, quod & inexercitatæ, & non multo ante erant contractæ: adventare autem dicerentur, Helleſpontumque tranſiſſe Antipater & Craterus magno cum exercitu Macedonum, viri cum claritate tum uſu belli præſtantes (Macedones vero milites ea tunc erant fama, qua nunc Romani feruntur: etenim ſemper habiti ſunt fortiſſimi, qui * ſummam imperii potirentur) Eumenes intelligebat, ſi copiæ ſuæ cognoſcerent, adverſus quos ducerentur, non modo non ituras, ſed ſimul cum nuntio dilapſuras,

* MS. ſumma.

lapſuras. Itaque hoc ejus fuit prudentiſſimum conſilium, ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera audire non poſſent : & his perſuaderet, ſe contra quoſdam barbaros proficiſci. Itaque tenuit hoc propoſitum, & prius in aciem exercitum eduxit, prœliumque commiſit, quam milites ſui ſcirent, cum quibus arma conferrent. Effecit etiam illud locorum præoccupatione, ut equitatu potius dimicaret, quo plus valebat, quam peditatu quo erat deterior.

Cap. IV. Quorum acerrimo concurſu cum magnam partem diei eſſet pugnatum, cadit Craterus dux, & Neoptolemus, qui ſecundum locum imperii tenebat. Cum hoc concurrit ipſe Eumenes. Qui cum inter ſe complexi, in terram ex equis decidiſſent, ut facile intelligi poſſet inimica mente contendiſſe, animoque magis etiam pugnaſſe, quam corpore : non prius diſtracti ſunt, quam alterum anima reliquerit. Ab hoc aliquot plagis Eumenes vulneratur ; neque eo magis ex prœlio exceſſit, ſed acrius hoſtibus inſtitit. Hic equitibus profligatis, interfecto duce Craterо, multis præterea, & maxime nobilibus captis, pedeſter exercitus, quod in ea loca erat deductus, ut invito Eumene

elabi non posset, pacem ab eo petiit, quam cum impetrasset, in fide non mansit, & se, simul ac pótuit, ad Antipatrum recepit. Eumenes Craterum, ex acie semivivum elatum, recreare studuit. Cum id non potuisset, pro hominis dignitate, proque pristina amicitia (namque illo usus erat, Alexandro vivo, familiariter) amplo funere extulit, ossaque in Macedoniam uxori ejus ac liberis remisit.

Cap. V. Hæc dum apud Hellespontum geruntur, Perdiccas apud flumen Nilum interficitur à Seleuco & Antigono: rerumque summa ad Antipatrum defertur. Hic, qui deseruerant, exercitu suffragium ferente, capitis absentes damnantur, in his Eumenes. Hâc ille perculsus plaga non succubuit, neque eo secius bellum administravit. Sed exiles res animi magnitudinem, & si non frangebant, tamen imminuebant. Hunc persequens Antigonus, cum omni genere copiarum abundaret, sæpe in itineribus vexabatur: neque unquam ad manum accedere licebat, nisi his locis, quibus pauci possent multis resistere. Sed extremo tempore cum consilio capi non posset, multitudine circumventus est. Hinc tamen multis suis amissis, se expedivit, &

in

in caſtellum Phrygiæ, quod Nora appellatur, confugit. In quo cum circumſederetur, & vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet, quod ſpatium non eſſet agitandi: callidum fuit ejus inventum, quemadmodum ſtans jumentum calefieri exercerique poſſet, quo libentius & cibo uteretur, & à corporis motu non removeretur, ſubſtringebat caput loro altius, quam ut prioribus pedibus plane terram poſſet attingere deinde poſt verberibus, cogebat exſultare, & calces remittere. Qui motus non minus ſudorem excutiebat, quam ſi in ſpatio decurreret. Quo factum eſt, quod omnibus mirabile eſt viſum, ut jumenta æque nitida ex caſtello educeret, cum complures menſes in obſidione fuiſſet, ac ſi in campeſtribus ea locis habuiſſet. In hac concluſione, quotieſcunque voluit, apparatum & munitiones Antigoni alias incendit, alias disjecit. Tenuit autem ſe uno loco, quamdiu fuit hiems. Quod caſtrum * ſub dio habere non poterat, ver appropinquabat, ſimulata deditione, dum de conditionibus tractat, præfectis Antigoni impoſuit: ſeque ac ſuos omnes extraxit incolumes.

Cap. VI. Ad hunc Olympias, mater

* Alii, *ſubſidia.*

quæ

quæ fuerat Alexandri, cum literas & nuntios misisset in Asiam consultum, *utrum repetitum* * *Macedoniam veniret* (nam tum in Epiro habitabat) *& eas res occuparet*: huic ille primum suasit, *ne se moveret & expectaret, quoad Alexandri filius regnum adipisceretur. Sin aliqua cupiditate raperetur in Macedoniam, omnium injuriarum oblivisceretur, & in neminem acerbiore uteretur imperio.* Horum nihil ea fecit. Nam & in Macedoniam profecta est, & ibi crudelissime se gessit. Petiit autem ab Eumene absente, *ne pateretur, Philippi domus & familiæ inimicissimos stirpem quoq; interimere; ferretque opem liberis Alexandri. Quam veniam si daret, quam primum exercitus pararet, quos sibi subsidio adduceret. Id quo facilius faceret, se omnibus præfectis, qui in officio manebant, misisse literas, ut ei parerent, ejusque consiliis uterentur.* His rebus Eumenes permotus satius duxit, si ita tulisset fortuna, perire benemeritis referentem gratiam, quam ingratum vivere.

Bap. VII. Itaque copias contraxit, bellum adversus Antigonum comparavit. Quod una erant Macedones complures nobiles, in his Peucestes, qui corporis

* Alii, *iret Macedoniam.*

custos

cuſtos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Perſidem : * Antigonus, cujus ſub imperio phalanx erat Macedonum, iuvidiam verens, quam tamen effugere non potuit, ſi potius ipſe alienigena ſummi imperii potiretur, quam alii Macedonum, quorum ibi erat multitudo : in principiis nomine Alexandri ſtatuit tabernaculum, in eoque ſellam auream cum ſceptro ac diademate juſſit poni, eoq; omnes quotidie convenire, ut ibi de ſummis rebus conſilia caperentur. Credens minore ſe invidia fore, ſi ſpecie imperii nominiſq; ſimulatione Alexandri, bellum videretur adminiſtrare. Quod & fecit : nam cum non ad Eumenis principia, ſed ad regia conveniretur, atque ibi de rebus deliberaretur, quodammodo latebat, cum tamen per eum unum gererentur omnia.

Cap. VIII. Hic in Parætacis cum Antigono conflixit, non acie inſtructa, ſed in itinere, eumque male acceptum in Mediam hiematum coëgit redire. Ipſe in finitima regione Perſidis hiematum copias diviſit, non ut voluit, ſed * ut militum cogebat voluntas. Namque illa phalanx Alexandri Magni, quæ Aſiam peragrave-

* Alii, *Antigenes*. Alii, *Teutamus*. Polienus *Teutamates*.
* Alii, *militum id cogebat*,

rat, deviceratque Perſas, inveterata cum gloria tum etiam licentia, non parere ſe ducibus ſed imperare poſtulabat: ut nunc veterani faciunt noſtri. Itaque periculum eſt, ne faciant, quod illi fecerunt ſua intemperantia nimiaque licentia, ut omnia perdant; neque minus eos cum quibus ſteterint, quam adverſus quos fecerint. Quod ſi quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoſcat: neque rem ullam niſi tempus, intereſſe judicet. Sed ad illos revertar. Hiberna ſumſerant non ad uſum belli, ſed ad ipſorum luxuriam: longeq; inter ſe diſceſſerant. Hoc Antigonus cum comperiſſet, intelligeretque ſe parem non eſſe paratis adverſariis, ſtatuit aliquid ſibi conſilii novi eſſe capiendum. Duæ erant viæ, qua ex Medis, ubi ille hiemabat, ad adverſariorum hibernacula poſſet perveniri. Quarum brevior per loca deſerta, quæ nemo incolebat propter aquæ inopiam; ceterum dierum erat fere decem. Illa autem, qua omnes commeabant, altero tanto longiorem habebat anfractum: ſed erat copioſa, omniumqne rerum abundans. Hac ſi proficiſceretur, intelligebat prius adverſarios reſcituros de ſuo adventu, quam

ipſe

ipſe tertiam partem confeciſſet itineris. Sin per loca ſola contenderet, ſperabat ſe imprudentem hoſtem oppreſſurum. Ad hanc rem conficiendam imperavit quam plurimos utres atque etiam culleos comparari: poſt hæc pabulum: præterea cibaria cocta decem dierum, utque quam minime fieret ignis in caſtris. Iter quod habebat, omnes celat.

Cap. IX. Sic paratus, qua conſtituerat proficiſcitur. Dimidium fere ſpatium confecerat, cum ex fumo caſtrorum ejus, ſuſpicio allata eſt ad Eumenem, hoſtem appropinquare. Conveniunt duces; quæritur *quid opus ſit factu.* Intelligebant omnes tam celeriter copias ipſorum contrahi non poſſe, quam Antigonus affuturus videbatur. Hic omnibus titubantibus, & de rebus ſummis deſperantibus, Eumenes ait, *ſi celeritatem velint adhibere, & imperata facere, quod ante non fecerint, ſe rem expediturum. Nam quod diebus quinque hoſtis tranſire poſſet, ſe effecturum, ut non minus totidem dierum ſpatio retardaretur: quare circumirent, ſuas quiſque copias contraheret.* Ad Antigoni autem refrenandum impetum tale capit conſilium. *Certos mittit homines ad infimos montes,

* MS. *fides.*

Qui

qui obvii erant itineri adverſariorum, hiſque præcepit, ut prima nocte quam latiſſime poſſint, ignes faciant quam maximos: atque hos ſecunda vigilia minuant, tertia perexiguos reddant: & aſſimulata caſtrorum conſuetudine ſuſpicionem injiciant hoſtibus, his locis eſſe caſtra, ac de eorum adventu eſſe prænuntiatum: idemque poſtera nocte faciant. Quibus imperatum erat, diligenter præceptum curant. Antigonus tenebris obortis ignes conſpicatur: credit de ſuo adventu eſſe auditum, & adverſarios illuc ſuas contraxiſſe copias. Mutat conſilium, & quoniam imprudentes adoriri non poſſet, flectit iter ſuum, & illum anfractum longiorem copioſæ viæ capit, ibique diem unum opperitur ad laſſitudinem ſedandam militum, ac reficienda jumenta, quo integriore exercitu decerneret.

Cap. X. Hic Eumenes callidum imperatorem vicit conſilio, celeritatemque impedivit ejus: neque tamen multum profecit. Nam invidia ducum, cum quibus erat, perfidiaque militum Macedonum veteranorum, cum ſuperior prælio diſceſſiſſet, Antigono eſt deditus, cum exercitus ei ter ante ſeparatis temporibus juraſſet, ſe eum defenſurum nec unquam deſerturum.

deſerturum. Sed tanta fuit nonnullorum virtutis obtrectatio, ut fidem amittere mallent, quam eum non prodere. Atq; hunc Antigonus, cum ei fuiſſet infeſtiſſimus, conſervaſſet, ſi per ſuos eſſet licitum, quod ab nullo ſe plus adjuvari poſſe intelligebat in his rebus, quas impendere jam apparebat omnibus. Imminebant enim Seleucus, Lyſimachus, Ptolemæus, opibus jam valentes: cum quibus ei de ſummis rebus erat dimicandum. Sed non paſſi ſunt hi, qui circa erant: quod videbant, Eumene recepto, omnes præ illo parvi futuros. Ipſe autem Antigonus adeo erat incenſus, ut, niſi magna ſpe maximarum rerum, leniri non poſſet.

Cap. XI. Itaque cum eum in cuſtodiam dediſſet, & præfectus cuſtodum quæſiſſet, *quemadmodum ſervari vellet*; *ut acerrimum*, inquit, *leonem*, *aut ferociſſimum elephantum*. Nondum enim ſtatuerat, ſervaret eum, nec ne. Veniebat autem ad Eumenem utrumque genus hominum: & qui propter odium fructum oculis ex ejus caſu capere vellent: & qui propter veterem amicitiam colloqui, conſolarique cuperent: multi etiam qui ejus formam cognoſcere ſtudebant, qualis eſſet, quem tamdiu tamque valde timuiſſent, cujus

cujus in pernicie positam spem habuissent victoriæ. At Eumenes, cum diutius in vinculis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodia, *se mirari quare jam tertium diem sic teneretur. Non enim hoc convenire Antigoni prudentiæ, ut sic se uteretur victo. Quin aut interfici, aut missum fieri juberet.* Hic cum ferocius Onomarcho loqui videretur, *quid? tu*, inquit, *animo si isto eras, cur non in prælio cecidisti potius, quam in potestatem inimici venires?* Huic Eumenes, *utinam quidem istud evenisset*, inquit: *sed eo non accidit, quod nunquam cum fortiore sum congressus. Non enim cum quoquam arma contuli, quin is mihi succubuerit. Non enim virtute hostium, sed amicorum perfidia decidi.* Neque id falsum. Nam & dignitate fuit honesta, & viribus ad laborem ferendum firmis, neq; tam magno corpore, quam figura venusta.

Cap. XII. De hoc Antigonus cum solus constituere non auderet, ad consilium retulit. Hic cum plerique omnes primo perturbati admirarentur, *non jam de eo sumtum esse supplicium, à quo tot annos adeo essent male habiti, ut sæpe ad desperationem forent adducti, quique maximos duces interfecisset: denique in quo uno esset tantum,*

u,

ut, quoad ille viveret, ipsi securi esse non possent; interfecto nihil habituri negotii essent: postremo si illi redderet salutem, quærebant, *quibus amicis esset usurus? sese enim cum Eumene apud eum non futuros.* Hic cognita consilii voluntate, tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit. Tum autem cum jam vereretur, ne qua seditio exercitus oriretur, vetuit ad eum quenquam admitti, & quotidianum victum amoveri jussit, nam negabat se ei vim allaturum, qui aliquando fuisset amicus. Hic tamen non amplius, quam triduum, fame fatigatus, cum castra moverentur, insciente Antigono jugulatus est à custodibus.

Cap. XIII. Sic Eumenes annorum quinque & quadraginta, cum ab anno vigesimo, uti supra ostendimus, septem annos Philippo apparuisset, & tredecim apud Alexandrum eundem locum obtinuisset, in his uni equitum alæ præfuisset, post autem Alexandri Magni mortem, imperator exercitus duxisset, summosq; duces partim repulisset, partim interfecisset: captus non Antigoni virtute, sed Macedonum perjurio, talem habuit exitum vitæ. De quo quanta fuerit omnium opinio eorum, qui post Alexandrum Ma-

gnum *reges* ſunt appellati, ex hoc facillime poteſt judicari, quod nemo Eumene vivo *rex* appellatus eſt, ſed *præfectus*. Iidem poſt hujus occaſum, ſtatim regium ornatum nomenque ſumſerunt: neque quod initio prædicarunt, *ſe Alexandri liberis regnum ſervare*, id præſtare voluerunt; & uno propugnatore ſublato, quid ſentirent, aperuerunt. Hujus ſceleris *principes fuerunt Antigonus, Ptolemæus, Seleucus, Lyſimachus, Caſſander. Antigonus autem Eumenem mortuum, propinquis ejus ſepeliendum tradidit. Hi militari honeſto funere, comitante toto exercitu, humaverunt: oſſaque ejus in Cappadociam ad matrem atque uxorem liberoſque ejus deportanda curarunt.

XIX.

PHOCION.

CAPUT I.

PHocion Athenienſis etſi ſæpe exercitibus præfuit, ſummoſque magiſtratus cepit, tamen multo ejus notior integritas eſt vitæ, quam rei militaris labor. Itaque hujus memoria eſt nulla, illius

* MS. participes.

autem

autem magna fama: ex quo, cognomine *Bonus* eſt appellatus. Fuit enim perpetuo pauper, cum ditiſſimus eſſe poſſet, propter frequentes delatos honores, poteſtateſq; ſummas, quæ ei à populo dabantur. Hic cum à rege Philippo munera magnæ pecuniæ repudiaret, legatique hortarentur accipere, ſimulque admonerent, ſi ipſe his facile careret, liberis tamen ſuis proſpiceret, quibus difficile eſſet in ſumma paupertate tantam paternam tueri gloriam: his ille, *ſi mei ſimiles erunt, idem hic*, inquit, *agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit: ſin diſſimiles ſunt futuri, nolo meis impenſis illorum ali augerique luxuriam.*

Cap. II. Eidem cum prope ad annum octogeſimum proſpera manſiſſet fortuna, extremis temporibus magnum in odium pervenit ſuorum civium. Primo cum Demade de urbe tradenda Antipatro conſenſerat: ejuſque conſilio Demoſthenes cum ceteris, qui bene de republica *mereri exiſtimabantur, plebiſcito in exilium erant expulſi. Neque in eo ſolum offenderat, quod patriæ male conſuluerat, ſed etiam quod amicitiæ fidem non præſtiterat. Namqne auctus adjutuſque

* MS. meriti.

à Demoſthene, eum, quem tenebat, aſcenderat gradum, cum adverſus Charetem eum ſubornaret: ab eodem in judiciis, cum capitis cauſam diceret, defenſus, aliquoties liberatus diſceſſerat. Hunc non ſolum in periculis non defendit, ſed etiam prodidit. Concidit autem maxime uno crimine, * quia cum apud eum ſummum eſſet imperium populi, & Nicanorem Caſſandri præfectum inſidiari Piræeo Athenienſium à Dercyllo moneretur: idemque poſtularet, *ut provideret, ne commeatibus civitas privaretur*: * hic, audiente populo, Phocion *negavit eſſe periculum, ſeque ejus rei obſidem fore pollicitus eſt.* Neque ita multo poſt Nicanor Piræeo eſt potitus. Ad quem recuperandum, ſine quo Athenæ omnino eſſe non poſſunt, cum populus armatus concurriſſet: ille non modo neminem ad arma vocavit, ſed ne armatis quidem præeſſe voluit.

Cap. III. Erant eo tempore Athenis duæ factiones: quarum una populi cauſam agebat, altera optimatum. In hac erant Phocion & Demetrius Phalereus. Earum utraque Macedonum patrociniis * nitebatur. Nam populares Polyperchonti favebant: optimates cum Caſſandro ſen-

* MS. *quod.* * MS. *huic,* * MS. utebantur.

tiebant,

tiebant. Interim à Polyperchonte Caſſander Macedonia pulſus eſt: quo facto populus ſuperior factus, ſtatim duces adverſariæ factionis capitis damnatos patria pepulit: in his Phocionem & Demetrium Phalereum, deque ea re legatos ad Polyperchontem miſit, qui ab eo peterent, ut ſua decreta confirmaret. Huc eodem profectus eſt Phocion. Quo ut venit, cauſam apud Philippum regem verbo, reipſa quidem apud Polyperchontem juſſus eſt dicere. Namque is tum regis rebus præerat. Hic cum ab Agnonide accuſatus eſſet, quod Pyræum Nicanori prodidiſſet: ex conſilii ſententia in cuſtodiam conjectus, Athenas deductus eſt, ut ibi de eo legibus fieret judicium.

Cap. IV. Huc ubi perventum eſt, cum propter ætatem pedibus jam non valeret, vehiculoque portaretur, magni concurſus ſunt facti: cum alii reminiſcentes veteris famæ, ætatis miſererentur; plurimi vero ira exacuerentur, propter proditionis ſuſpicionem Piræei: maximeque, quod adverſus populi commoda in ſenectute ſteterat. Qua de re ne perorandi quidem ei data eſt facultas, & dicendi cauſam. Inde judicio legitimis quibuſdam confectis damnatus, traditus

est undecim viris, quibus ad supplicium, more Athenienſium publice damnati tradi ſolent. Hic cum ad mortem duceretur, obvius ei fuit Emphyletus, quo familiariter fuerat uſus. Is cum lacrymans dixiſſet, *ô quam indigna perpeteris Phocion!* huic ille, *at non inopinata*, inquit. *Hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienſes.* In hoc tantum fuit odium multitudinis, ut nemo auſus ſit eum liber ſepelire. Itaque à ſervis ſepultus eſt.

XX.

TIMOLEON.

CAPUT I.

TImoleon Corinthius. Sine dubio magnus omnium judicio hic vir extitit. Namque huic uni contigit, quod neſcio an ulli, ut & patriam, in qua erat natus oppreſſam à tyranno liberaret, & à Syracuſis, quibus auxilio erat miſſus, inveteratam ſervitutem depelleret: totamq; Siciliam multos annos bello vexatam, à barbariſque oppreſſam, ſuo adventu in priſtinum reſtitueret. Sed in his rebus non ſimplici fortuna conflictatus eſt, &,

id

id quod difficilius putatur, multo ſapientius tulit ſecundam, quam adverſam fortunam. Nam cum frater ejus Timophanes, dux à Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercenarios occupaſſet, particepsque regni poſſet eſſe: tantum abfuit à ſocietate ſceleris, ut antetulerit ſuorum civium libertatem fratris ſaluti? & patriæ legibus obtemperare * ſatius duxerit, quam imperare patriæ. Hac mente per haruſpicem, communemque affinem, cui ſoror ex eiſdem parentibus nata, nupta erat, fratrem tyrannum interficiendum curavit. Ipſe non modo manus non attulit, ſed ne aſpicere quidem fraternum ſanguinem voluit. Nam dum res conficeretur, procul in præſidio fuit, ne quis ſatelles poſſet ſuccurrere. Hoc præclariſſimum ejus facinus non pari modo probatum eſt ab omnibus: nonnulli enim *laſam ab eo pietatem* putabant, & invidia laudem virtutis obterebant. Mater vero poſt id factum, neque domum ad ſe filium admiſit, neque aſpexit, quin eum *fratricidam impiumque* deteſtans compellaret. Quibus rebus ille adeo eſt commotus, ut nonnumquam vitæ finem facere voluerit, atque ex ingratorum hominum conſpectu morte decedere.

* Alii, *ſanctius*.

Cap. II. Interim Dione Syracusis interfecto, Dionysius rursus Syracusarum potitus est: cujus adversarii opem à Corinthiis petiverunt, ducemque quo in bello uterentur postularunt. Huc Timoleon missus incredibili felicitate Dionysium tota Sicilia depulit, cum interficere posset, noluit: tutoque ut Corinthum perveniret effecit: quod utrorumq; Dionysiorum opibus Corinthii sæpe adjuti fuerant. Cujus benignitatis memoriam volebat extare: eamque præclaram victoriam ducebat in qua plus esset clementiæ, quam crudelitatis: postremo, ut non solum auribus acciperetur, sed etiam oculis cerneretur, quem & ex quanto regno ad quam fortunam detrusisset. Post Dionysii decessum cum Iceta bellavit, qui adversatus fuerat Dionysio, quem non odio tyrannidis dissensisse, sed cupiditate, indicio fuit, quod ipse expulso Dionysio imperium dimittere noluit. Hoc superato Timoleon maximas copias Carthaginensium apud Crimessum flumen fugavit, ac satis habere coegit, si liceret Africam obtinere, qui jam complures annos possessionem Siciliæ tenebant. Cepit etiam Mamercum, Italicum ducem, hominem bellicosum & potentem, qui tyrannos adjutum in Siciliam venerat. Cap.

Cap. III. Quibus rebus confectis cum propter diuturnitatem belli non ſolum regiones, ſed etiam urbes deſertas videret, conquiſivit, quos potuit, primum Siculos; deinde Corintho arceſſivit colonos, quod ab his initio Syracuſæ erant conditæ. Civibus veteribus ſua reſtituit, novis bello vacuefactas poſſeſſiones divi.t, urbium mœnia disjecta, fanaque deleta refecit, civitatibus leges libertatemque reddidit, ex maximo bello tantum otium toti inſulæ concilia it, ut hic conditor urbium earum, non illi qui initio deduxerant, videretur. Arcem Syracuſis, quam munierat Dionyſius ad urbem obſidendam, à fundamentis disjecit: cetera tyrannidis propugnacula demolitus eſt, deditque operam, ut quam minime multa veſtigia ſervitutis manerent. Cum tantis eſſet opibus, ut etiam invitis imperare poſſet, tantum autem haberet amorem omnium Siculorum, ut nullo recuſante regnum obtineret: maluit ſe diligi, quam metui. Itaque cum primum potuit imperium depoſuit & privatus Syracuſis, quod reliquum vitæ fuit, vixit. Neque vero id imperite fecit: nam quod ceteri reges imperio vix potuerunt, hic benevolentia tenuit. Nullius honos

huic huic

huic defuit: neq; poſtea Syracuſis res ulla geſta eſt publica, de qua prius ſit decretum, quam Timoleontis ſententia cognita. Nullius unquam conſilium non modo antelatum, ſed ne comparatum quidem eſt. Neque id magis benevolentia factum eſt, quam prudentia.

Cap. IV. Hic cum ætate jam provectus eſſet, ſine ullo morbo lumina oculorum amiſit. Quam calamitatem ita moderate tulit, ut neque eum querentem quiſquam audierit, neque eo minus privatis publiciſque rebus interfuerit. Veniebat autem in theatrum, cum ibi concilium populi haberetur, propter valetudinem vectus jumentis junctis, atque ita de vehiculo, quæ videbantur, dicebat: neque hoc illi quiſquam tribuebat ſuperbiæ. Nihil enim unquam neque inſolens, neque glorioſum, ex ore ejus exiit: qui quidem, cum ſuas laudes audiret prædicari, nunquam aliud dixit, quam ſe in ea re maximas diis gratias agere atque habere, quod cum Siciliam recreare conſtituiſſent, tum ſe potiſſimum ducem eſſe voluiſſent. Nihil enim rerum humanarum ſine deorum numine * agi putabat.

Cap. V. Itaque ſuæ domi ſacellum

* MS. *geri.*

αὐτομάτιας

αὐτοματίας constituerat, idque sanctissime colebat. Ad hanc hominis excellentem bonitatem mirabiles accesserunt casus. Nam prælia maxima natali die suo fecit omnia: quo factum est, ut ejusdem natalem, festum haberet universa Sicilia. Huic quidam * Laphystius, homo petulans; & ingratus vadimonium cum vellet imponere, quod *cum illo se lege agere* diceret, & complures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coërcere conarentur: Timoleon oravit omnes, *ne id facerent. Namque id ut Laphystio ceterisque liceret, se maximos labores summaq; adiisse pericula. Hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus quod quisque vellet legibus experiri liceret.* Idem, cum quidam Laphystii similis, nomine Demænetus in concione populi, de rebus gestis ejus detrahere cœpisset, ac nonnulla inveheretur in Timoleonta: dixit, *nunc demum se voti esse * damnatum. Namque hæc à diis immortalibus semper precatum, ut talem libertatem restituerent Syracusanis, in qua cuivis liceret de quo vellet impune dicere.* Hic cum diem supremum obiisset, publice à Syracusanis, in gymnasio, quod *Timoleonteum* appellatur, tota celebrante Sicilia, sepultus est

* MS. *Lamestius.* * MS. compotem.

XXI.

XXI.

DE REGIBUS.

CAP. I.

HI fere fuerunt Græciæ gentis duces, qui memoria digni * videantur, præter reges. Nam eos attingere noluimus. Quod omnium res gestæ seperatim sunt relatæ: neque tamen hi admodum sunt multi. Lacedæmonius autem Agesilaus, nomine non potestate fuit rex, sicut ceteri Spartani. Ex his vero qui dominatum imperio tenuerunt, excellentissimi fuerunt (ut nos judicamus) Persarum Cyrus, & Darius Histaspis filius: quorum uterque privatus virtute regnum est adeptus. Prior horum apud Messagetas in prælio cecidit. Darius senectute diem obiit supremum. Tres sunt præterea ejusdem generis, Xerxes; & duo Artaxerxes, Macrochir & Mnemon. Xerxi maxime est illustre, quod maximis post hominum memoriam exercitibus, terra marique bellum intulit Græciæ. At Macrochir præcipuam habet laudem amplissimæ pulcherrimæque corporis formæ: quam incredibili ornavit

* MS. videbantur.

vit virtute belli. Namque illo Perſarum nemo fuit manu fortior. Mnemon autem juſtitiæ fama floruit. Nam cum matris ſuæ ſcelere amiſiſſet uxorem, tantum indulſit dolori, ut eum pietas vinceret. Ex his duo eodem nomine, morbo naturæ debitum reddiderunt: tertius ab Artabano præfecto ferro interfectus eſt.

CAP. II. Ex Macedonum autem* gente duo multo ceteros anteceſſerunt rerum geſtarum gloria: Philippus Amyntæ filius, & Alexander magnus. Horum alter Babylone morbo comſumtus eſt. Philippus Ægis à Pauſania, cum ſpectatum ludos iret, juxta Theatrum occiſus eſt. Unus Epirotes Pyrrhus, qui cum P. R. bellavit. Is cum Argos oppidum oppugnaret in Peloponneſo, lapide ictus interiit. Unus item Siculus Dionyſius prior. Nam & manu fortis, & belli peritus fuit, &, id quod in tyranno non facile reperitur, minime libidinoſus, non luxurioſus, non avarus, nullius rei denique cupidus, niſi ſingularis perpetuiq: imperii, ob eamque rem crudelis. Nam dum id ſtuduit munire, nullius pepercit vitæ, quem ejus inſidiatorem putaret. Hic cum virtute tyrannidem ſibi peperiſ-

* Sic MS. Alii, *genere*.

set, magna retinuit felicitate; majorque annos sexaginta natus decessit florente regno. Neque in tam multis annis cujusquam ex sua stirpe funus vidit, cum ex tribus uxoribus liberos procreasset, multiq; ei nati essent.

Cap. III. Fuerunt præterea * multi reges ex Amicis Alexandri Magni, qui post obitum ejus imperia ceperunt. In his Antigonus, & hujus filius Demetrius, Lysimachus, Seleucus, Ptolemæus. Ex his Antigonus, cum adversus Seleucum, Lysimachumque dimicaret, in prælio occisus est. Pari leto affectus est Lysimachus à Seleuco. Nam societate dissoluta, bellum inter se gesserunt. At Demetrius cum filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset, neque eo magis fida inter eos amicitia manere potuisset; captus bello, in custodia, socer generi, periit morbo. Neque ita multo post, Seleucus à Ptolemæo Cerauno dolo interfectus est: quem ille à patre expulsum Alexandria, alienarum opum indigentem receperat. Ipse autem Ptolemæus, cum vivus filio regnum tradidisset, ab illo eodem vita privatus dicitur. De quibus quoniam satis dictum putamus, non incommodum vi-

* MS. magni.

detur,

detur, non præterire Hamilcarem & Hannibalem: quos & animi magnitudine & calliditate, omnes in Africa natos præstitisse constat.

XXII.

HAMILCAR.

CAPUT I.

HAmilcar, Hannibalis filius cognomine Barcas, Carthaginensis, primo Punico bello, sed temporibus extremis, admodum adolescentulus in Sicilia præesse cœpit exercitui. Cum ante ejus adventum & mari & terra male res gererentur Carthaginensium, ipse ubi adfuit, nunquam hosti cessit, neque locum nocendi dedit: sæpeque è contrario occasione data lacessivit, semperque superior discessit. Quo facto, cum pene omnia in Sicilia Pœni amisissent, ille Erycem sic defendit, ut bellum eo loco gestum non videretur. Interim Carthaginenses classe apud Insulas Ægates à C. Lutatio Consule Romanorum superati, statuerunt belli finem facere, eamque rem arbitrio permiseruut Hamilcaris. Ille etsi flagrabat * bellandi cupiditate, tamen paci

* MS. *belli.*

ferviendum putavit, quod patriam exhauſtam ſumtibus, diutius calamitates belli ferre non poſſe intelligebat: ſed ita, ut ſtatim mente agitaret, ſi paululum modo res eſſent refectæ, bellum * renovare, Romanoſq; armis perſequi, donicum aut vicerte viciſſent, aut victi manum dediſſent. Hoc conſilio pacem conciliavit: in qua tanta fuit ferocia, ut cum Catulus *negaret ſe bellum compoſiturum, niſi ille cum ſuis, qui Erycem tenuerunt, armis relictis, Sicilia decederent: ſuccumbente patria, ipſe periturum ſe potius* dixerit, *quam cum tanto flagitio domum rediret. Non enim ſuæ eſſe virtutis, arma à patria accepta adverſus hoſtes, adverſariis tradere.* Hujus pertinaciæ ceſſit Catulus.

Cap. II. At ille, ut Carthaginem venit, multo aliter ac ſperabat Rempublicam ſe habentem cognovit. Namque diuturnitate externi mali tantum exarſit inteſtinum bellum, ut nunquam pari periculo fuerit Carthago, niſi cum deleta eſt. Primo mercenarii milites, qui adverſus Romanos fuerant, deſciverunt: quorum numerus erat viginti millium. His totam abalienarunt Africam, ipſam Carthaginem oppugnarunt. Quibus malis adeo ſunt

* MS. *revocari.* * Alii, *manum.*

Pœni

Pœni perterriti, ut auxilia etiam à Romanis petiverint, eaque impetraverint. Sed extremo, cum prope jam ad desperationem perveniſſent, Hamilcarem imperatorem fecerunt. Is non ſolum hoſtes à muris Carthaginis removit, cum amplius centum millia facta eſſent armatorum, ſed etiam eo compulit, ut locorum anguſtiis clauſi, plures fame quam ferro interirent. Omnia oppida ab alienata, in his Uticam atque Hipponem, valentiſſima totius Africæ, reſtituit patriæ. Neque eo fuit contentus, ſed etiam fines imperii propagavit, tota Africa tantum otium reddidit, ut nullum in ea bellum videretur multis annis fuiſſe.

Cap. III. Rebus his ex ſententia peractis, fidenti animo atque infeſto Romanis, quo facilius cauſam bellandi reperiret, effecit, ut imperator cum exercitur Hiſpaniam mitteretur, eoque ſecum duxit filium Hannibalem, annorum novem. Erat præterea cum eo adoleſcens illuſtris, & formoſus Hasdrubal: quem nonnulli diligi turpius, quam par erat ab Hamilcare, loquebantur. Non enim maledici tanto viro deeſſe poterant. Quo factum eſt, ut à præfecto morum Haſdrubal cum eo vetaretur eſſe. Huic ille filiam

ſuam in matrimonium dedit, quod moribus eorum non poterat interdici ſocero gener. De hoc ideo mentionem fecimus, quod Hamilcare occiſo ille exercitui præfuit, reſque magnas geſſit: & princeps largitione vetuſtos pervertit mores Carthaginenſium: ejuſdemque poſt mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium.

Cap. IV. At Hamilcar poſteaquam mare tranſiit, in Hiſpaniamque venit, magnas res ſecunda geſſit fortuna: maximas bellicoſiſſimaſque gentes ſubegit: equis, armis, viris, pecunia, totam locupletavit Africam. Hic cum in Italiam bellum inferre meditaretur, nono anno poſtquam in Hiſpaniam venerat, in prælio pugnans adverſus Vettones occiſus eſt. Hujus perpetuum odium erga Romanos maxime concitaſſe videtur ſecundum bellum Punicum. Namque Hannibal, filius ejus, aſſiduis patris obteſtationibus eo eſt perductus, ut interire, quam Romanos non experiri, mallet.

XXIII.

XXIII.

HANNIBAL.

CAPUT I.

HAnnibal Hamilcaris filius Carthaginenſis. Si verum eſt, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute ſuperarit, non eſt inficiandum, Hannibalem tanto præſtitiſſe ceteros imperatores prudentia, quanto populus Romanus antecedat fortitudine cunctas nationes. Nam quotieſcunque cum eo congreſſus eſt in Italia, ſemper diſceſſit ſuperior. Quod niſi domi civium ſuorum invidia debilitatus eſſet, Romanos videtur ſuperare potuiſſe. Sed multorum obtrectatio devicit unius virtutem. Hic autem velut hæreditate relictum odium paternum erga Romanos ſic * confirmavit, ut prius animam, quam id depoſuerit: qui quidem cum patria pulſus eſſet, & alienarum opum indigeret, nunquam deſtiterit animo bellare cum Romanis.

Cap. II. Nam ut omittam Philippum, quem abſens hoſtem reddidit Romanis:

* MS. *conſervavit.*

omnium his temporibus potentiſſimus Rex Antiochus fuit. Hunc tanta cupiditate incendit bellandi, ut uſque à rubro mari arma conatus ſit inferre Italiæ; ad quem cum legati veniſſent Romani, qui de ejus voluntate explorarent, darentq; operam conſiliis clandeſtinis, ut Hannibalem in ſuſpicionem regi adducerent, tanquam ab ipſis corruptum alia atque antea ſentire: neque id fruſtra feciſſent, idque Hannibal comperiſſet, ſeque ab interioribus conſiliis ſegregari vidiſſet: * tempore dato adiit regem, eique cum multa de fide ſua & odio in Romanos commemoraſſet, hoc adjunxit: *pater* inquit, *meus Hamilcar puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in Hiſpaniam imperator proficiſcens, Carthagine Iovi optimo maximo hoſtias immolavit: quæ divina res dum conficiebatur, quæſivit à me, vellemne ſecum in caſtra profiſciſci? id cum libenter accepiſſem, atque ab eo petere cœpiſſem, ne dubitaret ducere*: tum ille, *faciam*, inquit, *ſi fidem mihi, quam poſtulo, dederis. Simulq; ad aram adduxit, apud quam ſacrificare inſtituerat: eamque ceteris remotis, tenentem, jurare juſſit, nunquam me in amicitia cum Romanis fore. Id ego jusjurandum patri datum uſq; ad hanc* * *diem ita conſervavi, ut nemini dubium*

* MS. *ætatem.*

bium esse debeat, quin reliquo tempore eadem mente sim futurus. Quare si quid amice de Romanis cogitabis; non imprudenter feceris, si me celaris. Cum quidem bellum parabis, te ipsum frustraberis, si non me in eo principem posueris.

Cap. III. Hac igitur * ætate cum patre in Hispaniam profectus est, cujus post obitum Hasdrubale imperatore suffecto, equitatui omni præfuit. Hoc quoque interfecto, exercitus summam imperii ad eum detulit. Id Carthaginem delatum, publice comprobatum est. Sic Hannibal minor quinque & viginti annis natus, imperator factus proximo triennio omnes gentes Hispaniæ bello subegit. Saguntum, federatam civitatem, vi expugnavit. Tres exercitus maximos comparavit. Ex his unum in Africam misit, alterum cum Hasdrubale fratre in Hispania reliquit, tertium in Italiam secum duxit. Saltum Pyrenæum transiit. Quacunque iter fecit, cum omnibus incolis conflixit. Neminem, nisi victum, dimisit. Ad Alpes postea quam venit, quæ Italiam à Gallia sejungunt, quas nemo unquam cum exercitu ante eum, præter Herculem Grajum, transierat (quo facto is ho-

* MS. Addit, *qua diximus.*

die ſaltus Grajus appellatur:) Alpicos conantes prohibere tranſitum concidit, loca patefecit, itinera muniit, effecitque, ut ea elephantus * ornatus ire poſſet, qua antea unus homo inermis vix poterat repere. Hac copias traduxit, in Italiamq; pervenit.

Cap. IV. Conflixerat apud* Rhodanum cum P. Cornelio Scipione Coſ. eumq; pepulerat. Cum hoc eodem de Claſtidio apud Padum decernit: ſaucium inde ac fugatum dimittit. Tertio idem Scipio cum collega Tiberio Longo apud Trebiam adverſus eum venit. Cum his manum conſeruit: utroſq; profligavit. Inde per Ligures Apenninum tranſiit, petens Etruriam. Hoc itinere adeo gravi morbo afficitur oculorum, ut poſtea nunquam dextero æque bene uſus ſit: qua valetudine cum etiam tum premeretur, lecticaque ferretur, C. Flaminium Cos. apud Traſimenum cum exercitu inſidiis circumventum occidit. neque multo poſt C. Centenium prætorem, cum delecta manu ſaltus occupantem. Hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviam ei venerunt duo Conſules, C. Terentius Varro, & L. Paullus Æmilius. Utriuſq; exercitus uno prælio fugavit: L. Paullum

* MS. *oneratus.* * Alii, *Ticinum.*

Conſulem

Conſulem occidit, & aliquot præterea Conſulares. In his * Cn. Servilium Geminum, qui anno ſuperiore fuerat Conſul.

Cap. V. Hac pugna pugnata, Romam profectus eſt nullo reſiſtente. In propinquis urbis montibus moratus eſt. Cum aliquot ibi dies caſtra habuiſſet, & reverteretur Capuam: Q. Fabius Maximus dictator Rom. in agro Falerno ſe ei objecit. Hinc, clauſus locorum anguſtiis, noctu ſine ullo detrimento exercitus ſe expedivit. Fabio callidiſſimo imperatori dedit verba. Namque obducta nocte, ſarmenta in cornibus * jumentorum deligata incendit, ejuſque generis multitudinem magnam diſpalatam immiſit. Quo repentino objectu viſo, tantum terrorem injecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo ſit auſus. Hanc poſt rem. geſtam non ita multis diebus M. Minutium Rufum magiſtrum equitum, pari ac dictatorem imperio, dolo perductum in prælium fugavit. T. Sempronium Gracchum iterum Conſulem in Lucanis abſens in inſidias inductum ſuſtulit. M. Claudium Marcellum quinquies Conſulem, apud Venuſiam pari modo interfecit. Longum

* MS. *juvencorum.* * Alii, Publium.

eſt

eſt enumerare prælia. Quare hoc unum ſatis erit dictum, ex quo intelligi poſſit, quantus ille fuerit. Quamdiu in Italia fuit, nemo ei in acie reſtitit, nemo adverſus eum poſt Cannenſem pugnam in campo caſtra poſuit.

CAP. II. Hic invictus patriam defenſum revocatus, bellum geſſit adverſus P. Scipionis filium, quem ipſe primum apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud Trebiam fugaverat. Cum hoc exhauſtis jam patriæ facultatibus, cupivit in præſentiarum bellum componere, quo valentior poſtea congrederetur. In colloquium convenit, conditiones non convenerunt. Poſt id factum paucis diebus apud Zamam cum eodem conflixit: pulſus (incredibile dictu) biduo & duabus noctibus Adrumetum pervenit, quod abeſt à Zama circiter millia paſſuum trecenta. In hac fuga Numidæ, qui ſimul cum eo acie exceſſerant, inſidiati ſunt ei: quos non ſolum effugit, ſed etiam ipſos oppreſſit. Adrumeti reliquos ex fuga collegit. Novis delectibus paucis diebus multos contraxit.

CAP. VII. Cum in apparando acerrime eſſet occupatus, Carthaginenſes bellum cum Romanis compoſuerunt. Ille nihilo

hilo ſecius exercitui poſtea præfuit, reſq; in Africa geſſit: itemque Mago frater ejus, uſque ad P. Sulpicium & C. Aurelium Conſules. His enim magiſtratibus legati Carthaginenſes Romam venerunt, *qui ſenatui populoque Romano gratias agerent, quod cum his pacem feciſſent*, ob eamque *rem* corona aurea eos donarent, ſimulque peterent, *ut obſides eorum Fregellis eſſent, captivique redderentur.* His ex Senatus conſulto reſponſum eſt, *munus eorum gratum acceptumque eſſe: obſides, quo loco rogarent, futuros: captivos non remiſſuros, quod Hannibalem, cujus opera ſuſceptum bellum foret, inimiciſſimum nomini Romano, & nunc cum imperio apud exercitum haberent, itemque fratrem ejus Magonem.* Hoc reſponſo Carthaginenſes cognito, Hannibalem domum Magonemque revocarunt. Hic, ut rediit, prætor factus eſt, poſtquam rex fuerat, anno ſecundo & vigeſimo. Ut enim Romæ Conſules, ſic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. In eo magiſtratu pari diligentia ſe Hannibal præbuit, ac fuerat in bello. Namque effecit, ex novis vectigalibus non ſolum ut eſſet pecunia, quæ Romanis ex fœdere penderetur, ſed etiam ſupereſſet, quæ in ærario* poneretur. Dein-

* MS. reponeretur.

de anno poſt præturam, Marco Claudio, Lucio Furio Coſſ. Romani legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal ſui expoſcendi gratia miſſos ratus, priuſquam his ſenatus daretur, navem conſcendit clam, atque in Syriam ad Antiochum profugit. Hac re palam facta Pœni naves duas, quæ eum comprehenderent, ſi poſſent conſequi, miſerunt. Bona ejus publicarunt, domum à fundamentis disjecerunt, ipſum exulem judicarunt.

Cap. VIII. At Hannibal anno tertio, poſtquam domo profugerat, L. Cornelio, Quinto Minucio Coſſ. cum quinque navibus Africam acceſſit: in finibus Cyreneorum, ſi forte Carthaginenſes ad bellum Antiochi ſpe fiduciaque inducere poſſet: cui jam perſuaſerat, ut cum exercitibus in Italiam proficiſceretur. Huc Magonem fratrem excivit. Id ubi Pœni reſciverunt, Magonem eadem, qua fratrem abſentem, pœna affecerunt. Illi deſperatis rebus cum ſolviſſent naves, ac vela ventis dediſſent, Hannibal ad Antiochum pervenit. De Magonis interitu duplex memoria prodita eſt. Namque alii naufragio, alii à ſervis ipſius interfectum eum, ſcriptum reliquerunt. Antiochus autem, ſi tam in agendo bello parere voluiſſet

luiſſet conſiliis ejus, quam in ſuſcipiendo inſtituerat, propius Tyberi quam Thermopylis, de ſumma imperii dimicaſſet. Quem etſi multa ſtulte conari videbat, tamen nulla deſeruit in re. Præfuit paucis navibus, quas ex Syria juſſus erat in Aſiam ducere, hiſque adverſus Rhodiorum claſſem in Pamphylio mari conflixit. Quo cum multitudine adverſariorum ſui ſuperarentur, ipſe, quo cornu rem geſſit, fuit ſuperior.

Cap. IX. Antiocho fugato, verens ne dederetur, quod ſine dubio accidiſſet, ſi ſui feciſſet poteſtatem, Cretam ad Gortynios * venit, ut ibi quo ſe conferret conſideraret. Vidit autem vir omnium callidiſſimus, magno ſe fore periculo, niſi quid prævidiſſet, propter avaritiam Cretenſium. Magnam enim ſecum pecuniam portabat, de qua ſciebat exiſſe famam. Itaque capit tale conſilium. Amphoras complures complet plumbo: ſummas operit auro & argento. Has Gortyniis præſentibus deponit in templo Dianæ, ſimulans, *ſe ſuas fortunas illorum fidei credere.* His in errorem ductis ſtatuas æneas, quas ſecum portabat, omnes ſua pecunia complet, eaſque in propatulo

* MS. *pervenit.*

domi abjicit. Gortyni templum magna cura cuſtodiunt, non tam à ceteris, quam ab Hannibale, ne quid ille, inſcientibus his, tolleret, ſecumque portaret.

Cap. X. Sic conſervatis ſuis rebus Pœnus, illuſis Cretenſibus omnibus, ad Pruſiam in Pontum pervenit: apud quem eodem animo fuit erga Italiam, neque aliud quicquam egit, quam regem armavit & excitavit adverſus Romanos. Quem cum videret domeſticis rebus minus eſſe robuſtum, conciliabat ceteros reges, adjungebatque bellicoſas nationes. Diffidebat ab eo Pergamenus rex Eumenes, Romanis amiciſſimus, bellumque inter eos gerebatur & mari & terra: quo magis cupiebat eum Hannibal opprimi. Sed utrobique Eumenes plus valebat propter Romanorum ſocietatem: quem ſi removiſſet, faciliora ſibi cetera fore arbitrabatur. Ad hunc interficiendum talem iniit rationem. Claſſe paucis diebus erant decertaturi. Superabatur navium multitudine. Dolo erat pugnandum. Cum par non eſſet armis, imperavit quam plurimas venenatas ſerpentes vivas colligi, eaſque in vaſa fictilia conjici. Harum cum confeciſſet magnam multitudinem, die ipſo, quo facturus erat navale prælium claſſia-

classiarios convocat, hisque præcipit, *omnes ut in unam Eumenis regis concurrant navem, à ceteris tantum satis habeant se defendere. Id facile illos serpentium multitudine consecuturos. Rex autem qua nave veheretur, ut scirent, se facturum: quem si aut cepissent, aut interfecissent, magno his polliceatur præmio fore.*

CAP. XI. Tali cohortatione militum facta, classis ab utrisque in prælium deducitur. Quarum acie constituta, priusquam signum pugnæ daretur, Hannibal, ut palam faceret suis, quo loco Eumenes esset, tabellarium in scapha cum caduceo mittit: qui ubi ad naves adversariorum pervenit, epistolam ostendens, *se regem* professus est *quærere*. Statim ad Eumenem deductus est, quod nemo dubitabat * aliquid de pace esse scriptum. Tabellarius ducis nave declarata suis, eodem unde ierat, * se recepit. At Eumenes soluta epistola nihil in ea reperit, nisi quod ad irridendum eum pertineret. Cujus etsi causam mirabatur, neque reperiebatur, tamen prælium statim committere non dubitavit. Horum in concursu Bithyni, Hannibalis præcepto, universi

* MS. addit, *quin*. * MS. addit, *digressus*.

navem Eumenis adoriuntur : quorum vim cum rex ſuſtinere non poſſet , fuga ſalutem petiit : quam conſecutus non eſſet , niſi intra ſua præſidia ſe recepiſſet , quæ in proximo littore erant collocata. Reliquæ Pergamenæ naves cum adverſarios premerent acrius, repente in eas vaſa fictilia, de quibus ſupra mentionem fecimus , conjici cœpta ſunt : quæ jacta initio riſum pugnantibus excitarunt , neque, quare id fieret , poterat intelligi. Poſtquam autem naves completas conſpexerunt ſerpentibus , nova re perterriti, cum quid potiſſimum vitarent non viderent, puppes averterunt, ſeque ad ſua caſtra nautica retulerunt. Sic Hannibal conſilio arma Pergamenorum ſuperavit, neque tum ſolum , ſed ſæpe alias pedeſtribus copiis pari prudentia pepulit adverſarios.

Cap. XII. Quæ dum in Aſia geruntur, accidit caſu , ut legati Pruſiæ Romæ apud L. Quintium Flaminium Conſulem cœnarent , atque ibi de Hannibale mentione facta , ex his unus diceret, *eum in Pruſiæ regno eſſe.* Id poſtero die Flaminius ſenatui detulit. Patres conſcripti, qui Hannibale vivo nunquam ſe ſine inſidiis futuros exiſtimabant , legatos in Bithyniam miſerunt, in his Flaminium, qui à rege peterent,

terent, *ne inimiciſſimum ſuum ſecum haberet, ſibique ut dederet.* His Pruſias negare auſus non eſt: illud recuſavit, *ne id à ſe fieri poſtularent, quod adverſus jus hoſpitii eſſet: ipſi ſi poſſent, comprehenderent: locum ubi eſſet facile inventuros.* Hannibal enim uno loco ſe tenebat in caſtello, quod ei ab rege datum erat muneri: idque ſic ædificarat, ut in omnibus partibus ædificii exitus haberet, ſemper verens, ne uſu veniret, quod accidit. Huc cum legati Romanorum veniſſent, ac multitudine domum ejus circumdediſſent, puer ab janua proſpiciens Hannibali dixit, *plures præter conſuetudinem armatos apparere.* Qui imperavit ei, *ut omnes fores ædificii circumiret, ac propere ſibi renuntiaret, num eodem modo undique obſideretur.* Puer cum celeriter, quid eſſet, renuntiaſſet, *omneſque exitus occupatos* oſtendiſſet: ſenſit id non fortuito factum, ſed ſe peti, neque ſibi diutius vitam eſſe retinendam. Quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor priſtinarum virtutum, venenum, quod ſemper ſecum habere conſueverat, ſumſit.

Cap. XIII. Sic vir fortiſſimus, multis variiſque perfunctus laboribus, anno acquievit ſeptuageſimo. Quibus conſulibus interierit, non convenit. Nam Atti-

cus Marco Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone Coſſ. mortuum in annali ſuo ſcriptum reliquit. At Polybius L. Æmilio Paullo,& Cn. Bæbio Tamphilo: Sulpitius autem, P. Cornelio Cethego, M. Bæbio Tamphilo. Atque hic tantus vir tantiſq; bellis diſtrictus, nonnihil temporis tribuit literis. Namque aliquot ejus libri ſunt Græco ſermone confecti: in his ad Rhodios *de Cn. Manlii Vulſonis in Aſia rebus geſtis.* Hujus bella multi memoriæ prodiderunt: ſed ex his duo, qui cum eo in caſtris fuerunt ſimulque vixerunt, quamdiu fortuna paſſa eſt, Philænius & Soſilus Lacedæmonius. Atque hoc Soſilo Hannibal literarum Græcarum uſus eſt doctore. Sed nunc tempus eſt hujus libri facere finem, & *Romanorum imperatores*, quo facilius collatis utrorumque factis, qui viri præferendi ſint, poſſit judicari.

XXIV.

XXIV.

M. PORCIUS CATO,
Ex Libro ſecundo Cornelii Nepotis.

CAPUT I.

CAto ortus municipio Tuſculo, adoleſcentulus priuſquam honoribus operam daret, verſatus eſt in Sabinis, quod ibi * hæredium à patre relictum habebat. *Hortatu L. Valerii Flacci, quem in conſulatu cenſuraque habuit collegam, ut M. Perpenna Cenſorinus narrare ſolitus eſt, Romam demigravit: in foroque eſſe cœpit. Primum ſtipendium meruit annorum decem ſeptemque. Q. Fabio Maximo, M. Claudio Marcello Coſſ. tribunus militum in Sicilia fuit. Inde ut rediit, caſtra ſecutus eſt C. Claudii Neronis, magnique ejus opera* æſtimata eſt in prælio apud Senam, quo cecidit Haſdrubal frater Hannibalis. Quæſtor obtigit P. Cornelio Scipioni Africano, conſuli: cum quo non pro ſortis neceſſitudine vixit. Namque ab eo perpetua diſſenſit vita. Ædilis pl. factus eſt cum C. Helvio. Prætor provinciam obtinuit Sardiniam,

* Alii, *Prædium*. * MS. addit, *Inde*. * MS. exiſtimata.

ex qua quæſtor ſuperiore tempore ex Africa decedens, Q. Ennium poëtam deduxerat: quod non minoris exiſtimamus, quam quemlibet ampliſſimum Sardinienſem triumphum.

Cap. II. Conſulatum geſſit cum L. Valerio Flacco, ſorte provinciam nactus Hiſpaniam citeriorem, exque ea triumphum deportavit. Ibi cum diutius moraretur, P. Scipio Africanus conſul iterum, cujus in priore conſulatu quæſtor fuerat, voluit eum de provincia depellere, & ipſe ei ſuccedere: neque hoc per ſenatum efficere potuit, cum quidem Scipio in Civitate principatum obtineret: quod tum non potentia, ſed jure reſp. adminiſtrabatur. Qua ex re iratus, ſenatu peracto, privatus in urbe manſit. At Cato, cenſor cum eodem Flacco factus, ſevere præfuit ei poteſtati. Nam & in complures nobiles animadvertit, & multas res novas in edictum addidit, qua re luxuria reprimeretur, quæ jam tum incipiebat pullulare. Circiter annos octoginta uſque ad extremam ætatem, ab adoleſcentia, reip. cauſa ſuſcipere inimicitias non deſtitit: à multis tentatus non modo nullum detrimentum exiſtimationis fecit, ſed, quoad vixit, virtutum laude crevit.

Cap.

Cap. III. In omnibus rebus ſingulari fuit prudentia & induſtria. Nam & agricola ſolers, & reip. peritus, & juriſconſultus, & magnus imperator, & probabilis orator, & cupidiſſimus literarum fuit. Quarum ſtudium etſi ſenior arripuerat, tamen tantum in eis progreſſum fecit, ut non facile reperire poſſis, neque de Græcis, neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. Ab adoleſcentia confecit orationes. Senex ſcribere hiſtorias inſtituit, quarum ſunt libri ſeptem. Primus continet res geſtas Regum pop. Rom. Secundus & tertius, unde quæque civitas orta ſit Italica. Ob quam rem omnes *Origines* videtur appellaſſe. In quarto autem bellum Punicum primum: in quinto ſecundum. Atque hæc omnia capitulatim ſunt dicta. Reliqua bella pari modo perſecutus eſt, uſque ad præturam Ser. Galbæ, qui diripuit Luſitanos. Atque horum bellorum duces non nominavit, ſed ſine nominibus res notavit. In iiſdem expoſuit quæ in Italia Hiſpaniiſque viderentur admiranda. In quibus multa induſtria & diligentia comparet, multa doctrina. Hujus de vita & moribus plura in *eo libro* perſecuti ſumus, quem ſeparatim *de eo* fecimus, rogatu Titi Pom-

Pomponii Attici. Quare ſtudioſos Catonis ad illud volumen relegamus.

XXV.

VITA T. POMPONII ATTICI, ex Cornelio Nepote.

CAPUT I.

POmponius Atticus, ab origine ultima ſtirpis Romanæ generatus, perpetuo à majoribus acceptam equeſtrem obtinuit dignitatem. Patre uſus eſt diligente, indulgente, & ut tum erant tempora, diti, inprimiſque ſtudioſo literarum. Hic prout ipſe amabat literas, omnibus doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri debet, filium erudivit. Erat autem in puero, præter docilitatem ingenii, ſumma ſuavitas oris ac vocis, ut non ſolum celeriter * arriperet quæ tradebantur, ſed etiam excellenter pronuntiaret. Qua ex re, in pueritia, nobilis inter æquales ferebatur, clariuſq; explendeſcebat, quam generoſi condiſcipuli animo æquo ferre poſſent. Itaque incitabat omnes ſtudio ſuo: quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius C. filius, M. Cicero: quos conſuetudine ſua ſic ſibi devinxit,

* MS. acciperet.

ut

ut nemo iis perpetuo fuerit carior.

Cap. II. Pater mature deceſſit, ipſe adoleſcentulus, propter affinitatem P. Sulpicii, qui Tribunus pleb. interfectus eſt, non expers fuit illius periculi. Namq; Anicia Pomponii conſobrina nupſerat M. Servio, fratri P. Sulpicii. Itaque interfecto P. Sulpicio, poſteaquam vidit, Cinnano tumultu civitatem eſſe perturbatam, neque ſibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet; diſſociatis animis civium, cum alii Syllanis, alii Cinnanis faverent partibus; idoneum tempus ratus ſtudiis obſequendi ſuis, Athenas ſe contulit: neque eo ſecius adoleſcentem Marium hoſtem judicatum, juvit opibus ſuis: cujus fugam pecunia ſublevavit. Ac ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum trajecit ſuarum. Hic ita vixit, ut univerſis Athenienſibus merito eſſet cariſſimus. Nam, præter gratiam, quæ jam adoleſcentulo magna erat, ſæpe ſuis opibus inopiam eorum publicam levavit. Quum enim * verſuram facere publice neceſſe eſſet, neque ejus conditionem æquam haberent: ſemper ſe interpoſuit, atque ita, ut neque uſuram

* MS. uſuram.

unquam ab iis acceperit, neque longius quam dictum esset, eos debere passus sit. Quod utrumque erat iis salutare. Nam neque indulgendo inveteraſcere eorum æs alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officium alia quoque liberalitate. Nam universos frumento donavit, ita ut singulis* sex modii tritici darentur: qui modus mensuræ, *medimnus* Athenis appellatur.

Cap. III. Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur. Quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publice haberent, civemque facere studerent: quo beneficio ille uti noluit. Quod nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam alia adscita. Quamdiu affuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit: absens prohibere non potuit. Itaque aliquot ipsi, & * Piliæ locis sanctissimis posuerunt. Hunc enim in omni procuratione reipub. actorem auctoremque habebant. Igitur primum illud munus fortunæ, quod in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem & patriam haberet & dominam: hoc specimen prudentiæ, quod cum in eam civitatem se contulisset, quæ anti-

MS. septem. * Alii, *Phidiæ*.

quitate,

quitate, humanitate, doctrina præstaret omnes, ei unus ante alios fuerit carissimus.

Cap. IV. Huc ex Asia Sylla decedens cum venisset, quam diu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis & humanitate, & doctrina. Sic enim Græce loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem suavitas erat sermonis Latini, ut appareret, in eo nativum quendam leporem esse, non adscitum. Idem poëmata pronuntiabat & græce & latine, sic ut supra nihil posset. *Quibus rebus factum est, ut Sylla nusquam eum ab se dimitteret, cuperetque secum deducere. Cui cum persuadere tentaret, *noli, oro te* (inquit Pomponius) *adversum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui.* At Sylla adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quæ Athenis acceperat, proficiscens jussit deferri. Hic complures annos moratus, cum & rei familiari tantum operæ daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, & omnia reliqua tempora aut literis aut Atheniensium reip. tribueret, nihilominus amicis urbana officia præstitit. Nam & ad comitia eorum ventitavit, & si qua res major acta est, non defuit: sicut Ciceroni in o-

* MS. addit, *addi-*

nnibus ejus periculis ſingularem fidem præbuit: cui ex patria fugienti L L S. ducenta & * quinquaginta millia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta & L. Torquato Coſſ. quem diem ſic univerſa civitas Athenienſium proſecuta eſt, ut lacrymis deſiderii futuri dolorem indicaret.

Cap. V. Habebat avunculum Q. Cæcilium, equitem Rom. familiarem L. Luculli, divitem, difficillima natura. Cujus ſic aſperitatem veritus eſt, ut, quem nemo ferre poſſet, hujus ſine offenſione ad ſummam ſenectutem retinuerit benevolentiam. Quo facto, tulit pietatis fructum. Cæcilius enim moriens, teſtamento adoptavit eum, hæredemque fecit ex dodrante, ex qua hæreditate accepit circiter centies L L S. Erat nupta ſoror Attici Q. Tullio Ciceroni: eaſque nuptias M. Cicero conciliarat. Cum quo à condiſcipulatu vivebat conjunctiſſime, multo etiam familiarius, quam cum Quinto: ut judicari poſſit plus in amicitia valere ſimilitudinem morum quam affinitatem. Utebatur autem intime Q. Hortenſio, qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non poſſet, uter

* MS. quadraginta.

eum

eum plus diligeret, Cicero an Hortenſius: & id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut inter quos tantæ laudis eſſet æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, eſſetque talium virorum copula.

Cap. VI. In repub. ita verſatus eſt, ut ſemper optimarum partium & eſſet & exiſtimaretur, neque tamen ſe civilibus fluctibus committeret, quod *non magis eos in ſua poteſtate* exiſtimabat *eſſe, qui ſe iis dediſſent: quam qui maritimis jactarentur.* Honores non petiit, cum ei paterent, propter vel gratiam vel dignitatem: quod neque peti more majorum, neque capi poſſent conſervatis legibus, in tam effuſis ambitus largitionibus, neque geri ſine periculo, corruptis civitatis moribus. Ad haſtam publicam nunquam acceſſit. Nullius rei neque præs, neque manceps factus eſt. Neminem neque ſuo nomine, neque ſubſcribens, accuſavit. In jus de ſua re nunquam iit: judicium nullum habuit. Multorum conſulum prætorumque præfecturas delatas ſic accepit, ut neminem in provinciam ſit ſecutus: honore fuerit contentus, rei familiaris deſpexerit fructum. Qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Aſiam, cum apud eum legati locum obtinere poſſet. Non

* Alii, *retineri.*

 enim

enim decere se arbitrabatur cum prætu-ram gerere noluisset, assectam esse prætoris. Qua in re non solum dignitati ser-viebat, sed etiam tranquillitati, cum su-spiciones quoque vitaret criminum. Quo fiebat, ut ejus observantia omnibus esset carior, cum eam officio, non timori neq; spei tribui viderent.

Cap. VII. Incidit Cæsarianum civile bellum, cum haberet annos circiter sexa-ginta. Usus est ætatis vacatione, neque se quoquam movit ex urbe. Quæ amicis suis opus fuerant ad Pompejum profi-ciscentibus, omnia ex sua re familiari de-dit. Ipsum Pompejum conjunctum non offendit. Nullum enim ab eo habebat or-namentum, ut ceteri, qui per eum aut honores, aut divitias ceperant: quorum partim invitissimi castra sunt secuti, par-tim summa cum ejus offensione, domi remanserunt. Attici autem quies, tanto-pere Cæsari fuit grata, ut victor cum privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis filium* & Q. Ciceronem ex Pompeii castris concesserit. Sic vetere in-stituto vitæ, effugit nova pericula.

Cap. VIII. Secutum est illud, occiso Cæsare, cum resp. penes Brutos videre-

* Alii, omittunt, &.

tur

tur esse, & Cassium, ac tota civitas se ad eum convertisse videretur. Sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens æquali familiarius, quam hoc sene: neque solum eum principem consilii haberet, sed etiam in convictu. Excogitatum est à quibusdam, *ut privatum ærarium, Cæsaris interfectoribus ab equitibus Rom. constitueretur. Id facile effici posse* arbitrati sunt, *si & principes illius ordinis pecunias contulissent.* Itaque appellatus est à C. Flavio Bruti familiari Atticus, ut ejus rei princeps esse vellet. At ille, qui officia amicis præstanda sine factione existimaret, semperq; à talibus se consiliis removisset, respondit: *si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum quantum ea paterentur: se neque cum quoquam de ea re collocuturum, neque coiturum.* Sic ille consensionis globus hujus unius dissensione disjectus est. Neque multo post superior esse cœpit Antonius, ita ut Brutus & Cassius provinciarum, quæ iis dicis causa datæ erant à consulibus, desperatis rebus, in exilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum ceteris conferre noluerat florenti illi parti, abjecto Bruto Italiaq; cedenti LLS. centum millia muneri misit. Eidem in Epiro absens, trecenta jussit dari.

neq;

neque eo magis potenti adulatus eſt Antonio, neque deſperatos reliquit.

Cap. IX. Secutum eſt bellum geſtum apud Mutinam. In quo ſi tantum eum prudentem dicam, minus quam debeam prædicem, cum ille potius divinus fuerit: *ſi divinatio* appellanda eſt perpetua naturalis bonitas, quæ nullis caſibus augetur, neque minuitur. Hoſtis Antonius judicatus Italia ceſſerat, ſpes reſtituendi nulla erat. Non ſolum ejus inimici, qui tum erant potentiſſimi & plurimi, ſed etiam amici adverſariis ejus ſe dabant, & in eo lædendo ſe aliquam conſecuturos ſperabant commoditatem: ejus familiares inſequebantur, uxorem Fulviam omnibus rebus ſpoliare cupiebant, liberos etiam extinguere parabant. Atticus cum Ciceronis intima familiaritate uteretur: amiciſſimus eſſet Bruto: non modo nihil iis indulſit ad Antonium violandum, ſed è contrario familiares ejus ex urbe profugientes, quantum potuit, texit: quibus rebus indiguerunt, adjuvit. P. vero Volumnio ea tribuit, ut plura à parente proficiſci non potuerint. Ipſi autem Fulviæ cum litibus diſtineretur, magniſque terroribus vexaretur, tanta diligentia officium ſuum præſtitit, ut nullum illa

ſtiterit

ſtiterit vadimonium ſine Attico, hic ſponſor omnium rerum fuerit. Quin etiam, cum illa fundum ſecundâ fortunâ emiſſet in diem; neque poſt calamitatem verſuram facere potuiſſet; ille ſe interpoſuit, pecuniamque ſine fœnore, ſineque ulla ſtipulatione ei credidit, maximum exiſtimans quæſtum, memorem gratumq; cognoſci; ſimulque aperire, ſe non fortunæ, ſed hominibus ſolere eſſe amicum: quæ cum faciebat, nemo eum temporis cauſa facere poterat exiſtimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed ſenſus ejus à nonnullis optimatibus reprehendebatur, quod parum odiſſe malos cives videretur.

Cap. X. Ille autem ſui judicii, potius quid ſe facere par eſſet, intuebatur, quam quid alii laudaturi forent. Converſa ſubito fortuna eſt. Ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum futurum putarat, propter intimam familiaritatem Ciceronis & Bruti. Itaque ad adventum imperatorum de foro deceſſerat, timens proſcriptionem: latebatque apud P. Volumnium, cui, ut oſtendimus paulo ante, opem tulerat. Tanta varietas iis temporibus fuit fortunæ, ut modo hi, modo illi in ſummo

[a] MS. præſtiterit.

eſſent

essent aut fastigio, aut periculo. Habebat secum Q. Gellium Canium, æqualem, simillimumque sui. Hoc quoq; sit Attici, bonitatis exemplum; quod cum eo, quem puerum in ludo cognoverat, adeo conjuncte vixit, ut ad extremam ætatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei, sed omnibus etiam ejus amicis esset inimicus, eosque vellet proscribere: multis hortantibus tamen, Attici memor fuit officii, & ei, cum requisisset ubinam esset, sua manu scripsit, *ne timeret, staimque ad se veniret. Se eum, & Gellium Canium de proscriptorum numero exemisse.* Ac, ne quod periculum incideret, quod noctu fiebat, præsidium ei misit. Sic Atticus in summo timore non solum sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, præsidio fuit. Neque enim suæ solum à quoquam auxilium petiit salutis, sed conjunctim: ut appareret nullam sejunctam sibi ab eo velle esse fortunam. Quod si gubernator præcipua laude fertur, qui navem ex hieme marique scopuloso servat; cur non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot, tamque gravibus procellis civilibus, ad incolumitatem pervenit?

Cap.

Cap. XI. Quibus ex malis ut se emerſit, nihil aliud egit, quam ut plurimis, quibus rebus poſſet, eſſet auxilio. Cum proſcriptos præmiis imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit. Nemini non ibi perpetuo manendi poteſtas facta eſt. Quin etiam poſt prælium Philippenſe, interitumque C. Caſſii & M. Bruti, L. Julium Mocillam prætorium, & ejus filium, Aulumque Torquatum, ceteroſq; pari fortuna perculſos, inſtituit tueri: atque ex Epiro his omnibus Samothraciam ſupportari juſſit. Difficile enim eſt omnia perſequi, & non neceſſaria. Illud unum intelligi volumus, illius liberalitatem, neque temporariam, neque callidam fuiſſe. Id ex ipſis rebus ac temporibus judicari poteſt, quod non florentibus ſe venditavit, ſed afflictis ſemper ſuccurrit. Qui quidem Serviliam, Bruti matrem, non minus poſt mortem ejus, quam florentem, coluerit. Sic liberalitate utens, nullas inimicitias geſſit, quod neq; lædebat quenquam, neq; ſi quam injuriam acceperat, non malebat obliviſci, quam ulciſci. Idem immortali memoria præcepta retinebat beneficia: quæ autem ipſe tribuerat, tamdiu meminerat, quoad

ille

ille gratus erat, qui acceperat. Itaq; hic fecit, ut vere dictum videatur: *Sui cuique mores fingunt fortunam.* Neq; tamen prius ille fortunam, quam ſeipſe finxit: qui cavit ne qua in re plecteretur.

Cap. XII. His igitur rebus effecit, ut M. Vipſanius Agrippa, intima familiaritate conjunctus adoleſcenti Cæſari, cum propter ſuam gratiam & Cæſaris potentiam, nullius conditionis non haberet poteſtatem, potiſſimum ejus diligeret affinitatem, præoptaretque equitis Romani filiam generoſam nuptiis. Atque harum nuptiarum conciliator fuit (non eſt enim celandum) M. Antonius triumvir reipubl. conſtituendæ: cujus gratia cum augere poſſet poſſeſſiones ſuas, tantum abfuit à cupiditate pecuniæ, ut nulla in re uſus ſit ea, niſi in deprecandis amicorum aut periculis, aut incommodis. Quod equidem ſub ipſa proſcriptione perilluſtre fuit. Nam cum L. Saufeii equitis Romani æqualis ſui, qui complures annos ſtudio ductus Philoſophiæ Athenis habitabat, habebatque in Italia pretioſas poſſeſſiones, triumviri bona vendidiſſent, conſuetudine ea, qua tum res gerebantur: Attici labore atque induſtria factum eſt, ut eodem nuntio Saufeius fieret certior,

tior, ſe patrimonium amiſiſſe & recuperaſſe. Idem L. Julium Calidium, quem poſt Lucretii Catullique mortem, multo elegantiſſimum poëtam noſtram tuliſſe ætatem vere videor poſſe contendere, neque minus virum bonum, optimiſque artibus eruditum, poſt proſcriptionem equitum, propter magnas ejus Africanas poſſeſſiones, in proſcriptorum numerum à P. Volumnio, præfecto fabrum Antonii, abſentem relatum, expedivit. Quod in præſenti utrum ei laborioſius, an glorioſius fuerit, difficile fuit judicare: quod in eorum periculis, non ſecus abſentes, quam præſentes amicos Attico eſſe curæ cognitum eſt.

Cap. XIII. Neque vero minus ille vir, bonus paterfamilias habitus eſt, quam civis. Nam cum eſſet pecunioſus, nemo illo minus fuit emax, minus ædificator. Neque tamen non in primis bene habitavit, omnibuſque optimis rebus uſus eſt. Nam domum habuit in colle Quirinali Tamphilanam, ab avunculo hæreditate relictam: cujus amœnitas non ædificio, ſed ſilva conſtabat. Ipſum enim tectum antiquitus conſtitutum plus ſalis, quam ſumtus habebat: in quo nihil commutavit, niſi ſi quid vetuſtate coactus eſt. Uſus

elt familia, ſi utilitate judicandum eſt, optima: ſi forma, vix mediocri. Namque in ea erant pueri literatiſſimi, anagnoſtæ optimi, & plurimi librarii, ut ne pene pediſequus quidem quiſquam eſſet, qui non utrumq; horum pulchre facere poſſet. Pari modo artifices ceteri, quos cultus domeſticus deſiderat, apprime boni, neq; tamen horum quemquam, niſi domi natum, domique factum habuit: quod eſt ſignum non ſolum continentiæ, ſed etiam diligentiæ. Nam & non intemperanter concupiſcere quod à plurimis videas, continentis debet duci: & potius diligentia, quam pretio, parare, non mediocris eſt induſtriæ. Elegans, non magnificus: ſplendidus, non ſumtuoſus: omni diligentia munditiem, non affluentiam affectabat. Supellex modica, non multa, ut in neutram partem conſpici poſſet. Nec hoc præteribo, quanquam nonnullis leve viſum iri putem. Cum inprimis lautus eſſet eques Rom. & non parum liberaliter domum ſuam omnium ordinum homines invitaret, ſcimus non amplius, quam terna millia æris, peræque in ſingulos menſes, ex ephemeride eum expenſum ſumtui ferri ſolitum. Atque hoc non auditum, ſed cognitum prædicamus. Sæpe enim

* *Sic* M. Alii *affluentem.* pro-

propter familiaritatem, domeſticis rebus interfuimus.

Cap. XIV. Nemo in convivio ejus aliud acroama audivit, quam anagnoſten: quod nos quidem jucundiſſimum arbitramur. Neque unquam ſine aliqua lectione apud eum cœnatum eſt: ut non minus animo, quam ventre convivæ delectarentur. Namque eos vocabat, quorum mores à ſuis non abhorrerent. Cum tanta pecuniæ facta eſſet acceſſio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitæ conſuetudine, tantaque uſus eſt moderatione, ut neque in ſeſtertio vicies, quod à patre acceperat, parum ſe ſplendide geſſerit: neque in ſeſtertio centies affluentius vixerit, quam inſtituerat, parique faſtigio ſteterit in utraque fortuna. Nullos habuit hortos, nullam ſuburbanam, aut maritimam ſumtuoſam villam, neq; in Italia, præter Ardeatinum & Nomentanum, ruſticum prædium: omniſque ejus pecuniæ reditus conſtabat, in Epiroticis, & urbanis poſſeſſionibus. Ex quo cognoſci poteſt, eum uſum pecuniæ non magnitudine, ſed ratione metiri ſolitum.

Cap. XV. Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque ejus comitas, non ſine ſeveritate erat; neq, gravi-

tas ſine facilitate: ut difficile eſſet intellectu, utrum eum amici magis vererentur, an amarent. Quicquid rogabatur, religioſe promittebat, quod non liberalis ſed levis arbitrabatur, polliceri quod præſtare non poſſet. Idem in nitendo quod ſemel admiſiſſet, tanta erat cura, ut non mandatam, ſed ſuam rem videretur agere. Nunquam ſuſcepti negotii eum pertæſum eſt. Suam enim exiſtimationem in ea re agi putabat: qua nihil habebat carius. Quo fiebat, ut omnia M. & Q. Ciceronum, Marii, Catonis, Q. Hortenſii, Auli Torquati, multorum præterea equitum Rom. negotia procuraret. Ex quo judicari poterat, non inertia ſed judicio fugiſſe reipubl. procurationem.

Cap. XVI. Humanitatis vero nullum afferre majus teſtimonium poſſum, quam quod adoleſcens idem ſeni Syllæ fuerit jucundiſſimus, ſenex adoleſcenti M. Bruto: cum æqualibus autem ſuis, Q. Hortenſio & M. Cicerone ſic vixerit, ut judicari difficile ſit, cui ætati fuerit aptiſſimus. Quanquam eum præcipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit aut familiarior. Ei rei ſunt indicio, præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus jam

ſunt

ſunt editi, ſexdecim volumina epiſtolarum, ab conſulatu ejus uſque ad extremum tempus, ad Atticum miſſarum: quæ qui legat, non multum deſideret hiſtoriam contextam illorum temporum. Sic enim omnia de ſtudiis principum, vitiis ducum, ac mutationibus reip. perſcripta ſunt, ut nihil in his non appareat: & facile exiſtimari poſſit, prudentiam quodammodo eſſe divinationem. Non enim Cicero ea ſolum, quæ vivo ſe acciderunt, futura prædixit: ſed etiam quæ nunc uſu veniunt, cecinit ut vates.

CAP. XVII. De pietate autem Attici quid plura commemorem? cum hoc ipſum vere gloriantem audierim in funere matris ſuæ, quam extulit annorum nonaginta, cum eſſet ſeptem & ſexaginta, ſe nunquam cum matre in gratiam rediiſſe, nunquam cum ſorore fuiſſe in ſimultate, quam prope æqualem habebat. Quod eſt ſignum, aut nullam unquam inter eos querimoniam interceſſiſſe, aut hunc ea fuiſſe in ſuos indulgentia, ut quos amare deberet, iraſci eis nefas duceret. Neque id fecit natura ſolum, quamquam omnes ei paremus, ſed etiam doctrina. Nam & principum Philoſophorum ita percepta habuit præcepta, ut iis ad vitam agendam,

non ad oſtentationem uteretur.

CAP. XVIII. Moris etiam majorum ſummus imitator fuit, antiquitatiſque amator: quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in *eo volumine* expoſuerit, *quo magiſtratus ornavit.* Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illuſtris eſt populi Romani, quæ non in eo ſuo tempore ſit notata; & quod difficillimum fuit, ſic *familiarum originem* ſubtexuit, ut ex eo clarorum virorum propagines poſſimus cognoſcere. Fecit hoc idem ſeparatim in *aliis libris*, ut M. Bruti rogatu *Iuniam familiam à ſtirpe ad hanc ætatem*, ordine enumeraverit, notans, *qui, à quoq; ortus; quos honores, quibuſque temporibus cepiſſet.* Pari modo *Marcelli Claudii de Marcellorum: Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi, de Corneliorum, & Fabiorum, & Æmiliorum quoque*: quibus libris nihil poteſt eſſe dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum virorum. Attigit quoque poëticen: credimus, ne ejus expers eſſet ſuavitatis. Namque *verſibus, qui honore rerumque geſtarum amplitudine ceteros Romani populi præſtiterunt*, expoſuit: *ita, ut ſub ſingulorum imaginibus, facta magiſtratuſque eorum, non amplius quaternis quiniſve verſibus*

sibus descripserit. Quod vix credendum sit, tantas res, tam breviter potuisse declarari. Est etiam unus *liber* Græce confectus, *de consulatu Ciceronis.*

Cap. XIX. Hactenus Attico vivo edita hæc à nobis sunt. Nunc quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur: &, quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebibus, sicut supra significavimus, *suos cuiq; mores plerumque conciliare fortunam.* Namq; hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris divi Julii filii, cum jam ante familiaritatem ejus esset consecutus nulla alia re, quam elegantia vitæ, qua ceteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, fortuna humiliore. Tanta enim prosperitas Cæsarem est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam ante detulerit; & conciliarit, quod civis Romanus quivit consequi. Nata est autem Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam collocarat. Hanc Cæsar vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni Drusilla nato, privigno suo, despondit: quæ conjunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem.

Cap. XX. Quamvis ante hæc spon-

ſalia non ſolum cum ab urbe abeſſet, nunquam ad ſuorum quenquam literas miſit, quin Attico mitteret, *quid ageret*, *inprimis quid legeret*, *quibuſque in locis*, *& quamdiu eſſet moraturus* : ſed & cum eſſet in urbe, & propter ſuas infinitas occupationes, minus ſæpe quam vellet Attico frueretur, nullus dies tamen temere intercesſit, quo non ad eum ſcriberet, quo non aliquid de antiquitate ab eo requireret : modo aliquam ei quæſtionem poëticam proponeret, interdum jocans ejus verboſiores eliceret epiſtolas. Ex quo accidit, cum ædes Jovis Feretrii, in Capitolio ab Romulo conſtituta, vetuſtate atq; incuria detecta prolaberetur, ut Attici admonitu, Cæſar eam reficiendam curaret. Neque vero ab M. Antonio minus abſens literis colebatur : adeo, ut accurate ille, exul tum his terris *quid ageret*, *quid curæ ſibi haberet*, certiorem faceret Atticum. Hoc quale ſit, facilius exiſtimabit is, qui judicare poterit, quantæ ſit ſapientiæ, eorum retinere uſum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non ſolum æmulatio, ſed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit incidere neceſſe inter Cæſarem atque Antonium, cum ſe uterque principem non

ſolum

ſolum urbis Romanæ, ſed orbis terrarum eſſe cuperet.

Cap. XXI. Tali modo cum VII. & LXX, annos compleſſet, atque ad extremam ſenectutem non minus dignitate, quam gratia fortunaque creviſſet (multas enim hæreditates nulla alia re quam bonitate eſt conſecutus) tantaque proſperitate uſus eſſet valetudinis, ut annis triginta medicina non indiguiſſet: nactus eſt morbum, quem initio & ipſe & medici contemſerunt. Nam putarunt eſſe teneſmon: cui remedia celeria faciliaque proponebantur. In hoc cum tres menſes ſine ullis doloribus, præterquam quos ex curatione capiebat, conſumſiſſet: ſubito tanta vis morbi in unum inteſtinum prorupit, ut extremo tempore, per lumbos fiſtula putris eruperit. Atque hoc prius quam ei accideret, poſtquam indies dolores accreſcere, febremque acceſſiſſe ſenſit, Agrippam generum ad ſe arceſſiri juſſit, & cum eo L. Cornelium Balbum, Sextumque Peducæum: hos ut veniſſe vidit; in cubitum innixus, *quantam*, inquit, *curam diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, cum vos teſtes habeam, nihil neceſſe pluribus verbis commemorare: quibus quoniam, ut ſpero, ſatisfeci, nihilque*

nihilque reliqui feci, quod ad ſanandum me pertineret, reliquum eſt, ut egomet mihi conſulam. Id vos ignorare nolui. Nam mihi ſtat, alere morbum deſinere. Namque his diebus quicquid cibi potioniſq; ſumſi, ita produxi vitam ut auxerim dolores ſine ſpe ſalutis! Quare à vobis peto primum, ut conſilium probetis meum: deinde ne fruſtra dehortando conemini.

Cap. XXII. Hac oratione habitâ, tanta conſtantia vocis atque vultus, ut non ex vita, ſed ex domo in domum videretur migrare; cum quidem Agrippa eum flens, atque oſculans, oraret atque obſecraret, *ne id quod natura cogeret, ipſe quoq; ſibi acceleraret: & quoniam tum quoque poſſet temporibus ſupereſſe, ſe ſibi ſuiſque reſervaret*: preces ejus taciturna ſua obſtinatione compreſſit. Sic cum biduum cibo ſe abſtinuiſſet, ſubito febris deceſſit, leviorque morbus eſſe cœpit. Tamen propoſitum nihilo ſecius peregit. Itaque die quinto, poſtquam id conſilium inierat, pridie Calend. Aprilis, Cn. Domitio, C. Soſio Coſſ. deceſſit. Elatus eſt in lecticula, ut ipſe præſcripſerat, ſine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia. Sepultus eſt juxta viam Appiam, ad quintum lapidem, in monumento Q. Cæcilii avunculi ſui.

EPISTO-

EPISTOLA.

CORNELIÆ MATRIS GRACCHORUM.

DIcis, pulchrum esse inimicos ulciſci. Id neque majus, neque pulchrius cuiquam; atque esse mihi videtur, ſed ſi liceat repub. ſalva ea perſequi. Sed quatenus id fieri non poteſt, multo tempore, multiſque partibus inimici noſtri non peribunt, atque uti nunc ſunt, erunt potius, quam reſpubl. profligeretur atque pereat.

Eadem alio loco.

Verbis conceptis dejerare auſim, præterquam qui Tiberium Gracchum necarunt, neminem inimicum tantum moleſtiæ, tantumque laboris, quantum te ob has res, mihi tradidiſſe: quem oportebat omnium eorum, quos ante hac habui liberos, partes eorum * tolerare: atque curare, ut quam minimum ſolicitudinis in ſenecta haberem, utique quæcunque ageres ea velles maxime mihi placere: atque uti nefas haberes rerum majorum adverſum meam ſententiam quicquam

* Alii addunt (*gratia.*)

quam facere, præsertim mihi, cui parva pars vitæ supereſt: at ne id quidem tam breve ſpatium poteſt opitulari, quin & mihi adverſeris,& rempub. profliges. Denique quæ pauſa erit:* & quando deſinet familia noſtra inſanire? & quando modus ei rei haberi poterit? & quando deſinemus, & * habentes, & præbentes, moleſtiis deſiſtere? & quando perpudeſcet miſcenda atque perturbanda republ.? Sed ſi omnino id fieri non poteſt; ubi ego mortua ero, petito Tribunatum; poſt me facito quod libebit, cum ego non ſentiam. Ubi mortua ero, parentabis mihi, & invocabis Deum parentem. In eo tempore, non pudebit te eorum * Deum preces expetere, quos vivos atque præſentes, relictos atque deſertos habueris? Ne ille ſinat Jupiter te ea perſeverare, nec tibi tantam dementiam venire in animum; & ſi perſeveras, vereor ne in omnem vitam tantum laboris culpa tua recipias, uti in nullo tempore tute tibi placere poſſis.

* ſort. *Ecquando.* * al. *abſentes & præſentes.* * forte. *Deorum.*

ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ.

Α Νηκάστων κακῶς τοὺς Μεσσηνίους κατειληφότων, καὶ ἅμα ἐς τὰ μέλλοντα οὐδὲν ἐνορῶντες παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων φιλάνθρωπον, πρὸς τέλη τῶν παρόντων τεθνάναι μαχομένους, ἢ καὶ τοπαράπαν ἐκ Πελοποννήσου φεύγοντας οἴχεσθαι νομίζοντες αἱρετώτερα, ἀφίστασθαι πάντως ἐγίγνωσκον. Ἐνῆγον δὲ οὐχ ἥκιστα ἐς τοῦτο καὶ οἱ νεώτεροι, πολέμου μὲν ἔτι ἀπείρως ἔχοντες, λαμπροὶ δὲ ὄντες τὰ φρονήματα, καὶ ἀποθανεῖν προτιμῶντες ἐν ἐλευθέρᾳ τῇ πατρίδι, εἰ δὲ τὰ ἄλλα εὐδαιμόνως δουλεύειν παρείη. Ἐπετράφη δὲ νεότης καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Μεσσηνίας, οἱ δὲ ἄριστοι καὶ ἀριθμὸν πλεῖστοι περὶ τὴν Ἀνδανίαν, ἐν δὲ αὐτοῖς καὶ Ἀριστομένης· ὃς καὶ νῦν ἔτι ὡς ἥρως ἔχει παρὰ Μεσσηνίοις τιμάς· καί οἱ καὶ τὰ τῆς γενέσεως

ἐπιφανέστερα ὑπάρξαι νομίζουσι. Νικοτελείᾳ γὰρ τῇ μητέρι αὐτοῦ δαίμονα ἢ θεὸν δράκοντι εἰκασμένον συγγενέσθαι λέγουσι. Τοιαῦτα δὲ καὶ Μακεδόνας ἐπὶ Ολυμπιάδι, καὶ ἐπὶ Αριστοδάμᾳ Σικυωνίους οἶδα εἰρηκότας. Διαφορὰ δὲ τοσόνδε ἦν· Μεσσήνιοι γὰρ οὐκ ἐσποιοῦσιν Αριστομένην Ηρακλεῖ παῖδα ἢ Διΐ, ὥσπερ Αλέξανδρον Αμμωνι οἱ Μακεδόνες, καὶ Αρατον Ασκληπιῷ Σικυώνιοι. Αριστομένει δὲ πατέρα Ελλήνων οἱ πολλοὶ Πύῤῥον φασὶν εἶναι. Μεσσηνίους δὲ οἶδα αὐτὸς ἐπὶ τῶν σπονδαῖς Αριστομένην Νικομήδους καλουῦντας. Οὗτος μὲν οὖν ἀκμάζων ἡλικίᾳ καὶ τόλμῃ, καὶ ἄλλοι τῶν ἐν τέλει παρώξυνον ἐπὶ τὴν ἀπόστασιν. ἐπράσσετο δὲ ταῦτα οὐκ εὐθὺς ἐκ τοῦ φανεροῦ, κρύφα δὲ ἐς Αργος καὶ παρὰ τοὺς Αρκάδας ἀπέστελλον, εἰ σφίσιν ἀπροφασίστως καὶ μηδὲν ἐνδεεστέρως ἢ ἐπὶ τοῦ πολέμου τοῦ προτέρου ἀμῦναι θελήσουσιν. Ως δὲ τά τε ἄλλα ἐς τὸν πόλεμον ἕτοιμα ἦν αὐτοῖς, καὶ τὰ ἀπὸ τῶν συμμάχων προθυμότερα ἢ

προ-

προσεδόκων (καὶ γὰρ Αργείοις ἤδη καὶ Αρκάσι λαμπρῶς ὃ ἐς τοὺς Λακεδαιμονίους ἔχθος ἐξῆπτο) οὕτως ἀπέστησαν ἔτει τριακοστῷ μὲν καὶ ἐνάτῳ μετὰ Ἰθώμης ἅλωσιν, τετάρτῳ δὲ τῆς τρίτης ὀλυμπιάδος καὶ εἰκοστῆς, ἣν Ἰκαρος Υπερησιεὺς ἐνίκα στάδιον. Αθήνησι δὲ οἱ κατ' ἐνιαυτὸν ἦρξ ἤδη τότε ἄρχοντες· καὶ Αθηναίοις Τλησίας ἦρχεν. Εν δὲ Λακεδαιμονίοις τίνες ἔτυχον βασιλεύοντες, Τυρταῖος μὲν τὰ ὀνόματα οὐκ ἔγραψε· Ριανὸς δ' ἐποίησεν ἐν τοῖς ἔπεσιν, Λεωτυχίδην βασιλέα ἐπὶ τοῦδε εἶναι τοῦ πολέμου. Ριανῷ μὲν οὖν ἔγωγε οὐδαμῶς κατά γε τοῦτο συνθήσομαι. Τυρταῖον δὲ καὶ οὐ λέγοντα ὅμως εἰρηκέναι τὶς ἂν ἐν τῷδε ἡγεῖτο. ἐλεγεῖα γὰρ ἐς ⊗ πρότερον αὐτῷ ἐστι ⊗ πόλεμον·

Αμφ' αὐτὴν δ' ἐμάχοντ' ἐννεακαίδεκ' ἔτη·

Νωλεμέως αἰεὶ ταλασίφρονα θυμὸν ἔχοντες

Αἰχμηταὶ, πατέρων ἡμετέρων πατέρες.

Δῆλα οὖν ἐστιν, ὡς ὕστερον τρίτῃ

γενεᾷ τὸν πόλεμον οἱ Μεσσήνιοι τόνδε ἐπολέμησαν. ἀποδείκνυσί τε τοῦ χρόνου τὸ συνεχὲς βασιλεύοντας τηνικαῦτα ἐν Σπάρτῃ Ανάξανδρον Εὐρυκράτους τοῦ Απολλοδώρου· τῆς δὲ οἰκίας τῆς ἑτέρας Αναξίδαμον Ζευξιδάμου τοῦ Αρχιδάμου τοῦ Θεοπόμπου· κατέβην δὲ ἐς ἀπόγονον Θεοπόμπου τέταρτον, ὅτι Αρχίδαμος ὁ Θεοπόμπου προαπέθανε τοῦ πατρὸς, καὶ ἐς Ζευξίδαμον υἱϊδοῦν ὄντα Θεοπόμπου περιῆλθεν ἡ ἀρχή. Λεωτυχίδης δὲ μετὰ Δημαράτου βασιλεῦσαι φαίνεται τοῦ Αρίστωνος· Θεοπόμπου δὲ Αρίστων ἀπόγονος ἕβδομος. Τότε δὲ οἱ Μεσσήνιοι Λακεδαιμονίοις συμβάλλουσιν ἐν Δέραις καλουμέναις τῆς σφετέρας, ἔτει πρώτῳ μετὰ τὴν ἀπόστασιν. ἀπῆσαν δὲ ἀμφοτέροις οἱ σύμμαχοι· καὶ νίκη μὲν ἐγένετο οὐδετέρων σαφής. Αριστομένην δὲ ἔργα φασὶν ἀποδείξασθαι πλέον τι ἢ ἄνδρα ἕνα εἰκὸς ἦν, ὥστε καὶ βασιλέα μετὰ τὴν μάχην ᾑροῦντο αὐτόν. Ην γὰρ καὶ γένους τῶν Αἰπυτιαδῶν. παραιτουμένου τε, οὕτω στρατηγὸν αὐτοκράτορα εἵλοντο.

το. Αριστομένει δὲ παρίστατο, μηδ' ἂν ἄλλον ἀπαξιῶσαι παθεῖν τι ἐν πολέμῳ δράσαντα ἄξια μνήμης. αὐτῷ μέν τοι καὶ πρὸ παντὸς ἐνομίζετ' εἶναι ἔτι ἀρχομένου τοῦ πολέμου Λακεδαιμονίους καταπλήξαντα, φαίνεσθαι καὶ ἐς τὰ μέλλοντα σφίσι φοβερώτερον. Ἅτε δὲ οὕτως ἔχων, ἀφικόμενος νύκτωρ ἐς τὴν Λακεδαίμονα, ἀνατίθησιν ἀσπίδα πρὸς τῷ τῆς Χαλκιοίκου ναόν· ἐπεγέγραπτο δὲ, Αριστομένην ἀπὸ Σπαρτιατῶν διδόναι τῇ θεῷ. Εγένετο δὲ καὶ Λακεδαιμονίοις μαντεῦμα ἐκ Δελφῶν, τῷ Αθηναῖον ἐπάγεσθαι σύμβουλον. ἀποστέλλουσιν οὖν παρὰ τοὺς Αθηναίους τόν τε χρησμὸν ἀπαγγελοῦντας, καὶ ἄνδρα αἰτοῦντας παραινέσοντα ἃ χρὴ σφίσιν. Αθηναῖοι δὲ οὐδέτερα θέλοντες, οὔτε Λακεδαιμονίους ἄνευ μεγάλων κινδύνων προσλαβεῖν μοῖραν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ τὴν ἀρίστην, οὐδὲ αὐτοὶ παρακοῦσαι τοῦ θεοῦ, πρὸς ταῦτα ἐξευρίσκουσι. Καὶ ἦν γὰρ Τυρταῖος διδάσκαλος γραμμάτων, νοῦν τε ἥκιστα ἔχειν

δοκῶν, ὃς ἕτερον τῶν ποδῶν χωλός· τοῦτον ἀποστέλλουσιν ἐς Σπάρτην. ὁ δὲ ἀφικόμενος, ἰδίᾳ τε τοῖς ἐν τέλει, καὶ συνάγων ὁπόσους τύχῃ, καὶ ἐλεγεῖα καὶ τὰ ἔπη σφίσι τὰ ἀνάπαιστα ᾖδεν. Ενιαὐτῷ δὲ ὕστερον τοῦ περὶ τὰς Δέρας ἀγῶνος, ἡκόντων ἀμφοτέροις καὶ τῶν συμμάχων, παρεσκεύαζον ὡς μάχην συνάψοντες ἐπὶ τῷ καλουμένῳ Κάπρου σήματι. Μεσσηνίοις μὲν οὖν Ηλεῖοι καὶ Αρκάδες, ἔτι δὲ ἐξ Αργους ἀφίκετο καὶ Συκυῶνος βοήθεια. παρῆσαν δὲ καὶ ὅσοι πρότερον τῶν Μεσσηνίων ἔφευγον ἑκουσίως, ἐξ Ελευσῖνός τε οἷς πάτριον δρᾷν τὰ ὄργια τῶν μεγάλων θεῶν, καὶ οἱ Ανδροκλέους ἀπόγονοι. καὶ γὰρ οἱ συσπεύσαντες μάλιστα σφίσιν ἦσαν οὗτοι. Λακεδαιμονίοις δὲ ἦλθον Κορίνθιοι συμμαχήσοντες, καὶ Λεπρεατῶν τινες κατὰ ἔχθος τὸ Ηλείων. Ασιναίοις δὲ ὅρκοι πρὸς ἀμφοτέρους ἦσαν. ὃ δὲ χωρίον τοῦτο Κάπρου σῆμα, ἔστι μὲν ἐν Στενυκλήρῳ τῆς Μεσσηνίας. Ηρακλέα δὲ αὐτόθι

τόθι ὅρκον ἐπὶ τομίων Κάπρου τοῖς Νηλέως παισὶ δοῦναι καὶ λαβεῖν παρὰ ἐκείνων λέγουσιν. ὡς δὲ ἀμφοτέροις προεθύσαντο οἱ μάντεις, Λακεδαιμονίοις μὲν Εκατος ἀπόγονός τε καὶ ὁμώνυμος Εκάτου σὺν τοῖς Αριστοδήμου παισὶν ἐλθόντος ἐς Σπάρτην· τοῖς δὲ Μεσσηνίοις Θέοκλος. ἐγεγόνει δὲ ὁ Θέοκλος ἐπὶ ἀπὸ Ευμάντιδος. Εὔμαντιν δὲ ὄντα Ηλεῖον τῶν Ιαμιδῶν, Κρεσφόντης ἐπηγάγετο ἐς Μεσσήνην. Τότε δὲ παρόντων καὶ τῶν μάντεων σὺν φρονήματι, ἀμφότεροι μᾶλλον ἠπείγοντο ἐς τὴν μάχην. καὶ τὴν μὲν καὶ τὰ τῶν ἄλλων πρόθυμα, ὡς ἡλικίας ἕκαστος εἶχεν ἢ ῥώμης. μάλιστα δὲ Ανάξανδρός τε ὁ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλεὺς, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν τῶν Σπαρτιατῶν. παρὰ Μεσσηνίων δὲ οἱ Ανδροκλέους ἀπόγονοι, Φίντας καὶ Ανδροκλῆς, καὶ οἱ συντεταγμένοι σφίσιν, ἐπειρῶντο ἄνδρες ἀγαθοὶ γίγνεσθαι. Τυρταῖος δὲ καὶ οἱ τῶν θεῶν ἱεροφάνται τῶν μεγάλων, ἔργου μὲν ἥπτοντο οὐδενὸς, τοὺς τε-

λευταίους δὲ τῆς ἑαυτῶν ἑκάτεροι στρατείας ἐπήγειρον. Κατὰ δὲ αὐτὸν Αριστομένην εἶχεν οὕτω· λογάδες περὶ αὐτὸν ὀγδοήκοντα ἦσαν Μεσσηνίων, ἡλικίαν τε γεγονότες ἐκείνῳ τὴν αὐτὴν, καὶ ἕκαστος προτετιμῆσθαι μεγάλως νομίζων, ὅτι ἠξίωτο Αριστομένει συντετάχθαι. ἦσαν δὲ καὶ αἰσθέσθαι δι' ὀλίγου δεινοὶ, τά τε παρ' ἀλλήλων καὶ μάλιστα ἐκείνου καὶ ἀρχομένου τὶ δρᾷν καὶ ἔτι μέλλοντος. οὗτοι μὲν πρῶτοι καὶ αὐτοὶ καὶ Αριστομένης πόνον εἶχον πολὺν κατ' Ανάξανδρον καὶ τῶν Λακεδαιμονίων τεταγμένοι τοὺς ἀρίστους. λαμβάνοντες δὲ τραύματα ἀφειδῶς, καὶ ἐς πᾶν προϊόντες ἀπονοίας, τῷ τε χρόνῳ καὶ τοῖς τολμήμασιν ἐτρέψαντο τοὺς περὶ Ανάξανδρον. τούτοις μὲν δὲ φεύγουσι διώκειν ἐπέταξεν ὁ Αριστομένης ἕτερον τῶν Μεσσηνίων λόχον. αὐτὸς δὲ ὁρμήσας πρὸς τὸ μάλιστα ἀνθεστηκὸς, ὡς ἐβιάσατο καὶ τούτους, ἐπ' ἄλλους ἐτράπετο αὖθις. ταχὺ δὲ καὶ τούτους ὠσάμενος, ἑτοιμότερον ἤδη πρὸς τοὺς ὑπομένοντας

ἐπε-

ἐπεφέρετο, ἐς ὃ πᾶσαν τῶν Λακεδαιμονίων τὴν τάξιν καὶ αὐτῶν τῶν συμμάχων συνέχεε καὶ οὐχὶ σὺν αἰδοῖ φευγόντων, οὐδὲ ἀναμένειν θελόντων ἔτι ἀλλήλους, ἐπέκειτο σφίσιφο βερώτερος, ἢ κατὰ ἀνδρὸς ἑνὸς εἶναι μανίαν. Ἔνθα δὴ καὶ παρ' ἀχράδα πεφυκυῖάν που τοῦ πεδίου, παρὰ ταύτην Αριστομένην οὐκ εἴα παραθεῖν ὁ μάντις Θέοκλος· καθέζεσθαι γὰρ τοὺς Διοσκούρους ἔφασκεν ἐπὶ τῇ ἀχράδι. Αριστομένης δὲ εἴκων τῷ θυμῷ, καὶ οὐκ ἀκροώμενος τὰ πάντα τοῦ μάντεως, ὡς κατὰ τὴν ἀχράδα ἐγίνετο, ἀπόλλυσι τὴν ἀσπίδα, Λακεδαιμονίοις τὲ ὃ ἁμάρτημα τοῦ Αριστομένους παρέσχεν αὐτῶν ἀποσωθῆναί τινας ἐκ τῆς φυγῆς. διέτριψε γὰρ τὴν ἀσπίδα ἀνευρεῖν πειρώμενος. Λακεδαιμονίων δὲ ἐχόντων ἀθύμως μετὰ τὴν πληγὴν, καὶ ὡρμημένων καταθέσθαι τὸν πόλεμον, Τυρταῖός τε ἐλεγεῖα ᾄδων μετέπεισθεν αὐτοὺς, καὶ ἐς τοὺς λόχους ἀντὶ τῶν τεθνεώτων κατέλεγεν ἄνδρας ἐκ τῶν εἱλώτων. Αριστομένει δὲ,

ὡς

ὡς ἀνέστρεψεν ἐς τὴν Ανδανίαν, ταινίας αἱ γυναῖκες καὶ τὰ ὡραῖα ἐπιβάλλουσαι τῶν ἀνθρώπων, ἐπέλεγον ᾆσμα ὃ καὶ ἐς ἡμᾶς ἔτι ᾀδόμενον.

Ες τε μέσον πεδίον Στενυκλήριον ἔς τ' ὄρος ἄκρον

Εἵπετ' Αριστομένης τοῖς Λακεδαιμονίοις.

Ανεσώσατο δὲ καὶ τὴν ἀσπίδα ἐκείνην, ἔς τε Δελφοὺς ἀφικόμενος, καὶ, ὡς οἱ προσέταξεν ἡ Πυθία, καταβὰς ἐς ὃ ἄδυτον ἱερὸν τοῦ Τροφωνίου ὃ ἐν Λεβαδείᾳ. ὕστερον δὲ τὴν ἀσπίδα ἀνέθηκεν ἐς Λεβάδειαν φέρων, ἣν δὴ καὶ αὐτὸς εἶδον ἀνακειμένην. ἐπίθημα δέ ἐστιν αὐτῆς ἀετὸς τὰ πτερὰ ἑκατέρωθεν ἐκτετακὼς ἐς ἄκραν τὴν ἴτην. Τότε δὲ Αριστομένης ὡς ἐπανῆκεν ἐν Βοιωτίας εὑρών τε παρὰ τῷ Τροφωνίῳ καὶ κομισάμενος τὴν ἀσπίδα, αὐτίκα ἔργων μειζόνων ἥπτετο. Συλλέξας δὲ ἄλλους τὲ τῶν Μεσσηνίων, καὶ τοὺς περὶ ἑαυτὸν ἅμα ἔχων λογάδας, φυλάξας τὲ μετ' ἑσπέραν, ἦλθεν ἐπὶ πόλιν

λιν τῆς Λακωνικῆς τὸ μὲν ἀρχαῖον ὄνομα καὶ ἐν Ομήρου καταλόγῳ Φάριν, ὑπὸ δὲ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ προσοίκων καλουμένων Φαράς. ἐπὶ ταύτην ἀφικόμενος, τούς τε πειρωμένους ἀμύνεσθαι διέφθειρε, καὶ λείαν περιβαλόμενος, ἀπήλαυνεν ἐς τὴν Μεσσήνην. Λακεδαιμονίων δὲ ὁπλιτῶν καὶ Αναξάνδρου τοῦ βασιλέως ἐπιθεμένων καθ' ὁδὸν ἐτρέψατό τε καὶ τούτους, καὶ διώκειν τῶν Ανάξανδρον ὥρμητο. βληθεὶς δὲ ἀκοντίῳ τῶν γλουτὸν, τὴν δίωξιν ἐπέσχεν. οὐ μέν τοι τὴν λείαν γε ἣν ἤλαυνεν, ἀφῃρέθη. Διαλιπὼν δὲ ὅσον ἀκεσθῆναι τὸ τραῦμα, ἐς μὲν αὐτὴν Σπάρτην ἔσοδον ποιούμενος, νύκτωρ ἀπετράπετο ὑπὸ φασμάτων Ελένης καὶ Διοσκούρων. τὰς δ' ἐν Καρύαις παρθένους χορευούσας τῇ Αρτέμιδι διελόχησε μεθ' ἡμέραν, καὶ συνέλαβεν ὅσαι χρήμασιν αὐτῶν καὶ ἀξιώματι πατέρων προεῖχον. ἀγαγὼν δὲ ἐς κώμην τῆς Μεσσηνίας, τὴν νύκτα ἀνεπαύετο, ἀνδράσι τῶν ἐκ τοῦ λόχου τὴν φρουρὰν ἐπιτρέψας

ψας τῶν παρθένων. Ενταῦθα ὑπὸ μέθης οἱ νεανίσκοι δοκεῖν ἐμοὶ καὶ ἄλλως ἀκρατῶς ἔχοντες λογισμοῦ, πρὸς βίαν ἐτρέποντο τῶν παρθένων. Αριστομένους δὲ ἀπείργοντος οὐ νομιζόμενα Ελλησι δρῶντας, οὐδένα ἐποιοῦντο λόγον· ὥστε ἠναγκάσθη καὶ ἀποκτεῖναι τοὺς παροινοῦντας μάλιστα ἐξ αὐτῶν. τὰς δὲ αἰχμαλώτους λαβὼν ἀπέλυσε χρημάτων πολλῶν παρθένους, ὥσπερ γε καὶ εἷλεν. Εστι δὲ Αἴγιλα τῆς Λακωνικῆς, ἔνθα ἱερὸν ἵδρυται ἅγιον Δήμητρος. Ενταῦθα ἐπιστάμενος ὁ Αριστομένης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τὰς γυναῖκας ἀγούσας ἑορτὴν, ἀμύνεσθαι τῶν γυναικῶν οὐκ ἄνευ τῆς θεοῦ προαχθεισῶν, λαμβάνουσιν οἱ πολλοὶ τῶν Μεσσηνίων τραύματα μαχαίραις τὲ αἷς τὰ ἱερεῖα αἱ γυναῖκες ἔθυον, καὶ ὀβελοῖς οἷς τὰ κρέα ἔπειρον ὀπτῶσαι· ὧν δὲ Αριστομένη τύπτουσαι ταῖς δασὶ ζῶντα αἱροῦσιν· ἀπεσώθη δὲ ὅμως τῆς αὐτῆς ἐκείνης νυκτὸς ἐς τὴν Μεσσηνίαν. ἀφεῖναι δὲ αὐτὸν ἱέρεια τῆς Δήμητρος αἰτίαν ἔσχεν

Αρχι-

Αρχιδάμεια· ἀφῆκε δὲ οὐκ ἐπὶ χρήμασιν, ἀλλὰ ἐρῶσα ἔτυχεν αὐτοῦ πρότερον ἔτι. προὐφασίζετο δὲ ὡς Αριστομένης διακαύσας τὰ δεσμὰ, ἀποδρὰς οἴχοιτο. Τρίτῳ δὲ ἔτει τοῦ πολέμου μελλέσης γίνεσθαι συμβολῆς ἐπὶ τῇ καλουμένῃ μεγάλῃ Τάφρῳ, καὶ Μεσσηνίοις Αρκάδων βεβοηθηκότων ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων, Αριστοκράτη τῶν Ικέτα Τραπεζούντιον, βασιλέα τῶν Αρκάδων, καὶ στρατηγὸν ὄντα ἐν τῷ τότε, διαφθείρουσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι χρήμασι. Πρῶτοι γὰρ ὧν ἴσμεν, Λακεδαιμόνιοι πολεμίῳ ἀνδρὶ δῶρα ἔδοσαν, καὶ ὤνιον πρῶτοι κατεστήσαντο εἶναι τὸ κράτος τὸ ἐν τοῖς ὅπλοις. πρὶν δὲ ἢ παρανομῆσαι Λακεδαιμονίους ἐς τῶν Μεσσηνίων πόλεμον, καὶ Αριστοκράτους τοῦ Αρκάδος τὴν προδοσίαν· ἀρετῇ τε οἱ μαχόμενοι καὶ τύχαις ἐκ τοῦ θεοῦ διεκρίνοντο. Φαίνονται δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ὕστερον ἡνίκα ἐπὶ Αἰγὸς ποταμοῖς τῶν Αθηναίων ναυσὶν ἀνθώρμουν, ἄλλους τὲ τῶν στρατηγούντων Αθηναίοις καὶ Αδεί-

μεντον ἐξωνησάμενοι. Περιῆλθε μέν τοι καὶ αὐτοὺς Λακεδαιμονίους ἀνὰ χρόνον ἡ Νεοπτολέμειος καλουμένη τίσις. Νεοπτολέμῳ γὰρ τῷ Αχιλλέως ἀποκτείναντι Πρίαμον ἐπὶ τῇ ἐσχάρᾳ τοῦ Ερκείου, συνέπεσε καὶ αὐτὸν ἐν Δελφοῖς πρὸς τῷ βωμῷ τοῦ Απόλλωνος ἀποσφαγῆναι. καὶ ἀπὸ τούτου τὸ παθεῖν ὁποῖόν τις καὶ ἔδρασε, Νεοπτολέμειον τίσιν ὀνομάζουσι. Τοῖς οὖν Λακεδαιμονίοις, ὅτε δὴ μάλιστα ἤνθηκε, καὶ Αθηναίων τὲ τὸ ναυτικὸν καθῃρήκεσε, καὶ Αγησίλαος κεχείρωτο τὰ πολλὰ ἤδη τῆς Ασίας, τότε σφίσι τὴν ἀρχὴν πᾶσε οὐκ ἐξεγένετο ἀφελέσθαι τὴν Μῆδον· ἀλλὰ σφᾶς ὁ βάρβαρος περιῆλθε τῷ ἐκείνων εὑρήματι, ἐς Κόρινθον καὶ Αργος καὶ ἐς Αθήνας τὲ καὶ Θήβας χρήματα ἀποστείλας. ὅτε ὀνομαζόμενος Κορινθιακὸς πόλεμος ἀπὸ τούτων ἐξήφθη τῶν χρήματα, ὡς ἀπολείπειν Αγησίλαον ἀναγκασθῆναι τὰ ἐν τῇ Ασίᾳ. Λακεδαιμονίοις μὲν τὸ ἐν Μεσσηνίοις σόφισμα ὁ δαίμων ἔμελλεν αὐτοῖς ἀποφανεῖν συμφοράν

φοράν. Αριστοκράτης δὲ ὡς τὰ χρήματα ἐδέξατο ἐκ Λακεδαίμονος, ὃ μὲν παραυτίκα ἔκρυπτεν ἐς τοὺς Αρκάδας οἷα ἐπεβούλευεν· μελλόντων δὲ ἐς χεῖρας ἤδη συνέρχεσθαι, τηνικαῦτα ἐξεφόβησεν αὐτοὺς ὡς ἐν δισχωρίᾳ τέ εἰσιν ἀπειλημμένοι, καὶ ἀναχώρησις οὐκ ἔσται αὐτοῖς, ἢν κρατησθῶσιν· τά τε ἱερὰ σφίσιν οὐκ ἔφη γεγονέναι κατὰ γνώμην. Εκέλευεν οὖν πάντα τινὰ, ἐπειδὰν αὐτὸς σημήνῃ, φυγῇ χρῆσθαι. Ως δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι συνέμισγον, καὶ ἦσαν ἐς ὃ κατ' αὐτοὺς οἱ Μεσσήνιοι τετραμμένοι, ἐνταῦθα Αριστοκράτης ἀρχομένης τῆς μάχης ἀπῆγε τοὺς Αρκάδας, καὶ τοῖς Μεσσηνίοις τότε ἀριστερὸν καὶ μέσον ἠρήμωτο. οἱ γὰρ Αρκάδες σφίσιν εἶχον ἀμφότερα· ἅτε ἀπόντων μὲν Ηλείων τῆς μάχης, ἀπόντων δὲ Αργείων καὶ Σικυωνίων. Προσεξειργάσθη δὲ καὶ ἄλλο τῷ Αριστοκράτει. Διὰ γὰρ Μεσσηνίων ἐποιεῖτο τὴν φυγήν. οἱ δὲ πρὸς ὃ ἀνέλπιστον τῶν παρόντων ἐγένοντο ἔκφρονες, καὶ ἅμα ὑπὸ τῆς δι-

εξόδου τῆς κατὰ σφᾶς τῶν Αρκάδων ἐταράσσοντο· ὥστε αὐτῶν ἐδέησαν οἱ πολλοὶ, καὶ ἐπιλαθέσθαι τῶν ἐν χερσίν. αὐτὶ γὰρ τῶν Λακεδαιμονίων ἐπιφερομένων, ἤδη πρὸς τοὺς Αρκάδας ἀφεώρων φεύγοντας, καὶ οἱ μὲν παραμεῖναι σφίσιν ἱκέτευον, οἱ δὲ καὶ λοιδορίαις ἐς αὐτοὺς ὡς ἐς ἄνδρας προδότας καὶ οὐ δικαίους ἐχρῶντο. Λακεδαιμονίοις δὲ ἥ τε κύκλωσις τῶν Μεσσηνίων μονωθέντων ἐγένετο οὐ χαλεπὴ, καὶ νίκην ἑτοιμοτάτην πασῶν καὶ ἀπονοτάτην ἀνείλοντο. Αριστομένης δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ συνέμειναν μὲν, καὶ τῶν Λακεδαιμονίων τοὺς μάλιστα ἐγκειμένους ἐνείργειν ἐπειρῶντο· ὀλίγοι δὲ ὄντες οὐ μεγάλα ὠφέλουν. τῶν δὲ Μεσσηνίων τοῦ μὲν δήμου τοσοῦτον πλῆθος ἀνηλώθησαν, ὡς τὰ πρῶτα Λακεδαιμονίων δεσπόπας ἀντὶ δούλων ἔσεσθαι νομίζοντας, τότε μηδὲ ἐς τὴν σωτηρίαν αὐτὴν ἐπέχειν ἐλπίδα. ἀπέθανον δὲ καὶ τῶν πρωτευόντων ἄλλοι τε καὶ Ανδροκλῆς καὶ Φίντας, καὶ λόγου μάλιστα ἀξίως ἀγωνισάμενος Φαίας,

ὃς

ὃς πρότερον τούτων ἔτι δολιχοῦ νίκην Ο-
λυμπιάσιν ἦν ἀνῃρημένος. Αριστομένης
δὲ μετὰ τὴν μάχην τοὺς Λαπεφευγό-
τας τῶν Μεσσηνίων συνήθροιζε. καὶ Αν-
δανίαν μὲν καὶ εἴ τι ἄλλο ἐν μεσογαίᾳ
πόλισμα ἔπεισε τὰ πολλὰ ἐκλείπειν, ἐς
δὲ Εἶραν τὸ ὄρος ἀνοικίζεσθαι. Συν λη-
λαμένοις δὲ ἐς τοῦτο τὸ χωρίον, προσε-
κάθηντο οἱ Λακεδαιμόνιοι πολιορκίᾳ
σφᾶς αὐτίκα ἐξαιρήσειν νομίζοντες. ἀν-
τήρκεσεν δὲ ὅμως οἱ Μεσσήνιοι, καὶ μετὰ
τὴν ἐν Τάφρῳ συμφορὰν ἑνί τε καὶ δέκα
ἔτεσιν ἀμυνόμενοι. ὧν δὲ χρόνον τῆς πο-
λιορκίας γενέσθαι τοσοῦτον, δηλοῖ καὶ τά-
δε ὑπὸ Ριανοῦ πεποιημένα ἐς τοὺς Λα-
κεδαιμονίους.

Οὔρεος ἀργεννοῖο περὶ πτύχας ἐστρα-
τόωντο

Χείματά τε ποίας τὲ δύω καὶ εἴκοσι
πάσας.

Χειμῶνας γὰρ καὶ θέρη κατέλεξε πόας
εἰπὼν ὧν χλωρὸν σῖτον, ἢ ὀλίγον πρὸ
ἀμητοῦ. Μεσσήνιοι δὲ ὡς ἐς τὴν Εἶραν

ἀνῳκίσθησαν, τῆς τε ἄλλης ἐξείργοντο, πλὴν ὅσον σφίσιν οἱ Πύλιοι τὰ ἐπὶ θαλάσσῃ καὶ οἱ Μοσθωναῖοι διέσωζον, ἐλῄστευον τήν τε Λακωνικὴν καὶ τὴν σφετέραν, πολεμίαν ἤδη καὶ ταύτην νομίζοντες. ἄλλοι τὲ δὴ συνίσταντο ἐς τὰς καταδρομὰς ὡς ἕκαστοι τύχοιεν, καὶ Αριστομένης δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν λογάδας ἐς τριακοσίων ἀριθμὸν προήγαγεν. ἦγον μὲν δὴ τὰ Λακεδαιμονίων καὶ ἔφερον, ὅποι καὶ δύναιτο αὐτῶν ἕκαστος. ἑλόντες δὲ σῖτον καὶ βοσκήματα καὶ οἶνον ἀνήλισκον, ἔπιπλα δὲ καὶ ἀνθρώποις ἀπεδίδοσαν χρημάτων. Ὥστε καὶ ἐποιήσαντο οἱ Λακεδαιμόνιοι δόγμα, ἅτε τοῖς ἐν τῇ Εἴρᾳ μᾶλλον ἢ σφίσιν αὐτοῖς γεωργοῦντες, τὴν Μεσσηνίαν καὶ τῆς Λακωνικῆς τὴν προσεχῆ, ἕως ἂν πολεμῶσιν, ἐᾷν ἄσπορον. Καὶ ἀπὸ τούτου σιτοδεία ἐγένετο ἐν Σπάρτῃ, καὶ ὁμοῦ τῇ σιτοδείᾳ ἐγένετο ἐν Σπάρτῃ στάσις. οὐ γὰρ ἠνείχοντο οἱ ταύτῃ τὰ κτήματα ἔχοντες, τὰ σφέτερα ἀργὰ εἶναι. Καὶ τούτοις μὲν τὰ διάφορα διέλυε Τυρταῖ-

ταῖος. Αριστομένης δὲ ἔχων τοὺς λογάδας, τὴν μὲν ἔξοδον περὶ βαθεῖαν ἐποιήσατο ἑσπέραν. ἔφθη δὲ ὑπὸ τάχους τὴν ἐς Αμύκλας ἀνύσας προανίσχοντος ἡλίου· καὶ Αμύκλας ὃ πόλισμα εἷλέ τε καὶ διήρπασε, καὶ τὴν ἀποχώρησιν ἐποιήσατο, πρὶν ἢ τοὺς ἐκ τῆς Σπάρτης προβοηθῆσαι. κατέτρεχε δὲ καὶ ὕστερον τὴν χώραν· ἐς ὃ Λακεδαιμονίων λόχοις πλέον ἢ τοῖς ἡμίσεσι καὶ τοῖς βασιλεῦσιν ἀμφοτέροις συμβαλὼν, ἄλλά τε ἔσχεν ἀμυνόμενος τραύματα, καὶ πληγέντι ὑπὸ λίθου τὴν κεφαλὴν αὐτῷ σκοτοδινιῶσιν ὀφθαλμοὶ, καὶ πεσόντα ἀθρόοι τῶν Λακεδαιμονίων ἐπιδραμόντες, ζῶντα αἱροῦσιν. ἥλωσαν δὲ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐς πεντήκοντα. Τούτους ἔγνωσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι ῥίψαι πάντας ἐς τὴν Κεάδαν. ἐσβάλλουσι δὲ ἐνταῦθα, οὓς ἂν ἐπὶ μεγίστοις τιμωρῶνται. οἱ μὲν δὴ ἄλλοι Μεσσηνίων ἐμπίπτοντες ἀπώλλυντο αὐτίκα· Αριστομένην δὲ ἔς τε τὰ ἄλλα θεῶν τις, καὶ δὴ καὶ τότε ἐφύλασσεν. Οἱ δὲ ἀποσεμνύνοντες τὰ κατ' αὐτὸν, Αριστομένει

φασὶν ἐμβληθέντι ἐς ὦ Κεάδαν, ὄρνιθα ὦ ἀετὸν ὑποπέτεσθαι καὶ ἀνέχειν τῇ πτέρυξιν, ἐς ὃ κατήνεγκεν αὐτὸν ἐς ὃ πέρας, οὔτε πηρωθέντα οὐδὲν τοῦ σώματος, οὔτε τραῦμα ἐπιλαβόντα. Εμελλεν δὲ ἄρα καὶ αὐτόθεν ὁ δαίμων ἔξοδον ἀποφαίνειν αὐτῷ. Καὶ ὁ μὲν ὡς ἐς ὃ τέρμα ἦλθε τοῦ βαράθρου, κατεβλήθη τε καὶ ἐφελκυσάμενος τὴν χλαμύδα ἀνέμενεν, ὡς πάντως οἱ ἀποθανεῖν πεπρωμένον. Τρίτῃ δὲ ὕστερον ἡμέρᾳ, ψόφου τε αἰσθάνεται, καὶ ἐκκαλυψάμενος (ἐδυνάτο δὲ ἤδη διὰ τοῦ σκότους διορᾶν) ἀλώπεκα εἶδεν ἁπτομένην τῶν νεκρῶν. ὑπονοήσας δὲ ἔσοδον εἶναι τῷ θηρίῳ ποθὲν, ἀνέμενεν ἐγγύς οἱ τὴν ἀλώπεκα γενέσθαι· γενομένης δὲ λαμβάνεται. τῇ δὲ ἑτέρᾳ χειρὶ, ὁπότε ἐς αὐτὸν ἐπιστρέφοιτο, τὴν χλαμύδα προὔβαλλέν οἱ καὶ δάκνειν παρεῖχε. τὰ μὲν δὴ πλείω θεούσῃ συνέθει, τὰ δὲ ἄγαν δυσέξοδα καὶ ἀφείλκετο ὑπ' αὐτῆς. ὀψὲ δέ ποτε ὀπήν τε εἶδεν ἀλώπεκι ἐς διά-

δυσιν

δυσιν ἱκανὴν καὶ φέγγος δι' αὐτῆς. Καὶ τὴν μὲν, ὡς ἀπὸ τοῦ Αριστομένους ἠλευθερώθη, ὃ φωλίον ἔμελλεν ὑποδέξασθαι. Αριστομένης δὲ (οὐ γάρ τι ἡ ὀπὴ καὶ τούτῳ παρέχειν ἐδύνατο ἔξοδον) εὐρυτέραν τὲ ταῖς χερσὶν ἐποίησε, καὶ οἴκαδε ἐς τὴν Εἶραν ἀποσώζεται· παραδόξῳ μὲν τύχῃ καὶ ἐς τὴν ἅλωσιν χρησάμενος (ὃ γὰρ οἱ φρόνημα ἦν καὶ τὰ τολμήματα μείζονα, ἢ ὡς ἐλπίσαι τινὰ Αριστομένην αἰχμάλωτον ἂν γενέσθαι) παραδοξοτέρα δέ ἐστι καὶ πάντων προδηλότατα οὐκ ἄνευ θεοῦ ἡ ὀκ τοῦ Κεάδα σωτηρία. Λακεδαιμονίοις δὲ παραυτίκα μὲν ὑπὸ ἀνδρῶν ἐπηγγέλλετο αὐτομόλων, ὡς Αριστομένης ἐπανήκοι σῶς. Νομιζομένου δὲ ἀπίστου κατὰ ταῦτα ἢ εἴ τινα τεθνεῶτα ἐλέγετο ἀναβιῶναι παρ' αὐτοῦ, τοιόνδε Αριστομένους ὑπῆρξεν ἐς πίστιν. Κορίνθιοι Λακεδαιμονίοις δύναμιν ὡς συνεξαιρήσοντας τὴν Εἶραν ἀποστέλλουσι. τούτους παρὰ τῶν κατασκόπων πυνθανόμενος ὁ Αριστομένης τῇ πορείᾳ τὲ ἀτακτότερον χρῆσθαι

καὶ

καὶ τῶν στρατοπεδείαις ἀφυλάκτως, ἐπιτίθεται νύκτωρ σφίσι· καὶ τῶν τε ἄλλων καθευδόντων ἔτι, ἐφόνευσε τοὺς πολλοὺς καὶ τοὺς ἡγεμόνας, Ὑπερμενίδη καὶ Αχλαδαῖον καὶ Λυσίστρατον καὶ Εἴδεκτον ἀποκτείνουσι. Σκαρπάσας δὲ καὶ τὴν σκηνὴν τὴν στρατηγίδα, περέστησεν εὖ εἰδέναι Σπαρτιάταις, ὡς Αριστομένης, καὶ οὐκ ἄλλος Μεσσηνίων, ἐστὶν ὁ ταῦτα εἰργασμένος. Εθυσε δὲ καὶ τῷ Διὶ τῷ Ιθωμάτᾳ τὴν θυσίαν, ἣν ἑκατομφόνια ὀνομάζουσιν. Αὕτη δὲ καθεστήκει μὲν ἐκ παλαιοτάτου. Θυειν δὲ αὐτὴν Μεσσηνίων ἐνομίζετο, ὁπόσοι πολεμίους ἄνδρας κατεργάσαιντο ἑκατόν. Αριστομένει δὲ, ὅτε ἐπὶ Κάπρου σήματι ἐμαχέσατο, θύσαντι ἑκατομφόνια πρῶτον, δεύτερα ἤδη θῦσαι καὶ ὁ ἐν τῇ νυκτὶ τῶν Κορινθίων παρέσχε φόνος. τοῦτον μὲν δὲ λέγουσι καὶ ἐπὶ τῶν ὕστερον θῦσαι καταδρομαῖς θυσίαν τρίτην. Λακεδαιμόνιοι δὲ (ἐπῄει γὰρ Υακίνθια) πρὸς τοὺς ἐν τῇ Εἴρᾳ τεσσαράκοντα ἐποιήσαντο ἡμερῶν

σπον-

σπονδὰς, καὶ αὐτοὶ μὲν ἀναχωρήσαντες οἴκαδε ἑώρταζον. Κρῆτες δὲ τοξόται (μετεπέμψαντο γὰρ ἔκ τε Λύκτου καὶ ἑτέρων πόλεων μισθωτοὺς) οὗτοι σφίσιν ἀνὰ τὴν Μεσσηνίαν ἐπλανῶντο. Αριστομένην οὖν, ἅτε ἐν σπονδαῖς ἀπωτέρω τῆς Εἴρας γενομένον καὶ προϊόντα ἀδεέστερον, ἑπτὰ ἄνδρες ἀπὸ τῶν τοξοτῶν τούτων ἐλόχησαν· συλλαβόντες δὲ τοῖς ἱμᾶσι οἷς εἶχον ἐπὶ ταῖς φαρέτραις, δέουσιν. ἑσπέρα γὰρ ἐπῄει. Δύο μὲν οὖν ἐς Σπάρτην ἀπ' αὐτῶν ἐλθόντες, Λακεδαιμονίοις Αριστομένην εὐηγγελίζοντο ἡλωκέναι· οἱ λοιποὶ δὲ ἀποχοροῦσιν ἐς Αγελὸν τοῦ ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ. ἐνταῦθα ᾤκει κόρη σὺν μητρὶ παρθένος, πατρὸς ὀρφανή. τῇ δὲ προτέρᾳ νυκτὶ εἶδεν ὄψιν ἡ παῖς, ὡς λέοντα ἐς τοῦ ἀγρὸν λύκοι σφίσιν ἤγαγον δεδεμένον, καὶ οὐκ ἔχοντα ὄνυχας αὕτη δὲ τοῦ δεσμοῦ τοῦ λέοντα ἀπέλυσε, καὶ ἀνδροῦσα ἔδωκε τοὺς ὄνυχας· οὕτω τὲ διασπασθῆναι τοὺς λύκους ἔδοξεν ὑπὸ τοῦ λέοντος. Τότε δὲ

ὡς

ὡς ὦν Αριστομένην ἐσάγουσιν οἱ Κρῆτες, συνεφρόνησεν ἡ παρθένος. ὕπαρ ἥκειν δὲ ἐν τῇ νυκτί οἱ πεφηνὸς, καὶ ἀνηρώτα τὴν μητέρα ὅστις εἴη. μαθοῦσα δὲ ἐπερρώσθη τὲ, καὶ ἀπιδοῦσα ἐς αὐτὸν, δὲ προσταχθὲν συνῆκεν. οἶνον οὖν τοῖς Κρησὶν ἐγχέουσα, ἀνεδίδου. καὶ ὡς σφᾶς ἡ μέθη κατελάμβανεν, ὑφαιρεῖται τοῦ μάλιστα ὑπνωμένου δὲ ἐγχειρίδιον. Τὰ μὲν δὴ δεσμὰ τοῦ Αριστομένους ἔτεμεν ἡ παρθένος· ὁ δὲ παραλαβὼν τὸ ξίφος διειργάσατο. Ταύτην τὴν παρθένον λαμβάνει γυναῖκα Γόργος Αριστομένους· ἐδίδου δὲ Αριστομένης, τῇ παιδὶ ἐκτίνων σῶστρα· ἐπεὶ Γόργῳ οὐκ ἦν πω δέκατον καὶ ὄγδοον ἔτος, ὅτε ἔγημεν. Ενδεκάτῳ δὲ ἔτει τῆς πολιορκίας, τήν τε Εἶραν ἐπέπρωτο ἁλῶναι, καὶ ἀναστάτους γενέσθαι Μεσσηνίους. καὶ δὴ σφίσιν ἐπετέλεσεν ὁ θεὸς Αριστομένει καὶ Θεόκλῳ χρησθέντι. Τούτοις γὰρ ἐλθοῦσιν ἐς Δελφοὺς μετὰ τὴν ἐπὶ τῇ Τάφρῳ πληγὴν, καὶ ἐπερομένοις ὑπὲρ σωτηρίας, τοσόνδε εἶπεν ἡ Πυθία.

Εστε

Ες τε τράγος πίνῃσι Νέδης ἑλικόῤῥοον ὕδωρ,

Οὐκ ἔτι Μεσσήνην ῥύομαι. σχεδόθεν γὰρ ὄλεθρος.

Εἰσὶ δὲ αἱ πηγαὶ τῆς Νέδας ἐν ὄρει τῷ Λυκαίῳ. προελθὼν δὲ ὁ ποταμὸς διὰ τῆς Αρκάδων, καὶ ἐπιστρέψας αὖθις ἐς τὴν Μεσσηνίαν, ὁρίζει τὰ ἐπὶ θαλάσσῃ Μεσσηνίοις καὶ Ηλείοις τὴν γῆν. Τότε δὲ οἱ μὲν τοὺς αἶγας τοὺς ἄῤῥενας ἐδεδοίκεσαν, μὴ πίνωσιν ἀπὸ τῆς Νέδας· τοῖς δὲ ἄρα ὁ δαίμων προεσήμαινε τοιόνδε. Τὸ δένδρον τὸ ἐρινεὸν εἰσὶν Ελλήνων οἳ καλοῦσιν ὄλυνθον, Μεσσήνιοι δὲ αὐτοὶ τράγον. τότε οὖν πρὸς τῇ Νέδᾳ πεφυκὼς ἐρινεὸς, οὐκ ἐς εὐθὺ ηὔξετο· ἀλλὰ ἔς τε τὸ ῥεῦμα ἐπέστρεφε, καὶ τοῦ ὕδατος ἄκροις τοῖς φύλλοις ἐπέψαυε. Θεασάμενος δὲ ὁ μάντις Θέοκλος συνεβάλλετο, ὡς ἐκ τράγον ἐκ πίνοντα ἐκ τῆς Νέδας προεῖπεν ἡ Πυθία ἐκ ἐρινεὸν τοῦτον, καὶ ὡς ἤδη Μεσσηνίοις ἥκει τὸ χρεών. καὶ ἐς μὲν τοὺς ἄλλους εἶχεν ἐν ἀποῤῥήτῳ, Αριστομένην δὲ πρός

το ϗ ἐρινεὸν ἤγαγε, καὶ ἀνεδίδασκεν, ὡς τῆς σωτηρίας ἐξήκοι σφίσιν ὁ χρόνος. Αριστομένης δὲ ἔχειν οὕτω πείθεται· καὶ ἀναβολὴν οὐκ ἔτι εἶδε σφίσιν, προενοήσατο καὶ ἐκ τῶν παρόντων. Καὶ ἦν γάρ τι ἐν ἀπορρήτῳ τοῖς Μεσσηνίοις· ἔμελλε δὲ ἀφανισθὲν, ὑποβρύχιον τὴν Μεσσήνην κρύψειν ϗ πάντα αἰῶνα· φυλαχθὲν δὲ, οἱ Λύκου τοῦ Πανδίονος χρησμοὶ Μεσσηνίους ἔλεγον χρόνῳ ποτὲ ἀνασώσεσθαι τὴν χώραν. τοῦτο δὴ ὁ Αριστομένης, ἅτε ἐπιστάμενος τοὺς χρησμοὺς, ἐπεὶ νὺξ ἐγίγνετο, ἐκόμιζε. παραγενόμενος δὲ ἔνθα τῆς Ιθώμης ἦν τὸ ἐρημότατον, κατώρυξεν ἐς Ιθώμην τὸ ὄρος, καὶ Δία Ιθώμην ἔχοντα καὶ θεοὺς οἱ Μεσσηνίους ἐς ἐκεῖνο ἔσωζον, φύλακας μεῖναι τῆς παρακαταθήκης ἡγούμενος, μηδὲ ἐπὶ Λακεδαιμονίοις ποιῆσαι τὴν μόνην καθόλου Μεσσηνίοις ἐλπίδα. Μετὰ δὲ τοῦτο τοῖς Μεσσηνίοις ἤρχετο, καθὸ καὶ Τρωσὶν ἔτι πρότερον, γίγνεσθαι κακὰ ἀπὸ μοιχείας. Επεκράτουν μὲν αὐτοὶ, ἐπεὶ ἐκράτουν

τοῦ

τοῦ τε ὄρους καὶ τοῦ πρὸς τὴν Εἶραν ἄχρι τῆς Νέδας. ἦσαν δὲ οἰκήσεις καὶ ἔξω πυλῶν ἐνίοις. Αὐτόμολος δὲ ἐς αὐτοὺς ἐκ τῆς Λακωνικῆς ἄλλος μὲν ἀφίκετο οὐδείς· οἰκέτης δὲ Εμπεράμου βουκόλος ἐλαύνων τοῦ δεσπότου τὰς βοῦς· ὁ δὲ Εμπέραμος ἦν ἀνὴρ ἐν Σπάρτῃ δόκιμος. οὗτος ὁ βουκόλος ἔνεμεν οὐ πόῤῥω τῆς Νέδας. Ανδρὸς οὖν τῶν Μεσσηνίων τῶν οὐκ ἐντὸς τείχους ἐχόντων οἴκησιν, γυναῖκα εἶδεν ἐφ' ὕδωρ ἐλθοῦσαν. ἐρασθεὶς δὲ, διαλεχθῆναι ἐτόλμησε· καὶ δοὺς δῶρα, συγγίνεται. καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ ἄνδρα παρεφύλασσεν αὐτῆς, ὁπότε ἀποχωρήσειεν ἐς τὴν φρουράν. ἀνὰ μέρος δὲ τοῖς Μεσσηνίοις τῆς ἀκροπόλεως ἐπήγετο ἡ φυλακή. ταύτῃ γὰρ τοὺς πολεμίους μάλιστα ἐδεδοίκεσαν, μὴ ὑπερβῶσιν αὐτοῖς ἐς τὴν πόλιν. ὁπότε οὖν οὗτος ἀποχωρήσειε, τηνικαῦτα ὁ βουκόλος ἐφοίτα παρὰ τὴν γυναῖκα. Καί ποτε ἔτυχε σὺν ἄλλοις ἐς ἐκεῖνον περιήκουσα ἐν τῇ νυκτὶ φυλακή. Ἔτυχε δὲ ὕειν πολλῷ τοῦ θεὸν, καὶ ἐκλεί-

ποιοῦσιν οἱ Μεσσήνιοι τὴν φρουράν. ὃ γὰρ ὕδωρ ἐβιάζετο σφᾶς ἀθρόον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταχεόμενον, οὔτε ἐπάλξεων ᾠκοδομημένων, οὔτε πόργων ὑπὸ σπουδῆς τοῦ τειχισμοῦ. καὶ ἅμα οὐδὲ κινήσεσθαι τοὺς Λακεδαιμονίους ἤλπιζον ἐν ἀσελήνῳ νυκτὶ, καὶ οὕτω χειμερίῳ. Αριστομένης δὲ οὐ πολλαῖς πρότερον ἡμέραις Κεφαλλῆνα ἔμπορον, ἑαυτῷ ξένον, καὶ ἐσάγοντα ἐς τὴν Εἶραν ὁπόσων ἐδέοντο, ἑαλωκότα ὑπὸ Λακεδαιμονίων καὶ τοξοτῶν Ἀπτεραίων, ὧν ἦρχεν Εὐρύαλος Σπαρτιάτης· τοῦτον τὸν Κεφαλλῆνα ἀφαιρούμενος, ἐκεῖνον μὲν καὶ τὰ χρήματα ὁπόσα ἦγεν, ἀπέσωσεν· αὐτὸς δὲ ἐτέτρωτο, καὶ οὐκ ἐδύνατο ἐπιφοιτᾷν τοῖς φυλάσσουσι, καθάπερ εἰώθει· τοῦτο μάλιστα αἴτιον ἐγένετο ἐκλειφθῆναι τὴν ἀκρόπολιν. τῶν τε δὴ ἄλλων ἕκαστος ἀνεχώρησεν ἀπὸ τῆς φρουρᾶς, καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ βουκόλου μοιχευομένης ὁ ἀνήρ. Ἡ δὲ τηνικαῦτα ἔνδον εἶχε τὸν βουκόλον, αἰσθάνεταί τε τοῦ ἀνδρὸς ἐπιόντος, καὶ αὐτίκα ὡς τάχους εἶχεν,

ἀπο-

ἀποκρύπτει τοῦ ἄνθρωπον. ἐσελθόντα δὲ τοῦ ἀνδρα ἐφιλοφρονεῖτο, ὡς οὔπω πρότερον, καὶ ἠρώτα καθ' ἣν τινα αἰτίαν ἥκοι. Ὁ δὲ οὔτε μοιχευομένην εἰδὼς, οὔτε ἔνδον ὄντα τοῦ βουκόλου, ἐχρῆτο τῷ ἀληθεῖ λόγῳ· καὶ αὐτός τε διὰ τοῦ ὄμβρου ὃ βίαιον καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ἔφασκεν ἀπολελοιπέναι τὴν φρουράν. Επηκροᾶτο δὲ λέγοντος ὁ βουκόλος· καὶ ὡς ἀκριβῶς ἐπύθετο ἕκαστα, αὖθις ἐκ τῶν Μεσσηνίων ἐς τοὺς Λακεδαιμονίους ἀφίκετο αὐτόμολος. Λακεδαιμονίοις δὲ οἱ μὲν βασιλεῖς ἀπὸ στρατοπέδου τηνικαῦτα ἀπῄεσαν. πολεμαρχῶν δὲ τότε Εμπέραμος ὁ τοῦ βουκόλου δεσπότης, προεκάθητο τῇ Εἴρᾳ. Αφικόμενος οὖν ἐς τοῦτον, πρῶτα μὲν ὃ ἐπὶ τῷ δρασμῷ παρῃτεῖτο ἁμάρτημα· δεύτερα δὲ ἀνεδίδασκεν, ὡς τὴν Εἶραν ἐν τῷ παρόντι μάλιστα αἱρήσουσιν, αὐτὰ ἕκαστα ὁπόσα ᾔσθετο τοῦ Μεσσηνίου διηγούμενος. Εδοξέ τε δὴ λέγειν πιστὰ, καὶ ἡγεῖτο Εμπεράμῳ καὶ τοῖς Σπαρτιάταις. ἦν δὲ ἡ πορεία χαλεπὴ σφί-

σιν, ἅτε ἐν σκότῳ, καὶ οὐκ ἀνιέντος τοῦ ὑετοῦ. ὅμως δὲ ὑπὸ προθυμίας ἠνύσαν, καὶ ὡς κατὰ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Εἴρας ἐγίνοντο, ὑπερέβαινον κλίμακάς τε προστιθέντες, καὶ ὅτῳ τὶς ἐδύνατο ἄλλῳ τρόπῳ. Τοῖς δὲ Μεσσηνίοις παρείχετο μὲν τοῦ παρόντος κακοῦ καὶ ἄλλα αἴσθησιν, μάλιστα δὲ οἱ κύνες οὐ κατὰ τὰ εἰωθότα ὑλακτοῦντες, ἀλλὰ συνεχεστέρᾳ καὶ βιαιοτέρᾳ τῇ κραυγῇ χρώμενοι. Γνόντες οὖν ὦ ὕστατον ὁμοῦ καὶ ἀναγκαιότατον σφᾶς ἀγῶνα ἐπειληφότα, οὐδὲ τὰ ὅπλα ἅπαντα ἀνελάμβανον· ἀλλ' ὅτῳ προχείρῳ μάλιστα τύχοι τὶς, ἁρπάζοντες ἤμυνον τῇ πατρίδι, ἣ μόνη σφίσιν ἐλείπετο ἐκ τῆς Μεσσηνίας πάσης. πρῶτοι δὲ ᾔσθοντο ἔνδον τῶν πολεμίων ὄντων, καὶ ἐβοήθουν ἐπ' αὐτοὺς πρῶτοι, Γόργος τὲ ὁ Αριστομένους καὶ Αριστομένης αὐτὸς, Θέοκλός τε ὁ μάντις, καὶ ὁ Μάντικλος ὁ Θεόκλου. σὺν δὲ αὐτοῖς Εὐεργετίδας ἀνὴρ καὶ ἄλλως ἐν Μεσσήνῃ τιμώμενος, καὶ διὰ τὴν γυναῖκα ἐπὶ πλέον ἀξιώματος ἥκων. ἀδελ-

δελφὴν γὰρ εἶχεν Αριστομένους Αγναγόραν. τότε δὲ οἱ μὲν ἄλλοι συνιέντες ὡς ἐν δικτύοις εἰσὶν ἐσχημένοι, ὅμως καὶ ἐκ τῶν παρόντων εἶχόν τινα ἐλπίδα. Αριστομένης δὲ καὶ ὁ μάντις ἠπίσταντο μὲν οὐδεμίαν ἔτι ἀναβολὴν ὀλέθρου Μεσσηνίοις οὖσαν, ἅτε εἰδότες καὶ ⊕ χρησμὸν ὃν ἠνίξατο ἐς ⊕ τράγον ἡ Πυθία· ἐπέκρυπτον δὲ οὐδὲν ἧσσον, καὶ ἦν σφίσιν ἐς τοὺς ἄλλους ἀπόῤῥητον. Επιόντες δὲ τὴν πόλιν σπουδῇ, καὶ ἐπὶ πάντας ἐρχόμενοι, τοῖς τε ἐντυγχάνουσιν ὁπότε αἰσθάνοιντο ὄντας Μεσσηνίους, παρεκελεύοντο ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶναι, καὶ ἐκ τῶν οἰκιῶν ἀνεκάλουν τοὺς ἔτι ὑπολειπομένους. ἐν μὲν δὴ νυκτὶ οὐδὲν ἄξιον ἐπράχθη λόγου παρ' οὐδετέρων. Τοῖς μὲν γὰρ ἡ ἀπειρία τῶν τόπων, καὶ ἡ τόλμα Αριστομένους παρεῖχε μελλησμόν· τοῖς δὲ Μεσσηνίοις οὔτε παρὰ τῶν στρατηγῶν σύνθημα ἐγεγόνει φθανόντας εἰληφέναι. τάς τε δᾷδας ἢ εἴ τινα λαμπτῆρα ἄλλοιον ἅψαιτό τις, ὕων ἂν ἐσβέννυεν ὁ θεός. Επειδὴ δὲ ἡμέρα τὲ ἦν,

καὶ ἀλλήλους καθορᾶν ἐδύναντο, ἐνταῦθα Αριστομένης καὶ Θέοκλος ἐπειρῶντο ἐς πᾶσαν ἀπόνοιαν προάγειν τοὺς Μεσσηνίους, ἄλλά τε ὁπόσα εἰκὸς ἦν διδάσκοντες, καὶ Σμυρναίων τὰ τολμήματα ἀναμιμνήσκοντες· ὡς Ιώνων μοῖρα ὄντες, Γύγην τῶν Δασκύλου καὶ Λυδοὺς ἔχοντας σφῶν τὴν πόλιν, ὑπὸ ἀρετῆς καὶ προθυμίας ἐκβάλοιεν. Οἱ Μεσσήνιοι δὲ ἀκούοντες ἀπονοίας τὲ ἐνεπίπλαντο, καὶ συνιστάμενοι καθ' ὁπόσους ἕκαστοι τύχοιεν, ἐφέροντο ἐς τοὺς Λακεδαιμονίους. ὥρμησαν δὲ καὶ γυναῖκες τῷ κεράμῳ, καὶ ὅτῳ δύναιτο ἑκάστη, τοὺς πολεμίους βάλλειν. τοῦτο μὲν δὴ μὴ δρᾶσαι σφᾶς, μηδὲ ἐπιβῆναι τῶν τεγῶν, τοῦ ὄμβρου τὸ βίαιον ἐπεκώλυε. λαβεῖν δὲ ὅπλα ἐτόλμησαν, καὶ τοῖς ἀνδράσιν ἐπὶ πλέον αὗται τὴν τόλμαν ἐξῆψαν· ὁπότε καὶ τὰς γυναῖκας ἑώρων προτιμώσας συναπολέσθαι τῇ πατρίδι, ἢ ἀχθῆναι δούλας ἐς Λακεδαίμονα. ὥστε κἂν παρελθεῖν ἠδυνήθησαν τὸ πεπρωμένον. Αλλὰ ὁ θεὸς τὸ ὕδωρ ἐπήγα-

πήγαγεν ἀθρόον μᾶλλον μετὰ ἰσχυροῦ τῶν βροντῶν τοῦ ψόφου, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐναντίαις ταῖς ἀστραπαῖς ἐξέπληττε. τοῖς δὲ Λακεδαιμονίοις ταῦτα πάντα παρίστη φρόνημα, καὶ αὐτὸν ἀμύνειν σφίσιν ἔφασαν τὸν θεόν. ὡς (ἤστραπτε γὰρ τούτοις κατὰ δεξιὰ) ἀπέφαινεν Εκατος ὁ μάντις, ὡς αἴσιον εἴη τὸ σημεῖον. Οὗτος δὲ καὶ στρατήγημα ἐξεῦρε τοιόνδε. Αριθμῷ καὶ πολὺ οἱ Λακεδαιμόνιοι περιῆσαν. Ατε δὲ οὐκ ἐν εὐρυχωρίᾳ σφίσιν, οὐδὲ κατὰ σύνταγμα ἐγγινομένης τῆς μάχης, ἄλλων δὲ ἄλλῳ τῆς πόλεως ποιουμένων τὸν ἀγῶνα, ἀχρείους ἀπὸ ἑκάστης τάξεως συνέβαινεν εἶναι τοὺς τελευταίους. τούτους ἐκέλευεν ἀποχωρήσαντας ἐς τὸ στρατόπεδον σιτίων μεταλαβεῖν καὶ ὕπνου, καὶ αὖθις πρὸς ἑσπέρας ἥκειν τοῖς ὑπομείνασιν αὐτῶν διαδεξομένους τὸν πόνον. καὶ οἱ μὲν ἀναπαυόμενοί τε καὶ ἀναμέρος μαχόμενοι μᾶλλον ἀντήρκουν. Τοῖς δὲ Μεσσηνίοις πανταχόθεν παρίστατο ἀπορία. μεθ' ἡμέραν γὰρ ἀεὶ καὶ νύκτα συνεχῶς οἱ

αὐ-

αὐτοὶ τρίτην ἠμϋύοντο. ἤδη τὲ ἡμέρα ἦν, καὶ ἥ τε αὐπνία καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὃ ὕδωρ τὲ καὶ ῥῖγος ἐπίεζε σφᾶς, ὅ τε λιμὸς καὶ ἡ δίψα ἐπέκειτο. μάλιστα δὲ αἱ γυναῖκες ἀηθείᾳ τὲ πολέμου, καὶ τῇ συνεχείᾳ τῆς ταλαιπωρίας ἀπειρήκεσαν. Παραστὰς οὖν ὁ μάντις Θέοκλος πρὸς Αριστομένην εἶπε· Τί μάτην τόνδε ἔχεις τῶν πόνον; ἁλῶναι Μεσσήνην πάντως ἐστὶ πεπρωμένον. συμφορὰν δὲ τὴν ἐν ὀφθαλμοῖς, πάλαι τὲ ἡμῖν προεσήμαινεν ἡ Πυθία, καὶ ἔναγχος ὁ ἐρινεὸς ἔδειξεν. ἐμοὶ μὲν οὖν ὁ θεὸς αὐτῷ κοινὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἐπάγει τὴν τελευτήν. σὺ δὲ σώζειν μὲν, ὡς δυνάμεως ἥκεις, Μεσσηνίους, σώζειν δὲ καὶ σαυτόν. Επεὶ δὲ εἶπε πρὸς τοῦτον ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἔθει. Καὶ οἱ καὶ ἐς τοὺς Λακεδαιμονίους ἔπεισιν ἐκβοῆσαι τοσόνδε· Αλλ' ἔτοι τῶν πάντα γε χρόνον χαίροντες καρπώσεσθε τὰ Μεσσηνίων. Μετὰ τοῦτο τοῖς καθ' αὐτὸν ἀνθεστηκόσιν ἐμπεσὼν, ἐκείνους τὲ ἔκτεινε, καὶ αὐτὸς ἐτιτρώσκετο. προεμπλήσας δὲ τῶν

θυμὸν

θυμὸν τῷ φόνῳ τῶν ἐχθρῶν, ἀφίησι τὴν ψυχήν. Αριστομένης δὲ ἀπὸ τῆς μάχης ὀπίσω τοὺς Μεσσηνίους ἀνεκάλει, πλὴν ὅσοι κατὰ ἀνδραγαθίαν αὐτῷ προσεμάχοντο· τούτους δὲ εἴα κατὰ χώραν μένειν. τοῖς δὲ λοιποῖς προσέταξε τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα ἐντὸς τῆς τάξεως ἔχοντας ἐπακολουθεῖν, ᾗ περ ἂν αὐτὸς παρέχηται διέξοδον. Καὶ τούτων μὲν τοῖς τελευταίοις Γόργον καὶ Μάντικλον ἐπέστησεν ἄρχοντας. αὐτὸς δὲ ἀναδραμὼν ἐς τοὺς προτεταγμένους, τῆς τε κεφαλῆς τῷ νεύματι καὶ τοῦ δόρατος τῇ κινήσει δῆλος ἦν διέξοδόν τε αἰτούμενος, καὶ ἀποχωρεῖν ἤδη βεβουλευμένος. Τῷ τε οὖν Εμπεράμῳ καὶ Σπαρτιατῶν τοῖς παροῦσι διεῖναι τοὺς Μεσσηνίους ἤρεσκε, μηδὲ λυσσῶντας ἀνθρώπους καὶ ἐς τὸ ἔσχατον ἀπονοίας ἥκοντας ἐξαγριᾶναι πέρα. καὶ ἅμα οὕτω σφᾶς ποιεῖν Εκατος ὁ μάντις ἐκέλευεν. Οἱ δὲ Αρκάδες παραυτίκα τὲ τὴν κατάληψιν ἐπυνθάνοντο τῆς Εἴρας, καὶ αὐτίκα τῶν Αριστοκράτην ἐκέλευ-

ον

ον σφᾶς ἄγειν, ὡς ἢ σώσοντας Μεσσηνίους, ἢ σὺν αὐτοῖς ἀπολουμένους. Ο δὲ ἅτε ἐκ τῆς Λακεδαίμονος δεδεγμένος δῶρα, οὔτε ἄγειν ἤθελεν, εἰδέναι τὲ ἔφασκεν οὐδένα ἔτι Μεσσηνίων, ὅτῳ καὶ ἀμύνουσιν, ὄντα ὑπόλοιπον. τότε δὲ ὡς σαφέστερον ᾐσθάνοντο περιόντας καὶ ἐκλείπειν τὴν Εἶραν βεβιασμένους, αὐτοὶ μὲν περὶ τὸ ὄρος σφᾶς τὸ Λύκαιον ἔμελλον ὑποδέξασθαι προετοιμασάμενοι καὶ ἐσθῆτα καὶ σιτία· ἄνδρας δὲ τῶν ἐν τέλει πέμπουσι παραμυθεῖσθαί τε τοὺς Μεσσηνίους, καὶ ἡγεμόνας τῆς πορείας ἅμα γενέσθαι. Καὶ τοὺς μὲν, ὡς ἐς τὸ Λύκαιον ἀνεσώθησαν, ἐξένιζον, καὶ τὰ ἄλλα εὐνοϊκῶς περιεῖπον οἱ Αρκάδες, κατανέμειν τὲ ἐς τὰς πόλεις ἤθελον καὶ ἀναδάσασθαι δι' ἐκείνους τὴν γῆν. Αριστομένει δὲ ὅτε οἶκτος δεξαρπαζομένης τῆς Εἴρας, καὶ τὸ μῖσος τὸ ἐς τοὺς Λακεδαιμονίους, βούλευμα παρίστησι τοιόνδε. Πεντακοσίους τῶν Μεσσηνίων, οὓς μάλιστα ἠπίστατο αὐτῶν ἀφειδῶς ἔχοντας, ἀποκρίνας ἀπὸ τοῦ πλήθους, ἤρετο

σφᾶς

σφᾶς ἐν ἐπηκόῳ τῶν τε ἄλλων Αρκάδων καὶ Αριστοκράτους, ἅτε ὄντα προδότην οὐκ εἰδώς (ἀνανδρίᾳ γὰρ καὶ ὑπὸ δειλίας φυγεῖν τότε ἤδη καὶ Αριστοκράτη τῆς μάχης, καὶ οὐ διὰ κακίαν εὐδεμίαν, ἐδόξαζεν αὐτόν) ὥς τε ἐναντίον καὶ τούτου τοὺς πεντακοσίους ἤρετο, εἰ τιμωροῦντες τῇ πατρίδι ἀποθνήσκειν σὺν αὐτῷ ἐθελήσουσι. φαμένων δὲ ἐθέλειν, ἀπεγύμνου τὸ πᾶν, ὡς πάντως τῆς ἐπιούσης ἑσπέρας ἐπὶ τὴν Σπάρτην ἄγειν μέλλοι. Λακεδαιμονίων γὰρ τότε δὴ μάλιστα ἐς τὴν Εἶραν ἀπῆσαν οἱ πολλοὶ, καὶ ἄλλοι τὲ ἐπεφοίτων φέροντες καὶ ἄγοντες τὰ Μεσσηνίων. Καὶ ἢν μὲν ἑλεῖν τὴν Σπάρτην καὶ κατασχεῖν δυνηθῶμεν (ἔφασκεν ὁ Αριστομένης) ἔστιν ἡμῖν ἀποδόντας Λακεδαιμονίοις τὰ ἐκείνων, κομίσασθαι τὰ οἰκεῖα· ἁμαρτάνοντες δὲ, ὁμοῦ ἀποθανούμεθά γε μνήμης καὶ τοῖς ἔπειτα ἄξια ἐργασάμενοι. Ταῦτα εἰπόντος, τῶν Αρκάδων ὅσον τριακόσιοι, μετέχειν καὶ αὐτοὶ τοῦ τολμήματος ἤθελον, καὶ τότε μὲν ἐπεῖχον

τῆς ἐξόδου. τὰ γὰρ ἱερὰ ἐγίγνετο αὐτοῖς οὐ κατὰ γνώμην. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ τό τε ἀπόρρητον ἔγνωσαν σφῶν τοὺς Λακεδαιμονίους προπεπυσμένους, καὶ αὐτοὶ δεύτερον ὑπὸ Αριστοκράτους προδεδομένοι. Τὰ γὰρ τοῦ Αριστομένους βουλεύματα αὐτίκα ὁ Αριστοκράτης ἐγγράψας βιβλίῳ, καὶ ὃ βιβλίον ἐπιθεὶς τῶν οἰκετῶν ὃν ἠπίστατο ὄντα εὐνούστατον, πρὸς Ανάξανδρον ἀπέστελλεν ἐς Σπάρτην. Επανιόντα δὲ τοὺς οἰκέτην λοχῶσιν ἄνδρες τῶν Αρκάδων, στάφοροι καὶ πρότερον τῷ Αριστοκράτει, σχόντες δ' ἔτι καὶ ὕποπτον τότε ἐς αὐτόν. λοχήσαντες δὲ τοὺς οἰκέτην ἐπανάγουσιν ἐς τοὺς Αρκάδας, καὶ ἐπεδείκνυον ἐς τοὺς δῆμον τὰ ἀνταπεσταλμένα ἐκ Λακεδαίμονος. Επέστελλέν τε ὁ Ανάξανδρος, φυγήν τε αὐτῷ τὴν πρότερον ἀπὸ τῆς μεγάλης Τάφρου φάμενος οὐκ ἀνόνητον ἐκ Λακεδαιμονίων γενέσθαι· προσέσεσθαι δέ οἱ χάριν καὶ τῶν ἐν τῷ παρόντι μηνυμάτων. Ως δὲ ἀπηγγέλθη ταῦτα ἐς ἅπαντας, αὐτοί τε τοὺς Αριστοκράτην ἔβαλλον

λην οἱ Αρκάδες, καὶ τοῖς Μεσσηνίοις διεκελεύοντο. οἱ δὲ ἐς τὸν Αεισομψύλιον ἀπέβλεπον. Καὶ ὁ μὲν ἐς τὴν γῆν ἀφορέων ἔκλαιε. τὸ δὲ Αεισοκεάτιον οἱ Αρκάδες καταλιθώσαντες, τὸ μὲν τῶν ὄρεων ἐκτὸς ἐκβάλλουσιν ἄπαφον· σήλιον δὲ ἀνέθεσαν ἐς τὸ τέμενος τῆς Λυκαίας λέγουσαν.

Πάντως ὁ χρόνος εὗρε δίκην ἀδίκῳ βασιλῆϊ,

Εὗρε δὲ Μεσσήνης αὖ Διὶ τερψιθότην

Ρηϊδίως. χαλεπὸν δὲ λαθεῖν θεὸν ἄνδρ' ὑπόρκην.

Χαῖρε Ζεῦ βασιλεῦ, καὶ σάω Αρκαδίαν.

Τῶν δὲ Μεσσηνίων ὁπόσοι περὶ τὴν Εἴδαν ἢ καὶ ἑτέρωθί που τῆς Μεσσηνίας ἐγκατελείφθησαν, τούτους μὲν οἱ Λακεδαιμόνιοι περισένειμαν ἐς τὰ εἰλωτικόν. Πύλιοι δὲ καὶ Μοθωναῖοι καὶ ὅσοι τὰ παραθαλάσια ᾤκεον, ναυσὶν ὑπὸ τὴν ἄλωσιν τῆς Εἴδας ἀπαίρουσιν ἐς Κυλλήνην ὑπὸ

ἐπίνειον τὸ Ηλείων. ἐκεῖθεν δὲ πρὸς τοὺς ἐν Αρκαδίᾳ Μεσσηνίους ἀπέστελλον ἐθέλοντες κοινῷ στόλῳ χώραν, ἔνθα οἰκήσουσιν, ἀναζητεῖν, καὶ Αριστομένην ἐκέλευον ἡγεῖσθαι σφίσιν ἐς ἀποικίαν. Ο δὲ αὐτὸς μὲν ἕως ἂν περιῇ, πολεμήσειν Λακεδαιμονίοις ἔφασκεν, ἐπίστασθαι δὲ ἀκριβῶς, ὡς ἀεί τι ἀναφύσεται τῇ Σπάρτῃ δι' αὐτοῦ κακόν· ἐκείνοις δὲ Γόργον καὶ Μάντικλον ἔδωκεν ἡγεμόνας. Ο δὲ Εὐεργετίδας ἐς μὲν τὸ Λύκαιον σὺν τοῖς ἄλλοις Μεσσηνίοις καὶ αὐτὸς ἀπεχώρησεν· ἐκεῖθεν δὲ ὡς ἑώρα τὸ βούλευμα διαπεπτωκὸς τῷ Αριστομένει τὸ ἐς τὴν κατάληψιν τῆς Σπάρτης, ἀναπείσας τῶν Μεσσηνίων ὡς πεντήκοντα, ἐπάνεισι ἐπὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐς τὴν Εἶραν· καὶ ἐντυχὼν διαρπάζουσιν ἔτι τὰ ἐπινίκια, πένθος σφίσιν ἐποίησεν. καὶ ὧν μὲν ἐνταῦθα ἐπιλαμβάνει τὸ χρεών. Αριστομένης δὲ ὡς τοὺς ἡγεμόνας τοῖς Μεσσηνίοις ἐπέταξεν ἐς Κυλλήνην, ὅστις ἐθέλοι μετέχειν τῆς ἀποικίας. καὶ μετέχον ἅπαντες, πλὴν εἰ

γῆρας

γῆρας τινὰ ἀπείργειν, ἢ μηδὲ εὐπορῶν ἔτυχεν ἐς τὴν ἀποδημίαν. οὗτοι δὲ αὐτοῦ κατέμειναν παρὰ τοῖς Αρκάσιν. Εάλω δὲ ἡ Εἶρα, καὶ ὁ πόλεμος ὁ δεύτερος Λακεδαιμονίων καὶ Μεσσηνίων τέλος ἔσχεν, Αθηναίοις ἄρχοντος Αὐτοσθένους, ἔτει πρώτῳ τῆς ὀγδόης τε καὶ εἰκοστῆς ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα Χιόνις Λάκων. Ως δὲ ἐς τὴν Κυλλήνην οἱ Μεσσήνιοι συνελέχθησαν, ὧν μὲν παρόντα χειμῶνα ἔδοξεν αὐτοῦ χειμάζειν, καὶ τὴν ἀγορὰν σφίσι καὶ χρήματα οἱ Ηλεῖοι παρεῖχον. Αμα δὲ τῷ ἦρι ἐβουλεύοντο ποῖ χρὴ σταλῆναι. Γνῶμαι δὲ ἦσαν, Γόργου μὲν, Ζάκυνθον τὴν ὑπὲρ Κεφαλληνίας καταλαβόντας, καὶ νησιώτας ἀντὶ ἠπειρωτῶν γενομένους ναυσὶν ἐς τὰ παραθαλάσσια τῆς Λακωνικῆς ἐπιπλέοντας, κακοῦν τὴν γῆν. Μάντικλος δὲ ἐκέλευε Μεσσήνης μὲν καὶ τοῦ Λακεδαιμονίων ἔχθοις λαβεῖν λήθην· πλεύσαντας δὲ ἐς Σαρδὼ, κτήσασθαι μεγίστην τε νῆσον καὶ εὐδαιμονίᾳ πρώτην. Εν τοσούτῳ δὲ Αναξίλας πρὸς

τὸν Μεσσηνίων ἀπέστειλεν ἐς Ἰταλίαν καλῶν. Ὁ δ' Ἀναξίλας ἐτυράννει μὲν Ῥηγίου, τέταρτος δὲ ἀπόγονος ἦν Ἀλκιδαμίδου. Μετῴκησε δὲ Ἀλκιδαμίδας ἐκ Μεσσήνης ἐς Ῥήγιον μετὰ τὸν Ἀριστοδήμου τοῦ βασιλέως τελευτὴν καὶ Ἰθώμης τὴν ἅλωσιν. Οὕτως οὖν ὁ Ἀναξίλας τὸν Μεσσηνίων μετεπέμπετο, ἐλθοῦσί τε ἔλεγεν, ὡς Ζάγκλιοι διάφοροι μέν εἰσιν αὐτῷ, χώραν δὲ εὐδαίμονα καὶ πόλιν ἐν καλῷ τῆς Σικελίας ἔχουσιν. ἃ δὴ σφίσιν ἐθέλειν ἔφη συγκατεργασάμενος δοῦναι. Πεισθέντων δὲ τῷ λόγῳ, ὅπως Ἀναξίλας διαβήσεται ἐς Σικελίαν αὐτός. Ζάγκλιον δὲ οἱ μὲν ἐξαρχῆς κατέλαβον λῃστικῇ, καὶ ἐν ἐρήμῳ τῇ γῇ τειχίσαντες ὅσον τοῦ λιμένος ὁρμητήριον πρὸς τὰς καταδρομὰς καὶ ἐς τὸν ὕπλους ἐχρῶντο. ἡγεμόνες δὲ ἦσαν αὐτῶν Κραταιμένης Σάμιος, καὶ Περιήρης ἐκ Χαλκίδος. Περιήρει δὲ ὕστερον καὶ Κραταιμένει καὶ ἄλλοις ἐπαγαγέσθαι τῶν Ἑλλήνων ἔδοξεν οἰκήτορας. Τότε δὲ τὸν Ζαγκλαίους ὅ τε Ἀναξί-

λας

ναξίλας ναυσὶν ἀνταναγομένους ἐνίκησε, καὶ οἱ Μεσσήνιοι μάχῃ πεζῇ. Ζαγκλαῖοι δὲ κατ' ἦλῶ τε ὑπὸ Μεσσηνίων καὶ ναυσὶν ἅμα ὑπὸ Σαλείνης ὑπὸ Ῥηγίνων πολιορκέμενοι, καὶ ἁλισκομένους σφίσιν ἤδη τὸ τείχους, ὅπῃ τε βωμὸς θεῶν καὶ ἱερὰ φύγοιεν. Ἀναξίλας μὲν οὖν τῆς Μεσσηνίοις παρεκελεύετο, τούς τε ἱκετεύοντας Ζαγκλαίων ἀποκτείνειν, καὶ τὰς λοιπὰς γυναῖκάς τε καὶ παῖδας ἀνδραποδίζεσθαι. Γόργος δὲ καὶ Μάντικλος παρῃτοῦντο Ἀναξίλαν, μὴ σφᾶς ὑπὸ συγγενῶν ἀνδρῶν πεπονθότας ἀνόσια, ὅμοια αὐτοὺς ἐς ἀνθρώπους Ἕλληνας ἀναγκάσαι δρᾶσαι. Μετὰ δὲ τοῦτο ἤδη τοὺς Ζαγκλαίους ἀνίσασαν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ, καὶ ὅρκους δόντες, καὶ αὐτοὶ παρ' ἐκείνων λαβόντες, ᾤκησαν ἀμφότεροι κοινῇ. ὄνομα δὲ τῇ πόλει μετέθεσαν Μεσσήνῃ ἀντὶ Ζάγκλης καλεῖσθαι. Ταῦτα δὲ ὅπῃ τῆς ὀλυμπιάδος ἐπράχθη τῆς ἑβδόμης καὶ εἰκοστῆς, ᾗ Χιόνις Ἀκμων ὁ δεύτερον ἐνίκα, Μιλτιάδου παρ' Α-

θηναίοις ἄρχοντος. Μάντικλος δὲ καὶ τὸ ἱερὸν Μεσσηνίοις τοῦ Ηρακλέους ἐποίησε. καὶ ἔστιν ἐκτὸς τείχους ὁ θεὸς ἱδρυμένος, Ηρακλῆς καλούμενος Μάντικλος· καθάπερ καὶ Αμμων ἐν Λιβύῃ, καὶ ὁ ἐν Βαβυλῶνι Βῆλος, ὁ μὲν ἀπὸ ἀνδρὸς Αἰγυπτίου Βήλου τοῦ Λιβύης ὄνομα ἔσχεν, Αμμων δὲ ἀπὸ τοῦ ἱδρυσαμένου ποιμένος. Μεσσηνίοις μὲν οὖν τοῖς φεύγουσιν ἐγεγόνει πέρας τῆς ἄλης. Αριστομένης δὲ ὡς τὴν ἡγεμονίαν ἀπείπατο τῶν ἐς τὴν ἀποικίαν στελλομένων, τὰς θυγατέρας τὴν πρεσβυτάτην, καὶ τὴν ἐπὶ ταύτῃ, καὶ Αγναγόραν τὴν ἀδελφὴν, τὴν μὲν Θάρυκι ἐς Φιγαλίαν, Δαμοθοΐδα δὲ Λεπρεάτῃ καὶ Ηραιεῖ Θεοπόμπῳ τὰς θυγατέρας συνῴκισεν. Αὐτὸς δὲ ἀφικόμενος ἐς Δελφοὺς, ἐχρῆτο τῷ θεῷ· καὶ ὃ μὲν τῷ Αριστομένει γενόμενον μάντευμα, οὐ λέγεται. Δαμαγήτῳ δὲ Ροδίῳ βασιλεύοντι ἐν Ιαλυσῷ, τότε δὲ ἥκοντι παρὰ τοῦ Απόλλωνα, καὶ ἐρωτῶντι ὁπόθεν ἀγαγέσθαι χρὴ γυναῖκα, ἔχρησεν ἡ Πυθία θυγατέρα ἀνδρὸς τῶν Ελλήνων τῶν ἀρί-

ἀρίστου λαβεῖν. Ο δὲ (ἦν γὰρ καὶ τρίτη τῷ Αριστομένει θυγάτηρ) γαμεῖ ταύτην, Ελλήνων τῶν τότε ἐκεῖνον μακρῷ δή τινι ἄριστον νομίζων. Αριστομένης δὲ ἐς μὲν τὴν Ρόδον ἀφίκετο σὺν θυγατρί· ἐκεῖθεν δὲ ἔς τε Σάρδεις ἐνενόει πρὸς Αρδυν τῶν Γύγου, καὶ ἐς Εκβάτανα τὰ Μηδικὰ ἀναβῆναι πρὸς τῶν βασιλέα Φραόρτην. Ἀλλὰ γὰρ πρότερον τούτων συνέπεσεν ἀποθανεῖν αὐτῷ νοσήσαντι. οὐ γὰρ ἔδει συμφορὰν εὐδεμίαν Λακεδαιμονίοις ἔτι ἐξ Αριστομένους γενέσθαι. Τελευτήσαντι δὲ αὐτῷ Δαμάγητος καὶ οἱ Ρόδιοι μνῆμά τε ἐπιφανὲς ἐποίησαν, καὶ ἔνεμον ἀπὸ ἐκείνου τιμάς.

FINIS.

ARISTOMENES.

MESSENII malis graviſſimis impliciti, cum in poſterum etiam nihilo Spartanorum dominatum æquiorem ſibi fore ſperare poſſent, & pugnando mori ſatius omnino ducerent, quàm penitus è Peloponneſo emigrare, nova defectionis conſilia inieruut. Acerrimi erant juvenes rerum novarum autores: illi quidem omnium belli artium imperiti, ſed ea animi elatione, ut cadere mallent liberam nacti patriam, *ſi optio detur*, quam *vel clementiſſimam* ſervitutem rerum omnium copiis circumfluentes perferre. Educata jam juventus *eximia* erat Meſſeniis cum in aliis locis, tum vero numero & robore præſtantiſſima, Andaniæ: eminebat vero inter omnes Ariſtomenes, quem Meſſenii adhuc inter heroas colunt: & ejus quidem natales maxime inſignes exiſtimant. Cum ejus enim matre Nicotelea genium quendam ſeu deum ſumta draconis forma concubuiſſe ferunt: quod ipſum de Olympiade Macedonas, de Ariſtodama Sicyonios novi memoriæ pro-

prodidiſſe. Tantum intereſt, quod Ariſtomenem Meſſenii non Hercule aut Jove genitum prædicant, ſicuti Ammone Alexandrum Macedones, Aratum Æſculapio Sicyonii: verum cum Græcorum multitudo Pyrrum ei patrem fuiſſe dicat, ipſi Ariſtomenem Nicomedis filium in ſacrorum libationibus celebrant. Vigebat hic animis & ætate, & eum æquales, honore prope pares, ad defectionem incitabant. Rem ad hunc ferme modum exorſus eſt. Miſſis clam ad Argivos & Arcadas certis hominibus, tentavit primum utriuſque gentis animos, nunquid ſibi deſciſcentibus, nihilo aut ſegnius, aut ope minore quàm priore bello, auxilium laturi eſſent. Ac ſpe quidem multo paratiores ſocios animadvertere. jam enim Arcades & Argivi apertiſſimas cum Lacedæmoniis inimicitias exercebant. Quare cum omnia ad bellum comparata eſſent ſubſidia, defecerunt Meſſenii undequadrageſimo poſt Ithomes excidium anno, qui quartus fuit tertiæ & viceſimæ Olympiadis, qua vicit in ſtadio Hypereſienſis Icarus: Athenis vero jam tum annui erant Arcontes ac tunc quidem Tleſias Athenis prætor erat. Qui autem eſſent Spartæ reges, eos Tyrtæus non nominavit. At

Rhia-

Rhianus verſibus mandavit, Leotychide regnante bellum hoc alterum geſtum. At enim Rhiano in hac ego re neutiquam aſſentior: Tyrtæum vero id ipſum quod aperte non dixit, ſignificaſſe tamen facile videri poſſit. Elegi enim ipſius ſunt de bello priore,

Obſeſſam decima hanc nonaque vidit hyems.
Indomitique animos tam longi munia Martis
Noſtrorum patrum ſuſtinuere patres.

Quibus planum facit, ætate demum tertia poſt primum bellum, iterum Meſſenios arma cepiſſe. Declarat itaque annorum ſeries, regem eo tempore Spartæ fuiſſe Anaxandrum Eurycratis filium, Polydori nepotem: ex altera vero familia Anaxidamum Zeuxidami filium, Archidami nepotem, pronepotem Theopompi. Id circo autem ad pronepotem Theopompi deſcendi, quod Archidamo filio ante patrem mortuo, Zeuxidamum è filio nepotem, Theopompus imperii ſibi ſucceſſorem reliquit. At Leotychidem regnum poſſediſſe conſtat poſt Demaratum Ariſtonis filium, cum Ariſton ipſe à Theopompo ſeptimus fuerit. Eo ipſo igitur

gitur contulere cum Lacedæmoniis ſigna Meſſenii ad Deras, qui vicus in Meſſenia eſt, anno poſt defectionem primo. Neutris venere à ſociis auxilia: neque penes quos ejus fuerit certaminis victoria perſpicuum fuit. Ariſtomenem eo prælio tradunt facinora majora multo, quàm quod unius viri erat opis, feciſſe; quare ſtatim poſt pugnam rex fuit ſalutatus: erat enim ex * Æpytidarum genere. Verum cum regnum recuſaſſet, imperatorem cum ſumma poteſtate præeſſe rebus bellicis juſſerunt. Is eo erat ingenio, ut facillime pateretur ſuum iis etiam, qui aliquid in bello memoria dignum geſſiſſent, honorem haberi.

CAP. II. Et antiquiſſima quidem ipſi cura fuit, initio belli Lacedæmonios perterrefacere, quo eſſet illis in omne reliquum tempus formidoloſior. Hoc ſibi cum propoſitum haberet, noctu Lacedæmonem veniens, ad Chalcicœci ſcutum affixit, in quo inſcriptum fuit, Ariſtomenem deæ de Spartanorum manubiis dicaſſe. Eodem tempore male metuentibus Lacedæmoniis & Delphicum Apollinem de belli exitu conſulentibus reſponſum, ut Athenienſem hominem rerum gerendarum autorem accerſerent. Quare

* Vid. Hom. Iliad. 2.

cum per legatos de oraculo docuiſſent Athenienſes, ac ſimul Athenienſem ſibi hominem, cujus uterentur conſilio, depoposciſſent, ea res animi dubios tenuit; neque enim è re ſuâ fore Athenienſes judicabant, ſi Lacedæmonii parte Peloponneſi optima ſine inſignibus cladibus potirentur: & rurſus divinis vocibus non parere nefarium cenſebant. Conſilium itaque iſtiusmodi ineunt. Erat Athenis Tyrtæus quidam ludi magiſter, qui neque ſatis mente valere credebatur, & altero claudicabat pede. Hunc ad Spartanos miſere: ibi ille modo civitatis principes, modo plebem, proinde ut locus aut tempus tuliſſet, elegos & anapæſtos decantans, *quid facto opus eſſet edocebat.*

CAP. III. Anno uno ferme poſt prælium ad Deras, cum ſui jam utriſque ſocii præſto eſſent, ad Apri monimentum (id *vico* ei nominis eſt) ad prælium committendum accincti convenere. Meſſeniis Elei, Arcades, Argivi, Sicyonii auxilia miſerant. Convolarant etiam qui ſponte profugerant è Meſſenia; & ab Eleuſine, quibus à majoribus tradita fuerant Magnarum dearum initia, Androclis præterea nepotes: atque hi quidem *omnes* ſumma alacritate Meſſeniis auxiliabantur. Lacedæmoniis præ-

præſto fuere Corinthii, & è Lepreatis nonnulli Eleorum odio ducti. Aſinæis fœdus cum utriſque juramento ſancitum fuit. Vicus quem Apri ante diximus monimentum nuncupari, in Stenyclero Meſſenici agri *regione* eſt, nomen ex eo habet, quod Herculem memoriæ proditum, ſuper apri teſtibus, fœdus cum Nelei liberis, fide ultro citroque data & accepta, iciſſe. Poſtquam Sacra rite à vatibus utrinque facta. (vates erat Lacedæmoniis Hecatus, nepos & cognominis Hecati, illius qui cum Ariſtodemi filiis Spartam poſtliminio reverterat: Meſſeniis Theoclus. Oriundus hic Theoclus ab Eumantide fuit. Eumantin ipſum, Eleum hominem, (quod erat de genere Iamidarum) Meſſenem Creſphontes adduxerat) Illi cum ſuum utrique vatem fidenti animo haberent, eo etiam ad rem gnaviter gerendam fuere paratiores: ſëd & ceteri, pro ſua quidem quiſque ætate ac virili parte, magnam præ ſe ferebant alacritatem. Omnes vero bellicæ gloriæ cupiditate ſuperabat Anaxander Lacedæmoniorum rex, quique circa ipſum erant Spartani. In Meſſeniorum exercitu Androclis nepotes Phintas & Androcles, totaque ea manus quæ illorum ductum ſequebatur, egregie

ad virtutis laudem, & pari conſenſu aſpirabant. Tyrtæus, & * magnorum deorum antiſtites, nulla ipſi belli munia obiere; extremos tantum ſui quique agminis cohortationibus ad pugnandum accendebant. Quod vero ad Ariſtomenem attinet, ſtipabant eum octoginta è Meſſeniis, lectiſſimi juvenes, ejus æquales: quorum magno ſibi unuſquiſque honori ducebat, quod ſe ille, quem in prætoriam cohortem præ ceteris adſciſceret, dignum putaſſet. Et erat ſane eorum quilibet miro animi vigore, ſive mutuum ſociis præſtare auxilium, ſive ducis pugnam vel jam aggredientis, vel jam prope aggreſſuri, mandata obſervare opus eſſet. Steterunt hi in acie contra Anaxandri cohortem, in qua fuit Spartani exercitus robur. Quare cum impigre ad multas horas dimicaſſent, multaque avide accepiſſent vulnera, in extremam effuſi rabiem; pertinaci mora, & violento impetu hoſtem fundunt. Fuſum Ariſtomenes ut alia cohors perſequatur imperat: ipſe cum ſuis ad integros, & adhuc ſuum obtinentes locum converſus, ubi & illos dare terga coegit, mox alios, & ſubinde alios acrius adoritur, donec totam Lacedæmoniorum aciem, cum modo

* Caſtoris & Pollucis.

modo in hanc, modo in illam partem ſe inferret, terribilior multo quàm ut hominis unius illa videri poſſet furor, diſſipatis atque diſturbatis ordinibus in fugam vertit. Jam vero cum palantes ageret, qui neque in fugiendo modum haberent ullum, neque tantiſper conſiſterent dum in unum convenirent, ad ſilveſtrem pyrum, in ea campi parte enatam, ventum: ibi Ariſtomenem à curſu Theoclus vates revocabat, quod in ea arbore Caſtor & Pollux conſediſſent. Sed Ariſtomenes in ipſo pugnæ ardore impetu raptus, non auditis omnibus Theocli vatis monitis, cum ad pyrum acceſſiſſet, ſcutum amiſit; ibi dum in eo quærendo cunctatur, ſpatium datum eſt elabendi, qui ſe ante in fugam dederant, Lacedæmoniis.

Cap. IV. Ea clade perculſi Spartani, ad belli finem ſpectabant: ſed eos Tyrtæus de ſententia recitatis elegis deduxit; idemque milites qui in cohortibus deſiderabantur, de Hilotum delectu ſupplevit. Ariſtomenem Andaniam reverſum acceperunt matronæ *gratulabundæ*, tænias in eum, quacunque incederet, & ut anni ferebat tempeſtas, flores & fructus jacientes: carmen præterea illud, quod noſtra etiam cantatur ætate in eum concinentes,

Per Stenyoleria plana, per aſpera ſaxa ſecutus,

Victor Ariſtomenes eſt Lacedæmonios.

Scutum poſtea recepit Ariſtomenes: nam cum Delphos veniſſet, dei monitu, in Trophonii ſacro penetrali, quod ad Lebadeam eſt, illud reperit; ac rurſus eodem in templo dedicavit: quod ego ibi poſitum vidi. Inſigne ejus eſt aquila, paſſis ad extremos *clypei* margines alis. Sed tunc Bœotia redieus, clypeo apud Trophonium invento ac recuperato, ad majora mox belli ſe opera comparavit. Collecta enim Meſſeniorum manu, lectiſſimis ſtipatus civibus, ſub crepuſculum ad Laconicum oppidum, quod in urbium enumeratione veteri nomine Pharin Homerus, Pharas nuncupant Spartani & finitimi, contendit. Ibi occiſis qui reſiſtere conati fuerant, ac oppido direpto, dum Meſſenen cum luculenta præda redit, Anaxandrum, qui *facta ex inſidiis eruptione* cum armatorum globo tergum urgebat, *converſus in hoſtem*, in ipſa via iterum fudit: quin & fugientem acriter inſequi non prius deſiit, quàm tragula femore ſauciato, retrocedere coactus eſt, cum nihil interea de præda deperiſſet.

Cap. V. Modico dein tempore inter-

termiſſo, quantum ſcilicet curando vulneri ſat fuit, cum Spartam ipſam adoriri in animo haberet, objecta per viſum Helenæ & Gemellorum ſpecie deterritus eſt. *Rediens*, Caryatides virgines choros Dianæ agitantes, interdiu ex occulto aggreſſus, parentum opibus & dignitate præſtantiſſimam quamque comprehendit, & ad Meſſeniæ vicum quendam perduxit. Ibi virginum cuſtodia certis hominibus de ſua cohorte mandata, noctem unam quievit. Interea juvenes, vino (ut videtur) & libidine tranſverſos rapiente, virgines eas vitiandi cupiditate exarſerunt, atque adeo, ut ne ipſius quidem Ariſtomenis vocibus, negantis id jus faſque Græcis eſſe, conatu abſiſterent. Quare ut eas ab injuria vindicaret, adoleſcentes aliquot, quorum erat maxime vino incitata licentia, occidere coactus, captivas tam integras quàm ante fuerant parentibus magna accepta pecunia reddidit. Eſt in Laconico agro *vicus* Ægila nomine, in quo templum Cereris *veteri* religione conſecratum. Huc matronas per feſtos dies more majorum ludos ut facerent convenisſe, Ariſtomenes, quique cum eo erant, exploratum habebant. *Eo itaque*

veniens opprimere eas conatus eſt: *ſed* cum illæ numinis ope fretæ vim repuliſſent, gladiis etiam, quibus ad hoſtias mactandas uſi fuerant, armatæ, & verubus, toſtis jam extis, hoſtem invaſerunt, multiſque graviter ſauciis, ipſum quoque Ariſtomenem facibus percuſſum, ac male mulctatum, in vincula conjecerunt. Sed eadem nocte liberatus, ad ſuos rediit. Dimiſiſſe eum dicitur ſacrorum antiſtita Archidamea, non pretio, ſed amore adducta: (illum enim multo ante amare cœperat) ſimulavit vero effugiſſe exuſtis vinculis.

Cap. VI. Eodem anno cum prope eſſet ut ad Magnam foſſam, (hoc loco nomen eſt) prælium committeretur, & Meſſeniis Arcades ex omnibus urbibus auxilium tuliſſent, Ariſtocratem Hicetæ filium, patria Trapezuntium, Arcadum regem, & eorum tunc exercitus ducem, Lacedæmonii pecunia corrupere. Primi enim omnium Lacedæmonii ex omni antiquitatis memoria hoſtem dicuntur muneribus ſolicitaſſe, & venalem feciſſe belli eventum. Prius enim quàm ab illis circumveniretur Ariſtocrates, à quo Meſſenii proditi ſunt, virtute, fortuna, & deorum præſidiis res bellica ſtabat. Conſtat vero Lacedæmonios eoſdem & inſequentibus

bus deinde temporibus, cum ad Ægospotamos classi Athenienſium occurriſſent, & alios hoſtium prætores, & Adimantum in primis mercede ſibi devinxiſſe. Atenim & ipſos Lacedæmonios oppreſſit aliquando pœna quæ Neoptolemea dicitur; ex eo ſcilicet, quod cum ad Hercei Jovis aram Neoptolemus Achillis filius Priamum jugulaſſet, & ipſi poſtea accidit, ut ad Apollinis Delphici aram interimeretur. Venit inde in proverbii conſuetudinem, ut quoties qua quis alterum affeciſſet injuria, eam ipſe paſſus eſſet, Neoptolemea ultio diceretur. Nam cum maxime opibus florerent Lacedæmonii, deleta Athenienſium claſſe, magna Aſiæ parte Ageſilai ductu occupata, imperio Medico exciderunt nimirum: ipſorum arte Perſarum rex uſus, miſſa Corinthum, Argos, Athenas, Thebas pecunia, bellum in Spartanos concitavit, quod eſt Corinthiacum appellatum: quæ fuit cauſa, ut Ageſilaus in Græciam, omiſſa Aſiatica expeditione, exercitum reportare cogeretur. Dolum itaque Lacedæmoniorum Dii ſuo tempore in ipſorum vertere perniciem. Ariſtocrates vero accepta à Lacedæmoniis pecunia, Arcadas primùm quid moliretur celavit: deinde vero cum

utra

utraque acies ſigna collatura eſſet, ſuis terrorem & trepidationem fecit, *quaſi commonefaciens*, ſi ad manus ventum eſſet, victis ex iniquo loco exitum nullum fore: & inſuper ſibi ſacrificanti affirmavit nihil læti exta portendiſſe, edixit itaque ut ſigno à ſe dato, pro ſe quiſque fuga ſaluti ſuæ conſuleret. Quare cùm jam prælium iniretur, omneſque in hoſtem converſi eſſent Meſſenii, Ariſtocrates abduxit Arcadas, Meſſeniiſque lævum cornu & acies media nudata eſt: in utraque enim agminis parte conſtiterant Arcades, cum neque Elei, neque Argivi, nec Sicyonii pugnæ intereſſent. Præterea, quo eſſet efficacior proditio, Ariſtocrates fugiens per medios Meſſenios evaſit. Re inſperata attoniti Meſſenii, ac plane quid agerent incerti, eorum non pauci à Lacedæmoniis qui ſe jam acrius inferebant, in Arcadas impune labentes converſi, orabant alii ut manerent, alii conviciis illos & maledictis inceſſebant, proditores & fœdifragos appellantes Spartani interea facile deſtitutos undique circundato agmine cinxerunt, & obviam maxime quàm minimo labore ac periculo ſibi victoriam vindicarunt. Ariſtomenes cum cohorte ſua locum tenuit, & incumbentis impetum hoſtis aliquan-

quandiu ſuſtinuit: ſed fuere tam pauci numero, ut non magno utiquefuerint præſidio. Periit omnis prope multitudo: & qui ante de ſervis dominos Lacedæmoniorum ſe futuros rati fuerant, jam ne reliquam quidem ſalutis ullam ſpem retinebant. Occubuere autem ex principibus nonnulli, interque eos Androcles, Phintas, &, cujus clariſſima in ea prælio virtus eluxit, Phanas, Olympica dolicodromii victoria jam ante illuſtris.

CAP. VII. Ariſtomenes prælii reliquias collegit, cumque ſuis ut Andania & oppidis quæ à mari longius abeſſent relictis, ſe in Iran montem reciperent ſuaſiſſet, eo in loco obſidionem hoſtium, poſt acceptam ad Foſſam cladem, annos nihil minus XI ſuſtinuit; cum tamen caſtellum illud cum ea ſpe Lacedæmonii oppugnare adorti eſſent, quaſi primo impetu capi poſſet. Teſtatur tam longum totius obſidionis tempus fuiſſe, his verſibus Rhianus.

Pugnarunt inter candentis devia montis,
Per duo vigintique herbas, gelidaſque pruinas.

Deſcripſit ſcilicet annos per hyemes & æſtates. Nam cum herbas dixit; viridem ſegetem, vel *anni tempus* quod paulo

paulo ante meſſem eſt, ſignificavit. Ira occupata, reliquo omni agro excluſi Meſſenii, præter oram tamen maritimam, quam illis integram & incolumem Pylii & Mothonæi præſtiterunt, prædas non magis ex Laconico, quàm ex ſuo ipſorum agro agebant, utrumque jam hoſtilem eſſe judicantes. Fiebant cum ab aliis paſſim ut fors ferret excurſiones; tum in primis Ariſtomenes cum in unum ad trecentos lectiſſimos viros coegiſſet, agebant illi rapiebantque omnia undecunque quis poterat: fruges nempe, vinum, pecus abſumebant: mancipia, ſupellectilem, dominis æſtimata reddebant. Coegit ea agrorum direptio Lacedæmonios edicto cavere (quod arva non ſibi, ſed iis qui in Iran ſeceſſerant, feri videbant) ne colerentur, bello durante, Meſſenici & Laconici agri canfinia. Ex eo frugum egeſtas, & inde ſeditio conſecuta, locupletibus ægre ferentibus arationes ibi deſeri. Eum fremitum verſibus ſuis Tyrtæus compreſſit.

Cap. VIII. Interea Ariſtomenes cum ſua manu per denſas jam noctis tenebras egreſſus, Amyclas magnis itineribus contendit: quò cum primo diluculo perveniſſet, ſubito impetu oppidum cepit ac diri-

diripuit, atque inde ad ſuos ſe prius recepit, quàm è Sparta ſubſidium mitteretur. Quinimo excurſionibus hoſtilem agrum non prius deſtitit infeſtum reddere, quàm Lacedæmoniorum manipulos dimidia parte plures, cum ambobus regibus adortus, facto cum illis prælio, præſentique ſe animo defendens, & vulnera alia accepit, & percuſſo lapidis ictu capite, caligantibus oculis, vertigine correptus, *prope exanimis* corruit. Vix adhuc ſpirantem catervatim irruentes Lacedæmonii, & cum eo quinquaginta de ejus prætoria cohorte captivos Spartam pertraxere. quos cum in Ceadam abjiciendos cenſuiſſent, (*ſic alte dehiſcentem foveam vocant*, in quam maximis criminibus capite damnatos præcipites mittunt) alii quidem omnes ad unum periere: Ariſtomenem, qui ſæpe alias, idem & tunc ſervavit Deus, cujus qui res geſtas magnificentius extollunt, advolaſſe aquilam dicunt, quæ cadentis corpus paſſis alis ſubiens, ita illum libraverat, ut omni ex parte illæſus ad ejus barathri ima delatus fuerit. Fato certe neſcio quo exitus ei è tetro illo hiatu monſtratus eſt. Nam cum in imo jam ſpecu conſtitiſſet, veſte obvolutus decubuit, extremam, quam proxime

abeſſe putabat, vitæ horam expectans. Triduum erat ibi jam commoratus, cum audito ſtrepitu quodam, retecta facie, per ſubluſtres tenebras vulpem vidit cadavera appetentem. Cogitans itaque per oſtiolum omnino aliquod beſtiam illuc penetraſſe, ea quantiſper propius accederet opperiebatur. Id cum uti volebat accidiſſet, feram manu altera prehendit; altera quoties ſe illa convertiſſet, chlamydem mordicus prenſandam objiciebat: & currentem quidem, quà ſe via dabat, curſu conſequebatur: trahendum vero ſe belluæ per invia præbebat. Vidit poſtremo cuniculum nihilo ampliorem quàm unde poſſet vulpes evadere; per quem luminis ſe aliquid oſtendebat. Per illum quadrupes, ut primum dimiſit eam quaſi manumiſſam Ariſtomenes, luſtrum ſuum repetiit. At Ariſtomenes anguſtam illam ac minime perviam cavernulam manibus aperiens, in Iran ad ſuos tandem evaſit.

Cap. IX Fuit ejus fortuna, cum captus eſt, mira & inopinata: (major enim viri ſpiritus erat, major ex rerum geſtarum magnitudine audacia, quàm ut quiſquam capi illum poſſe ſperare debuerit) ſed nihil fuit admirabilius, nullum certius divini-

tatis

tatis argumentum, quàm quod è Ceada elabi potuerit. Ubi ſalvum Lacedæmoniis renunciarunt perfugæ quidam Ariſtomenem ad ſuos rediiſſe, non plus credi poſſe viſum eſt, quam ſi mortuum hominem revixiſſe audiſſent. Ex hujuſmodi vero eventu veritati fides quæſita eſt. Mittebantur à Corinthiis auxilia Spartanis ad Iran oppugnandam: eos milites Ariſtomenes cum per ſpeculatores comperiſſet diſſipatos, & incuſtoditis caſtris iter facere, noctu dormientes adortus, & alios complures, & eorum duces Hypermenidem, Achladeum, Lyſiſtratum, & Idectum occidit; ac mox caſtrorum prætorium diripuit. Id facile cognoſcere Lacedæmonii potuerunt ab Ariſtomene, neque ab alio quoquam geſtum. Fecit poſt hæc Ariſtomenes Ithomatæ Jovi ſacrum, quod Hecatomphonia vocant, *quaſi Centicidium dicas.* Id ſacrum fieri patrio inſtituto veteri traditum ab iis qui in pugna hoſtes centum occidiſſent. Prima itaque, cum ad Apri monumentum pugnatum eſt, Hecatomphonia fecit Ariſtomenes; altera, cum oppreſſos nocturna pugna Corinthios cecidiſſet: tertia ab eodem peracta ſacra referunt, aliis excurſionibus *pari aut eo majore, cæſo hoſtium numero.*

CAP. X. Spartani *Hyacinthiis quæ jam aderant, *ſolenni ritu* interfuturi, dierum XL inducias cum Meſſeniis qui in Ira ſedem habebant, pepigerunt. Ac dum illi quidem ludos celebrant, Cretenſes ſagittarii è Lycto & aliis Cretæ urbibus evocati, interea in agrum Meſſeniorum excurſiones facere non deſinebant. Aberat Ariſtomenes ab Ira. Ei ſecurius inducíarum fiducia vaganti, inſidias ex eo ſagittariorum numero VII faciunt, captumque (quod nox appeteret) pharetrarum loris vinciunt. Mox id ex illis duo gratulabundi Spartam nunciant, captum Ariſtomenem; reliqui in tugurium quoddam Meſſenici agri captivum pertrahunt. Habitabat in eo *gurguſtio* orba patre virgo, unà matre ſua: ea ſuperiore proxima nocte per ſomnium viſa fuerat ſibi videre, pertrahi illuc à lupis leonem vinctum ereptis unguibus; illum ſe è vinculis exemiſſe, & cum eo tanquam cum viro congreſſam, ungues illi dediſſe; nec multo poſt à leone lupos laniatos: deducto itaque à Cretenſibus *ad eam caſam* Ariſtomene, agnovit puella expreſſam vero eventu ſomnii imaginem: quæſivit ex matre quiſnam ille eſſet; auditoque viri nomine confirmavit ſe; & cum in

* Mente Hecatombæone.

eum

eum intueretur, facile quod ſignificaret intellexit. Vinum itaque *largius* Cretenſibus fudit; cumque ſe vino omnes obruiſſent, ei quem graviore ſomno conſopitum animadvertit, pugiunculum eripuit; eo abſcidit vincula Ariſtomenis, qui protenus inſidiatores jugulavit ſuos. Virginem illam pro navata ſaluti ſuæ opera, à filio ſuo Gorgo uxorem accipi voluit Ariſtomenes, cum tamen non eſſet ille annorum major decem & octo.

CAP. XI. Undecimo tandem poſtquam obſideri cœpta eſt anno, Ira pro fati ſui neceſſitate, expugnata eſt: & Meſſenii illinc ejecti, novas ſedes quærere coacti ſunt. Et ſane quæ de ſalutis ratione poſt cladem ad Foſſam acceptam, ſciſcitantibus Ariſtomeni & Theoclo Delphicus Apollo reſponſa dederat, ipſo rei eventu comprobata ſunt. His autem verſibus reſpondit fatidica virgo.

Capra Nedes gelidas dum non potaverit undas,
Meſſenen ſervo: poſt inſtant triſtia fata.

Sunt autem Nedæ fontes in monte Lycæo: fluvius ipſe per Arcadas lapſus, verſo in Meſſeniam alveo, Meſſeniorum & Eleorum fines maritimos dividit. Ac tunc illi quidem *capti ambiguis verbis* pro-

videndum ſibi putarunt ne hirci de Neda potarent. Aliud vero longe innuerat deus, quod fuit hujuſmodi. Caprifici ſtirpem è Græcis plerique Olynthon, Meſſenii Caprum (τράγον) nominant. Eo quidem tempore caprificus forte in ripa Nedæ enata, cum non in ſublime ſe creſcens erexiſſet, ſed in amnem prona inclinaſſet, extremis jam frondibus aquam contingebat: id Theoclus vates conſpicatus, *argute* conjecit, illam caprifici plantam hircum eſſe, qui de Neda, ſicuti Pythia prædixerat, biberet; ac jam fatale Meſſeniis exitium imminere. Re tamen apud alios diſſimulata, uni Ariſtomeni ad eum locum deducto, oraculum explicat, hominique quod res erat perſuadet, tempus quo reliquum quid ſpei erat effluxiſſe, civitatis ſuæ perniciem differri amplius nullo pacto poſſe: quod ipſum tamen Ariſtomenes etiam *partim* ex præſenti rerum ſtatu, *partim ex fatorum aliis quibuſdam monitis* præſenſerat.

Cap. XII. Quare cum haberent arcana quædam *ſacra* Meſſenii, quibus violatis funditus in poſterum omne tempus Meſſenen occaſuram: ſin conſervata illa fuiſſent, redivivum olim imperium ex ipſis ruinis emerſurum, Lyci Pandionis filii

filii vaticiniis prædictum fuerat; neque id ignoraret Ariſtomenes, noctu *clam* egreſſus in maxime devia ac deſerta Ithomes parte ſacra ea defodit, Jovi Ithomatæ & diis ceteris quorum ope ad eum diem Meſſeniorum res ſteterat, ratus curæ fore, ut incolume depoſitum conſervaretur; neque omnino id in Lacedæmoniorum poteſtatem veniret, quod jam ſolum ad poſteri temporis ſpem, Meſſenici nominis reliquum haberent.

CAP. XIII. Porro Meſſenios, tunc quidem, ut olim Trojanos, *diverſo tamen modo*, adulterium ad extremum exitium perpulit. Ira occupata, ſubjectos etiam monti campos uſque ad Nedæ ripas tenebant. Habitabant nonnulli paulum extra portas: ad quos acceſſit perfuga quidam Empirami, hominis inter Spartanos clari ſervus: is cum domini pecus paſceret, quotidie fere boves præ ſe ad Nedam agebat. Ibi Meſſenii hominis in ſuburbano habitantis uxorem aquatum venientem conſpicatus, ejus amore captus eſt. Feminam primo *benignis verbis* ad colloquium, deinde donis ad ſtupri conſuetudinem pellexit. Obſervabat hic quo tempore ejus vir cuſtodias obiret, ſuam enim quæque vicem

civitatis pars arcis præſidium obtinebat; nam ab ea maxime parte, ne intra mœnia ſe inferret hoſtis, metuebant. Qua itaque hora domo ille diſcedebat, bubulcus ad ejus uxorem ventitabat. Forte ita accidit ut eſſet illi nocturna vigilia cum præſidiariis militibus obeunda, per effuſiſſimos vero ea nocte imbres ſtationem deſerere cogerentur qui excubabant. Ut enim in feſtinatis munitionibus, neque projectum muri, neque turres habebant, quo cœli incommoda effugerent: & eo quidem ſecurius abiere, quod pluvia & hyberna nocte, ſilente luna, negotium ut ſibi hoſtis faceſſeret, nihil verebantur. Præterea Ariſtomenes vigilias pro more circumire non poterat: nam cum non multis ante diebus Lacedæmonii, aſſumtis Aptereis jaculatoribus, Euryalo Spartano duce, Cephallenium mercatorem, frumenta & alios quibus opus erat commeatus Iran ſolitum comportare, intercepiſſent, illum Ariſtomenes *publice* ſibi *ac privatim* hoſpitem, cum omni ejus pecunia in integrum reſtituit: vulnus autem ipſe in pugna acceperat. Imperatoris itaque metu ſoluti vigiles, eo licentius præſidium deſeruere: atque in eo deſertorum numero Spartani paſtoris amicæ vir fuit. Domum

itaque

itaque rediit ille, cum intus eſſet adulter. Id ubi ſenſit mulier, quàm celerrime potuit occultato amatore, virum benignius etiam multo quàm conſueverat accipit. Percontatur deinde, quamobrem *ſpe ſua* celerius rediſſet. Hic ille, qui neque corruptam uxorem, neque mœchum domi ſuæ latere poterat ſuſpicari, veram exponit facti cauſam: tempeſtatis vi non ſe magis quàm ſocios omnes è præſidio pulſos. Subauſcultabat paſtor: ſimulac itaque nudatam arcem præſidio intellexit, quam raptim potuit in caſtra Lacedæmoniorum effugit.

CAP. XIV. Aberat rex uterque: & bubulci dominus Emperamus, copiis quæ Iran obſidebant, præfectus fuerat. ad eum perductus, deprecatur primum noxam fugæ bubulcus: deinde docet, appoſitum illud eſſe ad Iran capiendam tempus; quæ ex Meſſenii oratione exceperat, ſingula totidem verbis referens. Habita eſt ejus verbis fides: ac mox eundem ſervum ſuum itineris ducem ſecutus Emperamus, via perdifficili, per denſiſſimas tenebras, nihil imbre remittente, ſuperatis tamen animi alacritate difficultatibus, ad arcem agmen deduxit: ibi ſcalis admotis, & quo quiſque eniti valuit

valuit modo, munimenta tranſcenderunt. Inde Meſſeniis imminens exitium & alia portenderant ſigna, & canum voces obſervatæ ſunt, non quales latrantium eſſe conſueverunt, ſed vehementes & perpetui ululatus. Quare cum in ſummum jam diſcrimen rem deductam viderent, non undique contractis armis, & apparatu univerſo; ſed *paſſim* eo quiſque telo arrepto quod caſus obtuliſſet, glebam eam, in qua ſola jam ex omni Meſſenia patriæ nomen remanſerat, tutari conabantur. Primi hoſtem eſſe intra muros ſenſere, primique cum armis occurrerunt, Gorgus Ariſtomenis, filius & Ariſtomenes ipſe; cumque illis Theoclus vates, & item Theocli filius Manticlus: præterea Evergetidas, vir cum per ſe egregius & honoratus, tum per nuptias nobilitatus; nupta enim cum eo erat Hagnagora Ariſtomenis ſoror. Ac tunc quidem, quamvis ſe quaſi intra retia captos, atque undique circumventos & oppreſſos animadverterent, ſpei tamen adhuc aliquid, ut in perditis rebus, habuere. Ariſtomenes quidem & vates ſatis norant patriæ fata differi amplius non poſſe (tenebant enim memoria, quid oraculi de capro ambagibus ſignificatum fuiſſet) neque id tamen

tamen, *ne patria quidem jam cadente*, prodendum eſſe vulgo putarunt: quin feſtinanter per oppidum diſcurſantes, ac modo hos modo illos prenſantes, ut quiſque obvius eſſet factus, hortabantur, à priſtina virtute ne deſciſcerent; alios etiam è ſuis ad rem gerendam domibus cunctantes evocabant. Atque ea quidem nocte nihil ab alterutris memorabile geſtum eſt: illos enim cum locorum inſcitia, tum vero Ariſtomenis metus reddebat ſegniores. His neque vacarat accipere à ducibus teſſeram; ac ſi vel faces, vel aliud quodvis lumen accendiſſent, id ſtatim venti vis extinguebat. Ut primum illuxit, & ſe mutuo conſpexerunt, Ariſtomenes & unà Theoclus, cives ut extrema omnia auderent incitabant, & alia commemorantes, & in primis inſigne illud Smyrnæorum facinus, qui cum partem Ioniæ obtinerent, Gygen Daſcyli filium, qui urbem magnis Lydorum copiis oppreſſam tenebat, virtute & animi præſentia ejecerant. Quibus auditis Meſſenii, ipſa ſubniſi rerum deſperatione, in hoſtes, qna cuique viam fortuna oſtendebat, irruerunt. Ipſæ etiam feminæ de ſuperiori loco tegulas, & aliud quicquid miſſile nanciſci potuiſſent, ejaculari conabantur:

ſed

ſed quo minus tecta ſcandere poſſent, procellæ vis obſtabat: arma vero capere auſæ, virorum alacritatem inflammabant, cum eas illi perſpicerent, malle in partria mortem oppetere, quàm in ſervitutem Spartam trahi. Ea *animorum conſpiratione* fortaſſe fati ſui iniquitatem ſuperare potuiſſent, niſi effuſi multo etiam violentius imbres, crebris cum tonitribus & fragore micante ob oculos cœlo, omnia pavore compleſſent: contrà vero hoſti confidentiam addidiſſent, deos à ſe ſtare interpretanti: præſertim vero cum fulgente ad dexteram Jove, læta omnia Hecatus aruſpex nunciaſſet. Et ille quidem ejuſmodi conſilii autor fuit.

Cap. XV. Lacedæmoniorum copiæ numero longe ſuperiores fuere: verum cum non æquo campo, aut ordinato agmine, ſed qua quiſque in urbis parte congreſſus cum hoſte eſſet, manus conſererentur, facile eveniebat ut poſtremi quique prorſus eſſent inutiles. Hos ut in caſtra ſe reciperent Hecatus juſſit, ibique corpora cibo ac ſomno curarent: cum adveſperaſceret, adeſſent, feſſos levaturi. Quo factum, ut cum fatigatis viciſſim recentes ſuccederent, facile pugnæ labor ſuſtineri potuerit. At contrà Meſſeniis deſperatione

tione omnia plena; tertium nam jam diem, & noctem tertiam iidem pro ſtatione excubarant. Vigilia itaque, pluvia, & gelu, fame ad hæc & ſiti confecti prope erant: maxime vero fœminas ex armorum inſolentia, laborum aſſiduitas fregerat. Ibi Theoclus vates Ariſtomenem appellans, Quid inanem, inquit, operam ſumis? expugnari Meſſenen fato omnino decretum eſt. Imminentem certe calamitatem jampridem Delphici Apollinis vox nobis prænunciavit; atque id ipſum caprificus nuper aperte oſtendit; mihi fatum eſt una cum patria cadere: tu cives tuos, ac te ipſum periculo eximе. Hæc locutus, in adverſos irruit: ac vociferans, non fore illis perpetuæ voluptati eam victoriam, nec perpetuo poſſeſſuros Meſſeniorum opes, in obvios quoſque irruens, cum animum cæde hoſtium expleſſet, accepto vulnere animam efflavit. Ariſtomenes lectiſſimos quoſque viros, quorum virtus in ea pugna enituerat, adhuc præliantes reliquit; cæteris è pugna revocatis, ut uxoribus & liberis in medios ordines receptis, quacunque viam feciſſet ſe ſequerentur imperat. Horum extremo agmini Gorgum & Manticlum præfecit.

Ipse in principia provolans, caputque quassans, & hastam vibrans, claram significationem dedit per eruptionem effugium quæri. Placuit Emperamo & Spartanorum principibus divisa acie fugientibus viam dare, nimirum homines tanquam rabie quadam percitos, & ad extremum jam desperationis progressos, non esse amplius efferandos censebant :atque id ut facerent Hecatus vates jussit.

Cap. XVI. Posteaquam de Ira capta certiores facti sunt Arcades, *universi* ab Aristocrate postularunt, se ut educeret, quo vel servarent Messenios, vel cum illis perirent. At ille, quippe qui delinitus esset Lacedæmoniorum pecunia, plane recusavit, neminem supereſſe Messeniorum cui jam ferri auxilium posset dictitans. Atenim cum liquido jam constaret superstites esse Messenios, vi certe coactos Iran deserere; ultro cum vestimentis & cibariis eos accepturi ad Lycæum montem Arcades occurrere, præmissis civitatum principibus, qui socios consolarentur, & itinerum duces essent. Cum salvi accessissent jam ad Lycæum, hospitio comiter accepti sunt, ac liberaliter invitati ut per urbes divisi secum manerent; agri etiam pars oblata.

Cap. XVII. Verum Aristomenes cum die re-

reptæ Iræ miſeratione, tum Lacedæmoniorum odio inſtinctus, tale conſilium init. Selegit ex omni agminis ſui numero homines quingentos, quos omnium minime vitæ retinendæ cupidos norat. Ibi tota Arcadum multitudine, ipſo etiam Ariſtocrate audiente, quem nondum reſcierat patriæ proditorem eſſe, (quod enim è pugna exceſſiſſet, non ſcelere, ſed metu & ignavia factum opinatus fuerat) ab eo itaque ſibi nihil cavens, quærit de ſuis nunquid patriam vlti ſecum nihil recuſent mortem oppetere. Cum aſſenſi eſſent omnes, quid in animo haberet aperuit, quod ſcilicet inclinante jam die Spartam eſſet ducturus, cum magna pars ad Iran eſſet, alii agendis & rapiendis Meſſeniorum rebus eſſent occupati. Nam ſi ita (inquit) ceciderit ut volumus, & Sparta fuerimus potiti, licebit illis ſua reddere, noſtra recipere: ſin aliter evenerit, unà cademus omnes, illuſtrem conatus noſtri memoriam poſteris relinquentes. Hæc cum dixiſſet, ex Arcadibus ad trecentos in ſocietatem ſe facinoris obtulerunt. Verum idcirco rem aggredi cunctati ſunt, quod litantibus exta minus læta fuere. At poſtero die Lacedæmoniis conſilia ſua patefacta, ſeque iterum ab Ariſtocrate prodi-

tos haud dubie deprehenderunt. Nam cum Ariſtocrates in codicillis *omnia accurate* perſcripſiſſet quæ cogitaret Ariſtomenes, cum iis codicillis ſervum, cujus fidei plurimum tribuebat, Spartam ad Anaxandrum miſit. Eum ſervum, dnm Lacedæmone reverteretur, ſpeculati Arcadum nonnulli (cum aliàs *de repub.* diſſidere ab Ariſtocrate ſoliti, tum eo maxime tempore minimum illi fidei habentes) interceptum, in concilium Arcadum producunt. Ibi quæ ad Ariſtocratis epiſtolam reſcripta fuerant, frequenti conventu recitata. Memorabat Anaxander, fugam quam feciſſet Ariſtocrates ad Magnam foſſam, non parvo fuiſſe Lacedæmoniorum rebus auxilio: relaturos vero ipſi cum pro vetere merito, tum pro recenti indicio Lacedæmonios gratiam. Re in publicum prolata, Arcades in Ariſtocratem continuo lapides jecere, idemque ut facerent Meſſenios cohortabantur; at illi Ariſtomenem intuebantur: is vero humi defixis oculis collacrymabat. Arcades obrutum lapidibus Ariſtocratem inſepultum extra fines abjecere: columellam autem in Lycæci fano erexerunt *in ejus rei memoriam*, his verſibus inciſis:

Ulta

Vlta est longa dies scelerati crimina Regis,
Messenen qui olim prodiderat miseram.
Quanquam homines lateant periuria, numina cernunt.
Tu salve, & serva Jupiter Arcadiam.

Messeniorum quotcunque aut ad Iran, aut quocunque alio loco relicti sunt, eos Lacedæmonii in publicorum servitiorum numerum (*Helotas ipsi vocant*) conscripserunt. Pylii, & Mothonæi, & cæteri è Messenico nomine maris accolæ, expugnata Ira, navigiis se Cyllenen (quod Eleorum navale fuit) receperunt: atque inde ad eos qui in Arcadiam profugerant, contendere, quo communi classe & consilio novas sibi terras ac sedes quærerent: ac coloniæ deducendæ autorem & ducem cuncti Aristomenem poscebant. At ille, quandiu in vivis esset, bellaturum se cum Lacedæmoniis affirmavit: neque vero dubitare quin opera sua Spartæ novi semper aliquid mali creari posset: illis Gorgum & Manticlum duces dedit. Evergetidas cum reliqua Messeniorum manu ipse etiam ad Lycæum venit. Ibi cum Aristomenis consilium de Sparta opprimenda irritum fuisse comperisset, assumtis ad L sociis ex omni agmine, retro ad Iran duxit; ubi quos prædæ re-

liquias perſequentes offendit, male mulctavit: cumque luctu & cæde omnia compleſſet, poſtremo ſuper hoſtium ſtrage occubuit. Ariſtomenes declaratis ducibus, cum Cyllenen omnes conveniſſent, edixit ut eos in coloniam quicunque vellent ſequerentur. Dederunt omnes nomen, præterquam quos aut ſenectus, aut viatici egeſtas à peregrinatione deterritos in Arcadia detinuit.

CAP. XVIII. Ira capta finem habuit Meſſeniorum & Lacedæmoniorum ſecundum bellum, Archonte Athenis Autoſthene, anno primo octavæ & viceſimæ Olympiadis, cujus victor extitit Chionis Laco. Cum ad Cyllenen conveniſſent Meſſenii, hyeme jam imminente, pecuniam & annonam Elei præbuere. Vere ineunte quonam dirigi curſum oporteret conſultare cœperunt. Cenſebat Gorgus Zacynthum inſulam ſupra Cephalleniam occupandam, unde inſulani è continentis terræ incolis facti, maritimis excurſionibus oram omnem Laconicam infeſtam redderent. At Manticlus, neque Meſſenes, neque injuriarum quas à Spartanis accepiſſent memoriam retinendam; verum eſſe primo quoque tempore in Sardiniam, magnam & copis omnibus abundantem inſulam, tranſmittendum. Interea

Cap. XIX. Interea Anaxilas, ad Meſſenios miſit, qui in Italiam eos accerſeret. Rhegii hic tyrannidem, quartus ab Alchidamida, *è cujus erat nepote genitus*, obtinebat. Commigrarat vero à Meſſene Alcidamidas Rhegium, poſt Ariſtodemi regis mortem, Ithome expugnata. Ad Anaxilan itaque ejus accerſitu venere Meſſenii: quos ille docuit, perpetuum ſibi eſſe cum Zanclæis bellum; poſſidere illos uberem ac luculentum agrum, & urbem valde opportuno Siciliæ loco: quod ſi eorum imperio potiri poſſet, illud ſe quam primum Meſſeniis traditurum. *Vehementer* cnm eſſet omnibus id conſilium probatum, traduxit *hoſpites & gentiles ſuos* Anaxilas in Siciliam. Zanclen ab initio prædones tenuere: & caſtellum deſerto loco circa portum ad excurſiones maritimas, tutumque ex alto redeuntibus receptum, munierunt. Eorum duces fuere Cratæmenes Samius, & Chalcidenſis Perietes: ii & alios poſt è Græcis inquilinos adſciſcendos duxerant. Ac tunc quidem Zanclæos Anxailas navali, terreſtri prælio Meſſenii fudere; qui cum poſtea terra marique hinc à Meſſeniis, illinc à Rheginis obſiderentur, magna jam murorum parte dejecta, ad aras ac deorum pulvina-

ria confugere. Imperabat Anaxilas ut supplices *nulla religionis verecundia* trucidarentur, reliqui cum uxoribus & liberis sub corona venderentur. At Gorgus & Manticlus deprecantes *facinoris atrocitatem*, Anaxilan rogarunt, ne quæ per summum nefas à cognatis passi essent, cogerentur ipsi adversus Græcos committere. Ab aris igitur submovent, & bono esse animo jubent; fideque ultro citroque data & accepta, communi jure unà habitavere: mutato tamen nomine, Zanclen Messenam placuit appellari. Hæc gesta sunt undetricesima Olympiade, qua iterum vicit Chionis Lacon, Archonte apud Athenienses Miltiade. Manticlus Herculis templum novæ coloniæ erexit. Extat adhuc intra muros dei fanum, Herculis Manticli vocant, *sumto à conditore nomine.* qua ratione Ammon in Africa dictus, & Babylone *Jupiter* Belus: hic ab Ægyptio Belo, Libyes filio; ille â pastore, qui templa *Jovi* dedicarunt. Hoc exules Messenii modo errorum finem nacti sunt.

Cap. XX. Aristomenes interea cum novæ coloniæ imperium sibi deferri passus non esset, sororum primum Hagnagoram, Tharyci Phigalienſi: duarum vero quas

quas habebat nubiles filiarum, majorem Heræenſi Theopompo matrinonio junxit. Delphos deinde conſulendi cauſa profectus eſt : quid acceperit reſponſi non traditur. Eodem vero tempore venerat ad oraculum Damagetus Rhodius, Jalyſi rex : ei virgo ex adyto reſpondit ſciſcitanti unde eſſet potiſſimum uxor ducenda; ejus qui vir eſſet Græcorum optimus filiam ut duceret. Reliqua erat Ariſtomeni tertia filia : hanc ſibi ille legitimis nuptiis conjugem adſcivit, patrem ipſius longe eſſe optimum omnium Græcorum ejus ætatis ſtatuens. Et ipſe quidemmet Ariſtomenes filiam Rhodum ad virum deduxit. Inde cum Sardeis ad Ardyn *Lydorum regem*, Gygæ filium; & Ecbatana in Medos ad Phraortem regem tranſmittere cogitaret, morbo oppreſſus diem ſuum extremum obiit. Neque enim in fatis erat ut ab Ariſtomene Lacedæmoniis deinceps malum naſceretur. Mortuo illo, Rhodii autore Damageto, inſigne monumentum erexere, eique pro dignitate honores habuerunt.

In Aquilam tumulo Ariſtomenis inſidentem, Antipatri Epigramma.

Ορνι, Διὸς Κρονίδαο Διάκτορε, τεῦ χάριν ἔστας.
Γοργὸς, ὑπὲρ μεγάλου τύμβον Αριστομένους;
Αγγέλλω μερόπεσσιν ὃθ' οὕνεκεν ὅσσον ἄριστος
Οἰωνῶν γενόμαν, τόσσον ὃδ' ἡμιθέων.
Δειλαί τοι δειλοῖσιν ἐφεδρήσουσι πέλειαι·
Αμμες δ' ἀτρέστοις ἀνδράσι τερπόμεθα.

FINIS.

Syllabus Vitarum.

Miltiades. Pag.	1.	*Datames.*	82.
Themiſtocles.	12.	*Epaminondas.*	94.
Ariſtides.	23.	*Pelopidas.*	105.
Pauſanias.	25.	*Ageſilaus.*	110.
Cimon.	31.	*Eumenes.*	119.
Lyſander.	35.	*Phocion.*	134.
Alcibiades.	39.	*Timoleon.*	138.
Thraſybulus.	52.	*De regibus.*	144.
Conon.	56.	*Hamilcar.*	147.
Dion.	61.	*Hannibal.*	151.
Iphicrates.	71.	*Cato.*	165.
Chabrias.	74.	*Atticus.*	168.
Timotheus.	78.	*Corneliæ Epiſt.*	191.

Ariſtomenes. Gr. 1.
lat. 46

sicilijs variisq profunctus tal
ribus, having 3 undergon many
Hazards and daingers acquiert
he died anno septuagessimo y
70 year of his edge non conve
nit y authors did not agree

Ay hic vir tantus tantisq bellis
districtis and this notable Sould
dire was distracted wth constant
warrs ad Rodios perticularly on
dedicated to y Rodians quam
diu fortuna passa est as long as
his condition is able to mantai
ne them litterarum doctore
usus est doctore a greecke master
Tempus est facere finem it is no
time to put an end of this bot
explicare to relate of any mans
actions